

OCENA ZASOBÓW
POMOCY SPOŁECZNEJ
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO
ZA ROK 2015

*Załącznik do Uchwały Nr XX/532/16
Sejmiku Województwa Wielkopolskiego
z dnia 27 czerwca 2016 r.*

Ocenę zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za 2015 rok opracował zespół Obserwatorium Integracji Społecznej działający w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego

W składzie:

Sylwia Szpyrka
Marta Zaręba
Karolina Szlachciak

Konsultacje i współpraca:

Aleksandra Kowalska – dyrektor Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Poznaniu
Monika Zembrzycka – kierownik Działu Koordynacji Integracji Społecznej

Spis treści

WSTĘP	4
WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW	7
1. Sytuacja społeczno-demograficzna województwa wielkopolskiego w ujęciu przestrzennym....	8
1.1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej	8
1.2. Infrastruktura społeczna.....	11
1.3. Bezrobocie w województwie wielkopolskim.....	19
1.4. Cudzoziemcy na wielkopolskim rynku pracy.....	22
1.4.1. Wzorce imigracji do Polski:.....	22
1.4.2. Zatrudnianie cudzoziemców w Polsce:.....	22
1.4.3. Aktywność zawodowa cudzoziemców w Wielkopolsce – zezwolenia na pracę.....	23
1.4.4. Procedura uproszczona	25
1.4.5. Imigranci zarobkowi w polskiej rzeczywistości społecznej.....	27
1.4.6. Wyzwania dla polityki społecznej.....	29
2. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia	30
2.1. Klienci pomocy społecznej	30
2.2. Osoby i rodziny korzystające z pomocy i wsparcia	31
2.3. Świadczeniobiorcy w systemie pomocy społecznej – profil demograficzny	34
2.4. Deprywacja lokalna	38
2.5. Świadczenia pieniężne i niepieniężne – informacje ogólne	41
2.6. Powody udzielenia pomocy i wsparcia	44
3. Usługi pomocy społecznej	46
3.1. Usługi opiekuńcze	46
3.2. Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi.....	51
3.3. Wybrane usługi pomocy społecznej	53
4. Zadania gminy – OPS, MOPS, MOPR, GOPS.....	60
4.1. Świadczenia pieniężne z pomocy społecznej	60
4.1.1. Zasiłek stały	61
4.1.2. Zasiłek okresowy	64
4.1.3. Zasiłek celowy.....	66
4.2. Świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej	68
4.2.1. Indywidualne Programy Pomocy.....	71
4.2.2. Wspieranie Rodziny i Piecza Zastępcza	72
5. Powiat – zadania PCPR oraz MOPR	77

5.1.	<i>Pieczą zastępczą</i>	77
5.1.1.	Rodzinna pieczę zastępczą	77
5.1.2.	Instytucjonalna pieczę zastępczą	82
5.2.	<i>Usamodzielnienie</i>	83
5.3.	<i>Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych</i>	86
6.	Inne rodzaje pomocy i wsparcia	91
6.1.	<i>Świadczenia rodzinne</i>	91
6.1.1.	Zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego	91
6.1.2.	Świadczenia opiekuńcze	93
6.2.	<i>Inne rodzaje pomocy i świadczeń</i>	96
7.	Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia	99
7.1.	<i>Placówki oferujące wsparcie seniorom</i>	99
7.2.	<i>Placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym</i>	107
7.3.	<i>Placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej)</i>	111
7.4.	<i>Placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego</i>	115
8.	Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego	118
9.	Kadra jednostek organizacyjnych pomocy społecznej	123
9.1.	<i>Struktura kadry socjalnej</i>	123
9.2.	<i>Dostępność kadry socjalnej</i>	124
9.3.	<i>Zatrudnienie pomocnicze</i>	127
9.4.	<i>Zespoły pracy socjalnej</i>	128
10.	Aktywność projektowo-konkursowa jednostki organizacyjnej pomocy społecznej	129
10.1.	<i>Udział w projektach współfinansowanych z EFS</i>	129
10.2.	<i>Udział w konkursach ogłaszanych przez MPiPS</i>	130
10.3.	<i>Udział w programach osłonowych</i>	132
11.	Działalność organizacji pozarządowych na terenie województwa wielkopolskiego	135
12.	Wnioski i rekomendacje	140
12.1.	<i>Infrastruktura społeczna</i>	140
12.2.	<i>Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia</i>	142
12.3.	<i>Kadra pomocy społecznej</i>	145
12.4.	<i>Korzystający z pomocy i wsparcia</i>	148

WSTĘP

Nowelizacja *Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej* (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.), zgodnie z art. 16a, wprowadziła obowiązek corocznego przygotowywania przez gminy, powiaty i samorząd województwa oceny zasobów pomocy społecznej.

Ocena zasobów pomocy społecznej zastąpiła od 2012 r. dotychczas przygotowywany przez jednostki samorządu terytorialnego bilans potrzeb pomocy społecznej.

OZPS powinna zostać sporządzona w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej, a zasoby, o których mowa, w szczególności obejmują: infrastrukturę, kadrę, organizacje pozarządowe i nakłady finansowe na zadania z pomocy społecznej bez względu na podmiot je finansujący i realizujący (art. 16a, p.1 i 2 *Ustawy*). Ocena, o której mowa, obejmuje osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej, rodzaje ich problemów oraz ich rozkład ilościowy (art.16a, p.3 *Ustawy o pomocy społecznej*).

Ocena zasobów powinna zostać przedstawiona przez organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego co roku do dnia 30 kwietnia odpowiednio radzie gminy, radzie powiatu, a do dnia 30 czerwca sejmikowi województwa właściwej jednostki samorządu terytorialnego. Ocena wraz z rekomendacjami ma być podstawą do planowania budżetu na rok następny (art.16a, p.4 *Ustawy o pomocy społecznej*).

Następnie, samorząd województwa jest zobligowany do przekazania oceny zasobów pomocy społecznej sporządzonej na podstawie ocen przygotowanych przez gminy i powiaty z obszaru województwa, właściwemu wojewodzie do 31 lipca każdego roku (art. 21 pkt. 8 *Ustawy o pomocy społecznej*).

Instytut Rozwoju Służb Społecznych w Warszawie w ramach projektu systemowego EFS nr 1.16 „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji” przygotował narzędzie umożliwiające ocenę zasobów pomocy społecznej dla gmin i powiatów oraz województw. Narzędzie zostało umieszczone w systemie CAS (Centralna Aplikacja Statystyczna), należącym do Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej i składa się z następujących części:

1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej w gminie i powiecie.
2. Dane o osobach i rodzinach korzystających z pomocy społecznej w gminie i powiecie.
3. Dane o zasobach pomocy społecznej w gminie i powiecie.
4. Wskaźniki oceny dla gminy i powiatu.

Dane potrzebne do uzupełnienia formularza OZPS zostały częściowo zasilone ze sprawozdań resortowych, jednorazowych, zbiorów centralnych oraz systemów innych instytucji. Są to m.in. dane dotyczące jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (SAC-MPiPS 03), świadczeń rodzinnych (MPiPS-DSR), funduszu alimentacyjnego (QuickStat, sFundusz, aplikacje dziedziczne), dane demograficzne (GUS – Bank Danych Lokalnych), dane Ministerstwa Pracy Polityki Społecznej (dane ze zbiorów centralnych), dane Ministerstwa Edukacji Narodowej (SIO).

Narzędzie zostało po raz pierwszy użyte wiosną 2012 roku w trakcie oceny zasobów pomocy społecznej za rok 2011. Dla jednostek gminnych i powiatowych został przygotowany wspólny formularz, uwzględniający ich odrębne zadania wynikające z *Ustawy o pomocy społecznej* poprzez udostępnienie do edycji komórek właściwych do wypełnienia. Dodatkowo, użytkownicy mają możliwość wyłączenia komórek sprawozdania w sytuacjach, gdy dane zjawisko ich nie dotyczy.

Podobnie, jak w roku ubiegłym, tegoroczne opracowanie bazuje na zmodyfikowanym narzędziu, w którym zostały uwzględnione zmiany postulowane przez jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej, a szczególnie przez Obserwatoria Integracji Społecznej działające do końca 2014 roku w strukturach Regionalnych Ośrodków Polityki Społecznej. Wprowadzone zmiany miały na celu trafniejsze dostosowanie narzędzia do rzeczywistych zadań pełnionych przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej, a także uproszczenie procesu jego wypełniania. Oprócz zmian edycyjnych (np. widocznych w zmodyfikowanych układach tabel), zostały dodane informacje o wieku i płci świadczeniobiorców, a także poszerzony został zakres informacji o wsparciu rodziny i pieczy zastępczej, stanowiący ważny obszar działania lokalnych samorządów.

Formularz OZPS dla gminy/powiatu składa się z następujących rozdziałów:

1. Wprowadzenie
2. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej
3. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia
 - 3.1 Gmina – zadania OPS oraz MOPS, MOPR
 - 3.2 Powiat – zadania PCPR oraz MOPR
4. Inne rodzaje pomocy i świadczeń
5. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia
6. Kadra jednostki organizacyjnej pomocy społecznej
 - 6.1 Zatrudnienie pomocnicze w jednostce organizacyjnej pomocy społecznej
 - 6.2 Zespoły pracy socjalnej i integracji społecznej w jednostce pomocy społecznej
7. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego
8. Aktywność projektowo-programowa jednostki organizacyjnej pomocy społecznej

- 9. Współpraca z organizacjami pozarządowymi – zadania zlecone w obszarze pomocy i wsparcia
- 10. Wskaźniki oceny zasobów pomocy społecznej
- 11. Wnioski końcowe

Ocena zasobów województwa wielkopolskiego została przygotowana w oparciu o sprawozdania nadesłane ze wszystkich jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa wielkopolskiego, a więc 226 gmin, 31 powiatów i 4 miast na prawach powiatu.

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW

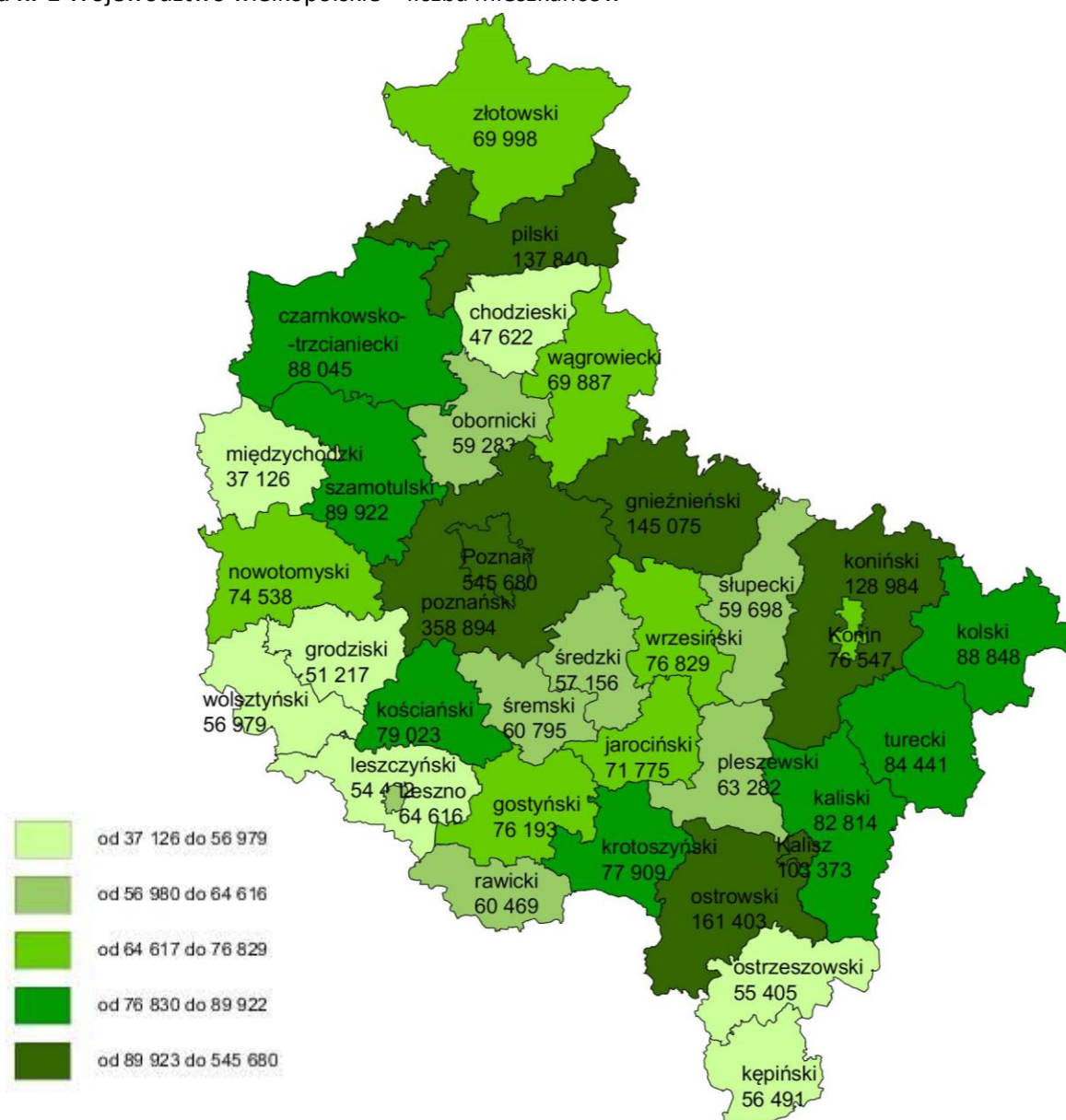
CAS	Centralna Aplikacja Statystyczna
CIS	Centrum Integracji Społecznej
DPS	Domy Pomocy Społecznej
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
KIS	Klub Integracji Społecznej
MOPR	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie
NGO	Organizacje pozarządowe (Non-Governmental Organization)
OZPS	Ocena Zasobów Pomocy Społecznej
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu
ŚDS	Środowiskowy Dom Samopomocy
Ustawa o pomocy społecznej	<i>Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej</i> (Dz. U. 2009 nr 175, poz. 1362)
Ustawa o pieczy zastępczej	<i>Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej</i> (Dz. U. nr 149, poz. 887)
WTZ	Warsztat Terapii Zajęciowej
ZAZ	Zakład Aktywności Zawodowej
↑	symbol oznacza wzrost w stosunku do roku ubiegłego
↓	symbol oznacza spadek w stosunku do roku ubiegłego

1. Sytuacja społeczno-demograficzna województwa wielkopolskiego w ujęciu przestrzennym

1.1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej

Województwo wielkopolskie leży w zachodniej części Polski i graniczy z województwami: zachodniopomorskim, pomorskim, kujawsko-pomorskim, łódzkim, opolskim, dolnośląskim i lubuskim, zajmując **9,5% powierzchni kraju**. **29 826,5 km²** (2 miejsce w kraju) w 2015 roku zamieszkiwało **3 472 579 ludności** (3 miejsce w kraju), co w efekcie daje liczbę 116 osób przypadających na 1 km².

Mapa nr 1 Województwo wielkopolskie – liczba mieszkańców

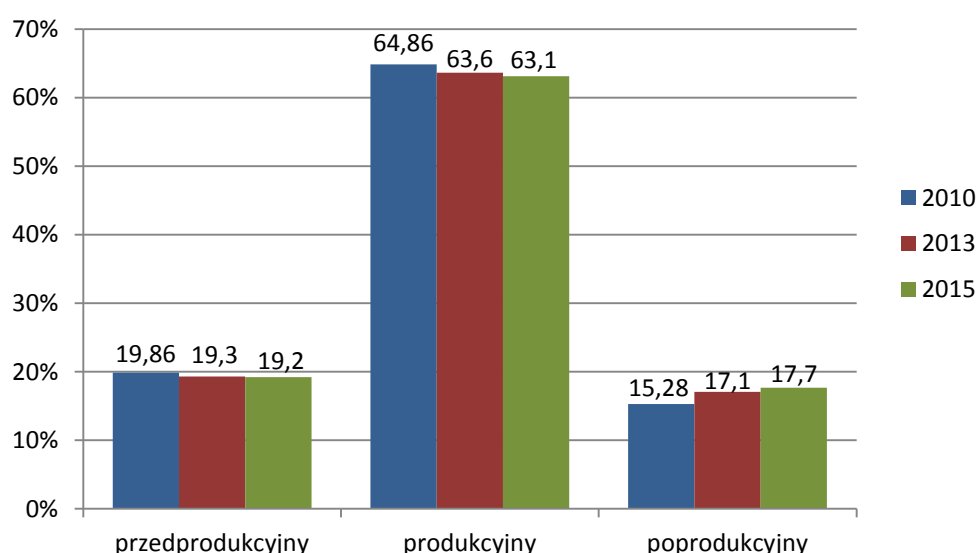

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 rok

W roku 2015 województwo wielkopolskie zamieszkiwało **1 783 093 kobiet** i **1 689 486 mężczyzn**. Na przestrzeni ostatnich lat zaobserwować można zmiany w ruchu ludności, obejmujące również

pozostałe województwa naszego kraju, takie jak np. spadek liczby urodzeń, spadek liczby zawieranych małżeństw, wzrost urodzeń pozamałżeńskich, wzrost średniego wieku matki rodzącej pierwsze dziecko, czy wydłużanie się średniej trwania życia. Pomimo, że województwo wielkopolskie obok województw mazowieckiego, małopolskiego i pomorskiego odnotowało w 2014 r. dodatnią wartość bilansu ludności (+0,12%), zauważyć jednak trzeba, że jej wartość na przestrzeni ostatnich lat systematycznie spada (+0,32 % w roku 2010)¹. Niekorzystne zmiany dotyczą również wskaźnika obciążenia demograficznego. W roku 2015 województwo wielkopolskie zamieszkiwało **667 176 osób w wieku przedprodukcyjnym, 2 192 156 w wieku produkcyjnym i 613 247 osób w wieku poprodukcyjnym**. Na przestrzeni ostatnich pięciu lat widać nieznaczne zmiany struktury wieku mieszkańców Wielkopolski. Zauważalny jest ubytek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym (ich odsetek w populacji wielkopolan spada) oraz wzrost o 2% w latach 2010-2015 liczby osób w wieku poprodukcyjnym (odsetek w populacji rośnie).

Wykres nr 1 Struktura wielkopolskiej ludności w latach 2010, 2013 i 2015

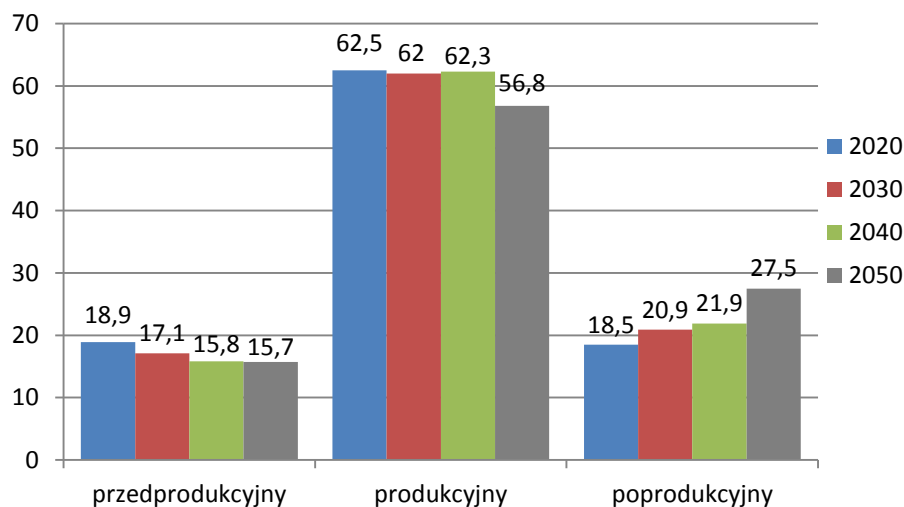

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 rok

Prognozy opublikowane przez GUS, dotyczące liczby i struktury ludności wskazują jednoznacznie na utrzymanie się tendencji spadkowej ogólnej liczby ludności w Wielkopolsce w latach 2020-2050 i wzrostowej odsetka osób będących w wieku poprodukcyjnym (patrz wykres nr 1). **W 2050 roku w porównaniu do 2015 roku wielkopolska populacja skurczy się o 184 653 os., a co trzecia osoba zamieszkująca Region będzie miała 60 lat i więcej.**

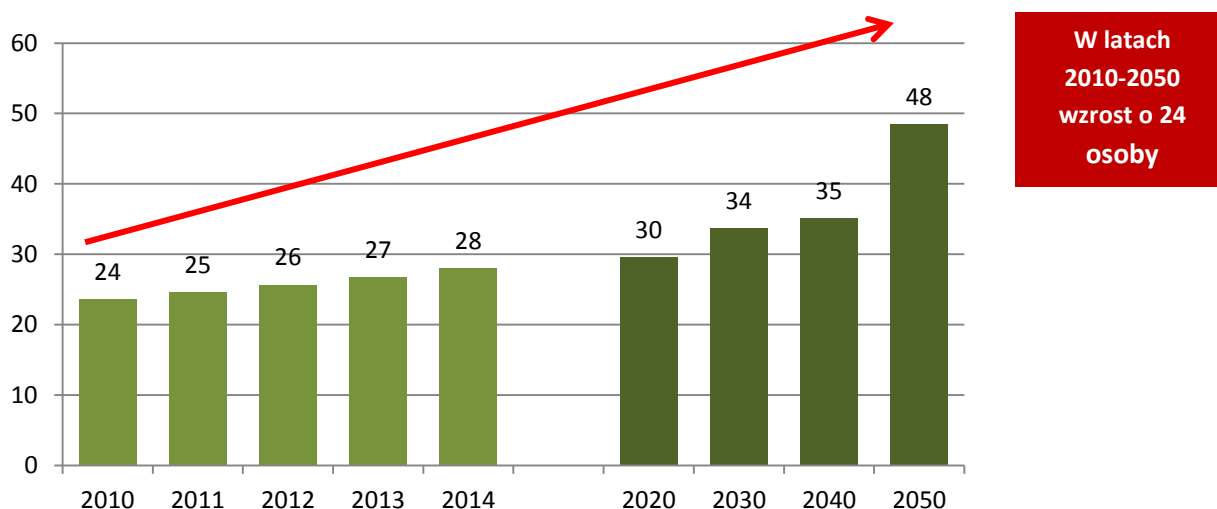
¹ Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2014 roku, notatka informacyjna GUS, 27.01.2015 r.

Wykres nr 2 Prognozy dotyczące rozkładu procentowego w funkcjonalnych grupach wieku w populacji Wielkopolan w 2020, 2030, 2040 i 2050 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS dostępnych w Banku Danych Lokalnych

Warto przeanalizować powyższe dane w kontekście **wskaźnika obciążenia demograficznego**, będącego **stosunkiem liczby ludności w wieku poprodukcyjnym na każde 100 osób w wieku produkcyjnym**. W latach 2010-2014 systematycznie rosła liczba ludności w wieku poprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym. Prognozy demograficzne wskazują na utrzymanie się tego niekorzystnego trendu obciążenia demograficznego. W dłuższej perspektywie taka sytuacja będzie mieć negatywny wpływ m.in. na system emerytalny, systemu usług społecznych oraz system świadczeń zdrowotnych. (Patrz wykres nr 3)

Wykres nr 3 Wskaźnik obciążenia demograficznego w latach 2010-2014 oraz prognozy na lata 2020, 2030, 2040 i 2050

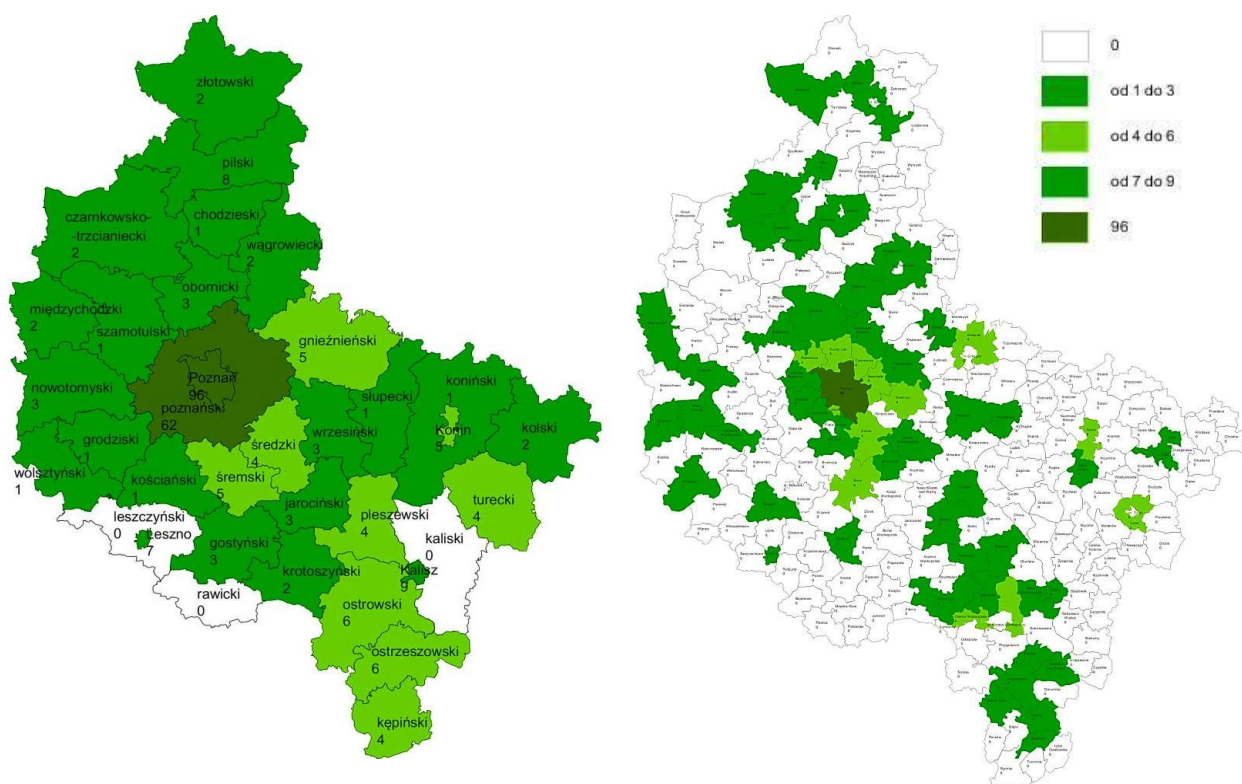
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS dostępnych w Banku Danych Lokalnych

1.2. Infrastruktura społeczna

W roku 2015 w Wielkopolsce funkcjonowało **259 żłobków** (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe w przedszkolach) oferujących **8 273 miejsca** dla dzieci w wieku 0-3 lat. Dodatkowo, opieką nad dziećmi zajmowało się **114 dziennych opiekunów**. Dostępność różnych form opieki nad najmłodszymi stale wzrasta – dla porównania w roku 2014 na terenie województwa działało 221 żłobków zapewniających 7 057 miejsc. Nadal jednak na terenie powiatów: kaliskiego (11 gmin), leszczyńskiego (7 gmin) i rawickiego (5 gmin) nie występuje żadna z form instytucjonalnej opieki nad dziećmi do lat 3. Spoglądając na gminną mapę dostępności opieki żłobkowej w 2015 roku widać sporo białych plam na terenie województwa wielkopolskiego (patrz mapa nr 2). JST, w których są dostępne tego rodzaju usługi, zlokalizowane są w szczególności w centralnej części województwa, zwłaszcza w pobliżu stolicy województwa.

Na 226 gmin opiekę żłobkową świadczyło 60 z nich (26,5% wszystkich samorządów gminnych). Z danych zawartych w sprawozdaniu OZPS wynika, że w 2015 roku opieka żłobkowa była dostępna w 14 gminach miejskich (na 19 takich gmin w województwie), 34 gminach miejsko-wiejskich (na 91 takich gmin w województwie) i 12 gminach wiejskich (na 116 takich w województwie).

Mapa nr 2 Liczba żłobków (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe w przedszkolach) w województwie wielkopolskim w 2015 r. Widok powiatowy i gminny

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 rok

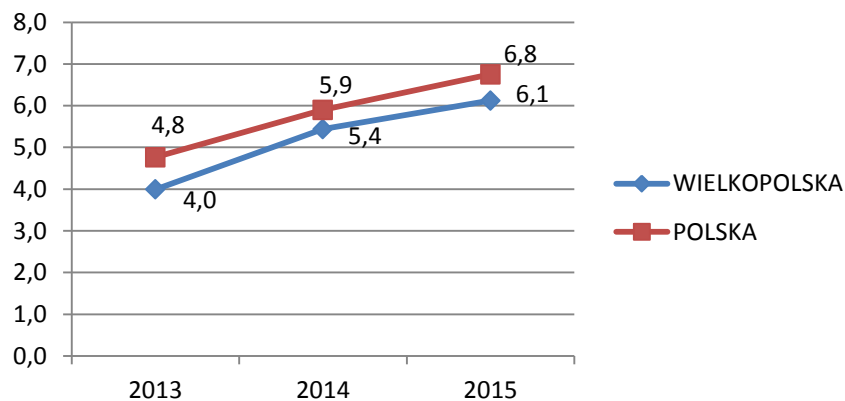
Pomimo widocznej z roku na rok poprawy dostępności opieki żłobkowej, jej stan w województwie wielkopolskim jest dalece niewystarczający i niezadowalający.

Analizując wartość wskaźnika dostępnego w statystyce prowadzonej przez GUS - „**dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3**”, możemy zauważyć systematyczny jego wzrost, od 30,9 w 2012 roku do 54,4 w 2014 roku². Wartość tego samego wskaźnika w ujęciu ogólnopolskim w 2012 roku wyniosła 37,9, a w 2014 r. – 59.

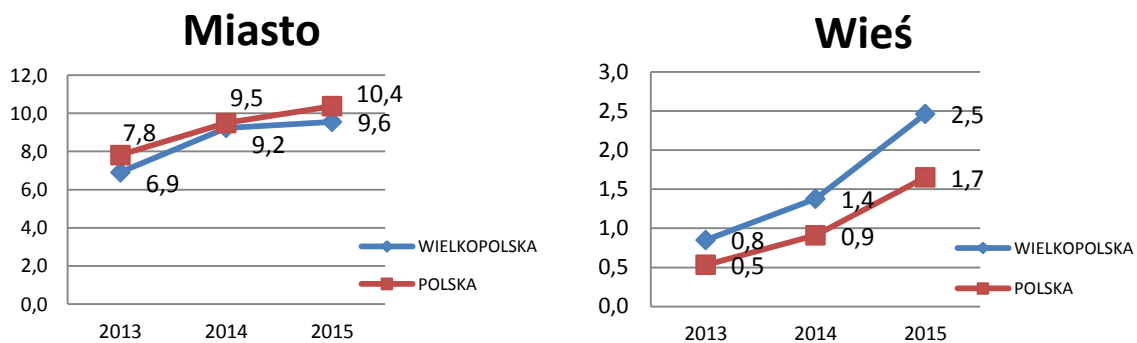
Kolejną analizowaną wartością jest „**odsetek dzieci objętych opieką żłobkową**”, czyli stosunek liczby dzieci objętych opieką w żłobkach, oddziałach żłobkowych oraz od 2012 r. klubach dziecięcych do liczby dzieci w grupie wieku do lat 3 (bez trzylatków) – wyrażony procentowo.

W 2015 roku tylko 6,1% dzieci w wieku do lat 3 było objętych opieką żłobkową, wartość wskaźnika w Wielkopolsce była o 0,7% niższa aniżeli w Polsce (patrz wykres nr 4). **Wartość wskaźnika osiągnana na terenach wiejskich była o 7,1% niższa aniżeli na obszarach zurbanizowanych** (porównanie wykres nr 5).

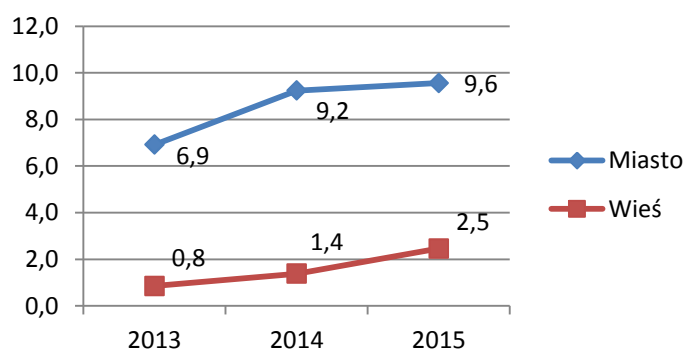
² W momencie pisania raportu (maj 2016 r.) dane GUS za 2015 rok nie były jeszcze dostępne.

Wykres nr 4 Odsetek dzieci objętych opieką żłobkową w latach 2013-2015 w Polsce i Wielkopolsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS dostępnych w Banku Danych Lokalnych

Wykres nr 5 Odsetek dzieci objętych opieką żłobkową w latach 2013-2015 w Polsce i Wielkopolsce na terenach miejskich i wiejskich

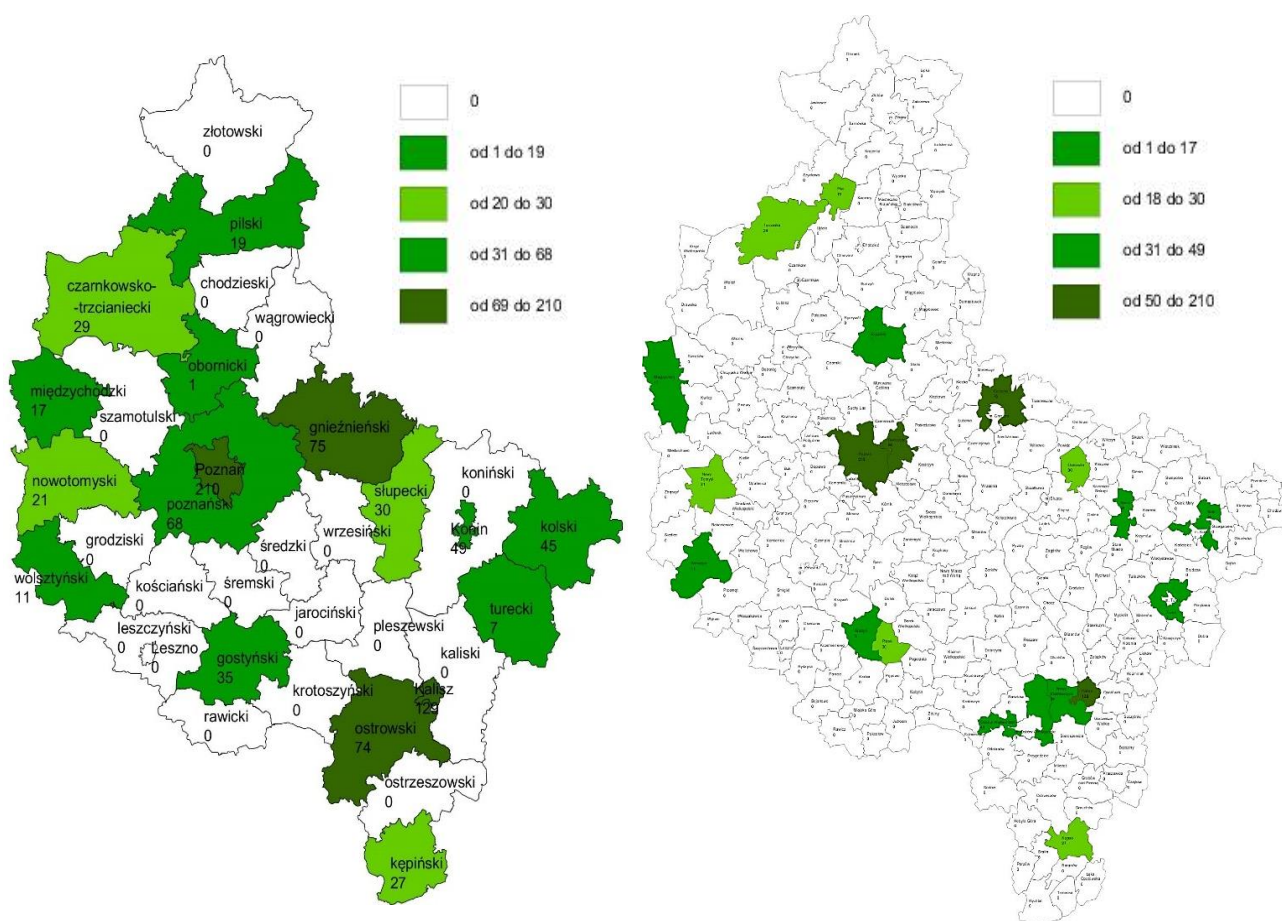
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS dostępnych w Banku Danych Lokalnych

Wykres nr 6 Odsetek dzieci objętych opieką żłobkową w latach 2013-2015, porównanie wielkopolskich obszarów miejskich i wiejskich

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS dostępnych w Banku Danych Lokalnych

W powiatach posiadających na swoim terenie instytucje opieki żłobkowej, w roku 2015 nie zapewniono miejsc 847 dzieciom (↓ o 629 dzieci).

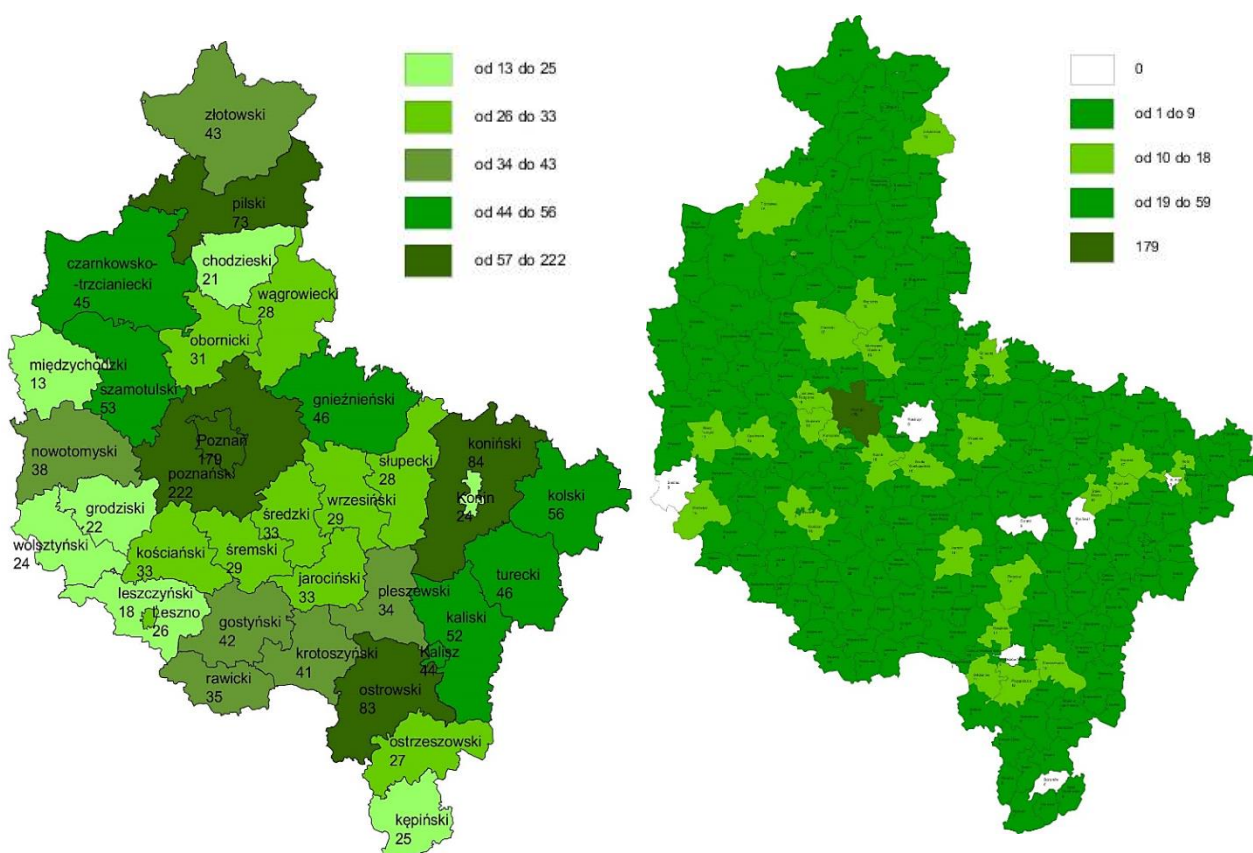
Mapa nr 3 Liczba dzieci, którym nie przyznano miejsc w żłobku (żłobek, klub dziecięcy, oddziały żłobkowe w przedszkolach) w 2015 r.

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 rok

Dużo lepiej sytuacja przedstawia się w przypadku opieki nad dziećmi w wieku 3-6 lat. Pod koniec 2015 r. na terenie Wielkopolski funkcjonowało **1 660 przedszkoli** zapewniających **116 055 miejsc**. W roku oceny placówki te wydały łącznie **1 676 odmów przyjęcia dzieci**, główną ich przyczyną był brak miejsc w placówkach.

Mapa nr 4 Liczba przedszkoli (przedszkola wraz z oddziałami przedszkolnymi przy szkołach) w Wielkopolsce w 2015 roku. Widok powiatowy i gminny

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 rok

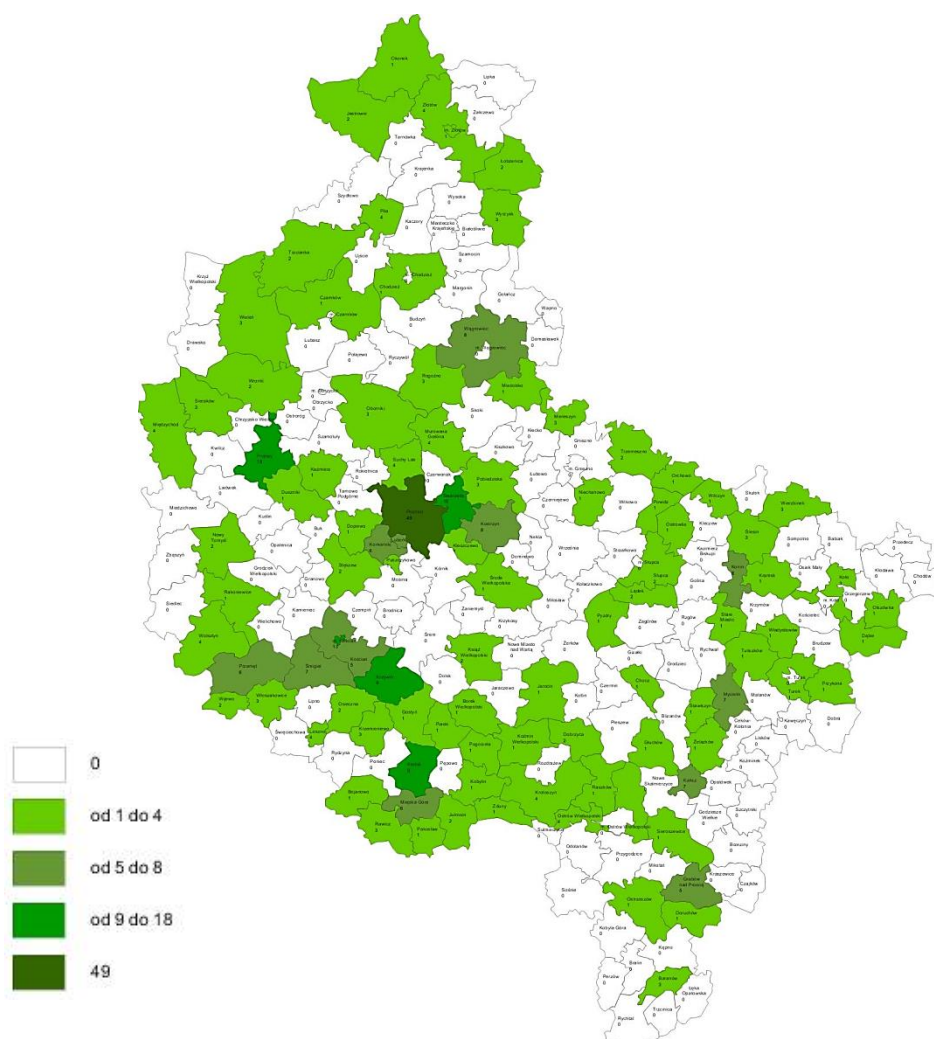
Wskaźniki dotyczące opieki przedszkolnej prezentują się dużo korzystniej, aniżeli te dotyczące opieki żłobkowej. **Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w 2014 roku wyniósł 85%, wielkopolski wskaźnik wypada korzystniej aniżeli ogólnopolski, którego wartość w tym samym roku wyniosła 82%.**

Wskaźnik obliczany przez GUS - „dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat” w 2014 roku był również korzystniejszy dla Wielkopolski aniżeli dla Polski i wynosił odpowiednio 835 i 794 dzieci. **W 2014 roku na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego przypadało 1,09 dziecka w Wielkopolsce i 1,17 dziecka w Polsce.**

Województwo wielkopolskie dysponuje również bazą **1 080 świetlic i klubów dla dzieci i młodzieży**, z czego **576 to świetlice przyszkolne** (spadek z 602 placówek w 2014 r.). W ramach oferty dla starszych Wielkopolan funkcjonuje w Regionie **336 klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów**. 56% wielkopolskich gmin nie posiadało na swoim terenie oferty klubów i innych miejsc spotkań dla

seniorów. Wśród JST, które dysponowały taką ofertą dla seniorów było 15 gmin miejskich (103 miejsca spotkań dla seniorów), 48 gmin miejsko-wiejskich (151) i 34 gminy wiejskie (77).

Mapa nr 5 Liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów

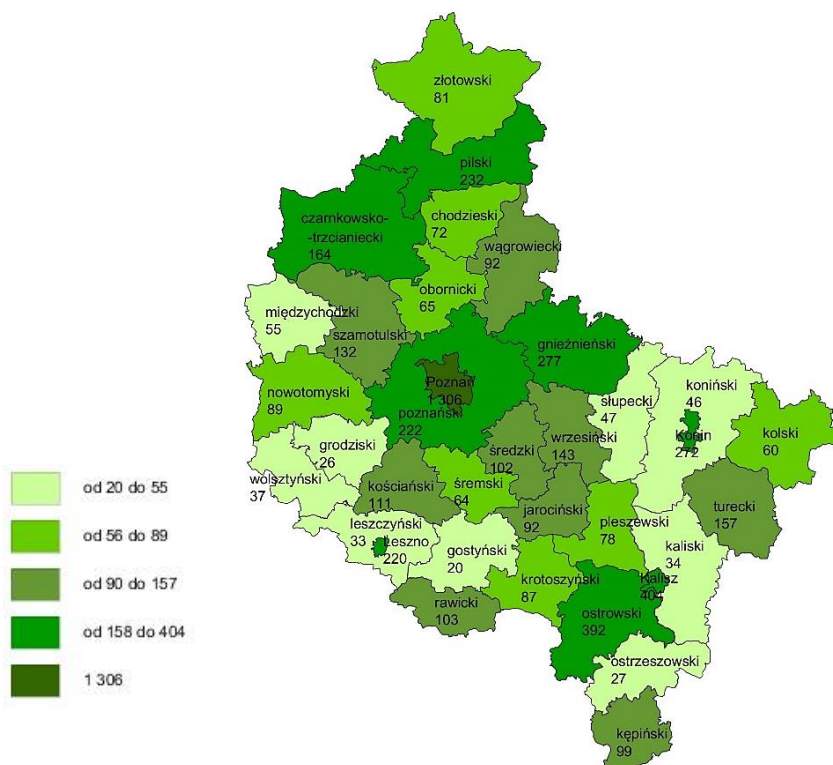
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 rok

Według sprawozdań gminnych w roku oceny **zmała liczba mieszkań komunalnych znajdujących się w zasobach gminy** – z 55 448 w 2014 roku do 54 992 w roku 2015 roku (↓ o 456 mieszkań), natomiast wzrosła liczba wniosków złożonych na mieszkanie komunalne z zasobów gminy – z 6 277 w 2014 roku do 6 613 w roku 2015 (↑ o 336 wnioski). Pozytywnym sygnałem jest **wzrost liczby lokali socjalnych**, którymi dysponują gminy (z 5 227 do 5 441). Niestety, **wzrosła także liczba osób oczekujących na taki rodzaj mieszkania, z 5 221 w 2014 roku do 6 164 w 2015 roku**. Analizując statystyki dotyczące liczby wyroków eksmisyjnych bez wskazania lokalu socjalnego w roku oceny odnotowano wzrost o 14 wyroków – z 820 do 834.

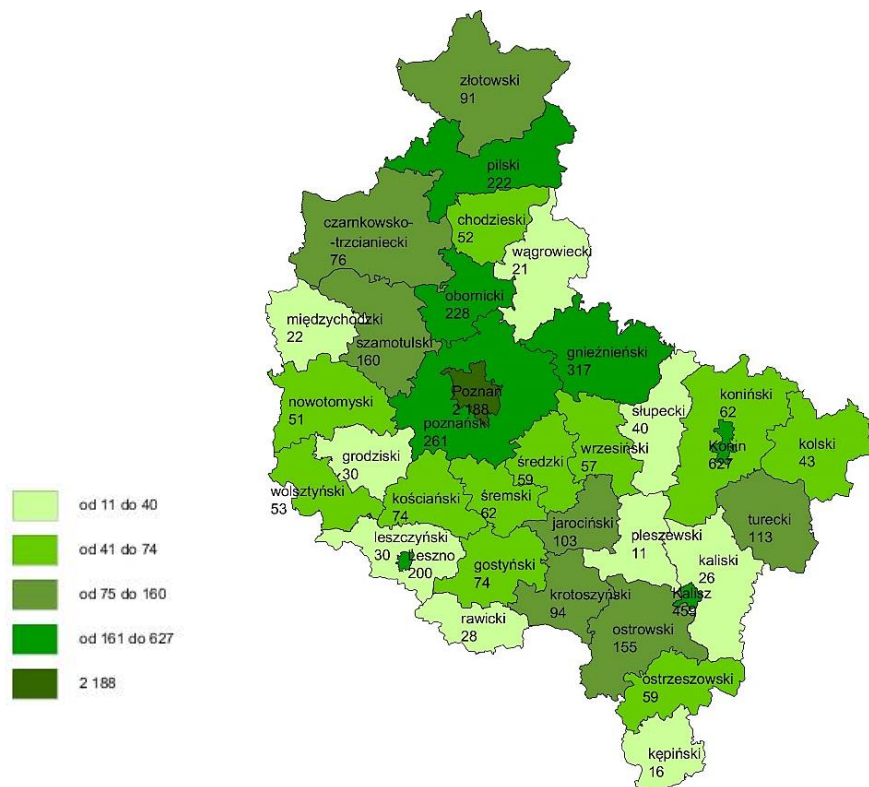
Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat zapotrzebowanie na lokale socjalne jest wyższe niż oferta lokalnych samorządów. **Lokal socjalny**, zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie praw lokatorów, to lokal nadający się do zamieszkania ze względu na wyposażenie i stan techniczny, którego powierzchnia pokoi przypadająca na członka gospodarstwa domowego najemcy – tj. jedną osobę w przypadku zamieszkiwania co najmniej dwóch osób – nie może być mniejsza niż **5 m²**, a w wypadku jednoosobowego gospodarstwa domowego **10 m²**, przy czym lokal ten może być o obniżonym standardzie. Sąd musi przyznać prawo do lokalu socjalnego w wyroku eksmisyjnym (art. 14 ust. 4 ustawy o ochronie praw lokatorów) następującym osobom:

1. Kobietom w ciąży.
2. Małoletniemu, niepełnosprawnemu lub ubezwłasnowolnionemu oraz sprawującemu nad taką osobą opiekę i wspólnie z nią zamieszkałą.
3. Obłożnie chorym.
4. Emerytom i rencistom spełniającym wymagania do otrzymania świadczenia z pomocy społecznej (określone w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie funduszu socjalnego emerytów i rencistów Policji, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu i Państwowej Straży Pożarnej oraz ich rodzin z dnia 9 września 2004 r.).
5. Osobie posiadającej status bezrobotnego.
6. Osobie spełniającej przesłanki określone przez radę gminy w drodze uchwały, z reguły mającej niskie dochody.

Najwięcej lokali socjalnych w 2015 roku znajdowało się w zasobach m. Poznań, m. Kalisz, powiatu ostrowskiego, gnieźnieńskiego, m. Konin, pilskiego, m. Leszno, czarnkowsko-trzcianeckiego i poznańskiego. Najwięcej osób oczekiwało na przydział takiego lokalu w powiatach: m. Poznań, m. Kalisz, m. Konin, gnieźnieńskim, poznańskim, pilskim, obornickim i m. Leszno.

Mapa nr 6 Liczba mieszkań socjalnych w województwie wielkopolskim w 2015 r.

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 rok

Mapa nr 7 Liczba osób oczekujących na mieszkanie socjalne pod koniec 2015 r.

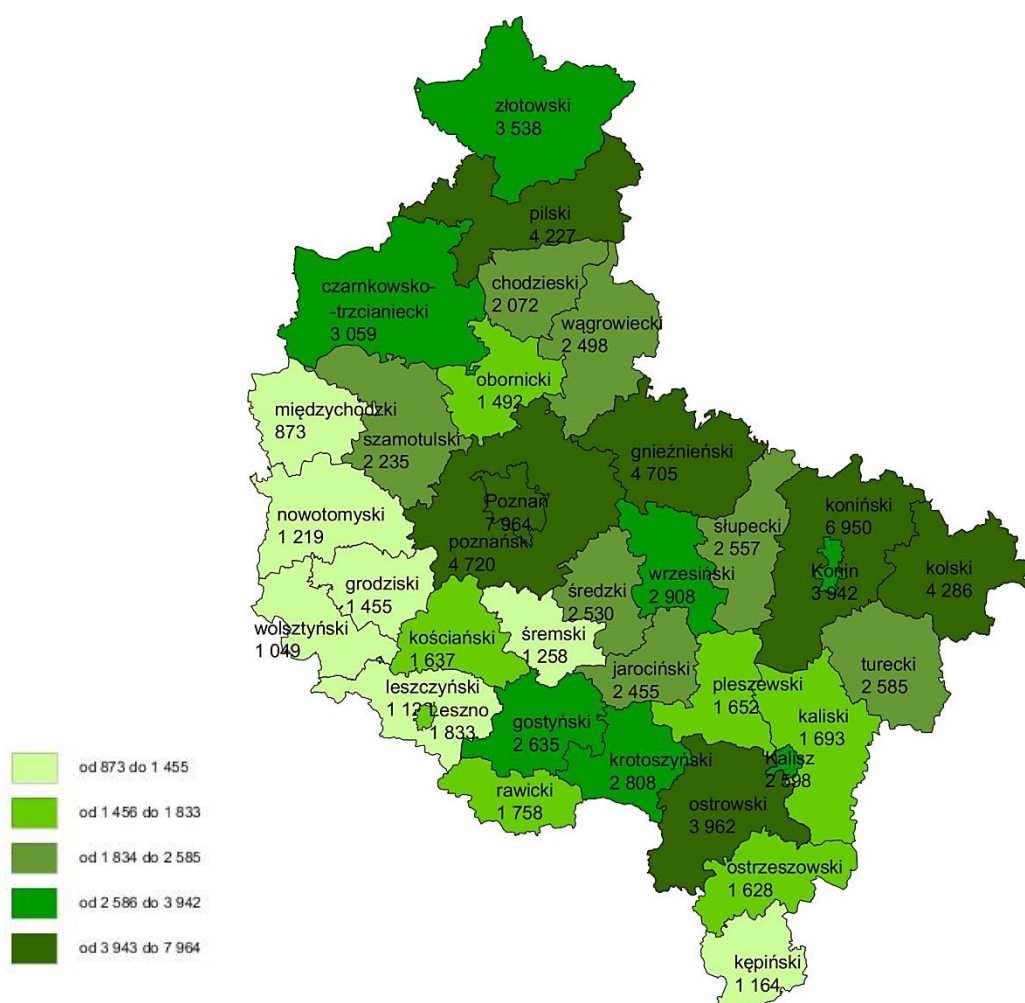
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 rok

W 2015 r. na terenie województwa wielkopolskiego prowadzonych było 20 hospicjów. Nie funkcjonował żaden ośrodek dla cudzoziemców.

1.3. Bezrobocie w województwie wielkopolskim

Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w wielkopolskich powiatowych urzędach pracy w grudniu 2015 roku wyniosła **93 311 osób** (↓ o 23 099 osób). Z tej grupy osób 49% było długotrwale bezrobotnymi - 45 801 os. (↓ o 14 422 os.), a prawo do zasiłku przysługiwało 15 236 os. (↓ o 2 361 os.). **W prognozach dotyczących rynku pracy przewidywany jest dalszy spadek liczby osób bezrobotnych.**

Mapa nr 8 Liczba osób bezrobotnych ogółem w 2015 r.

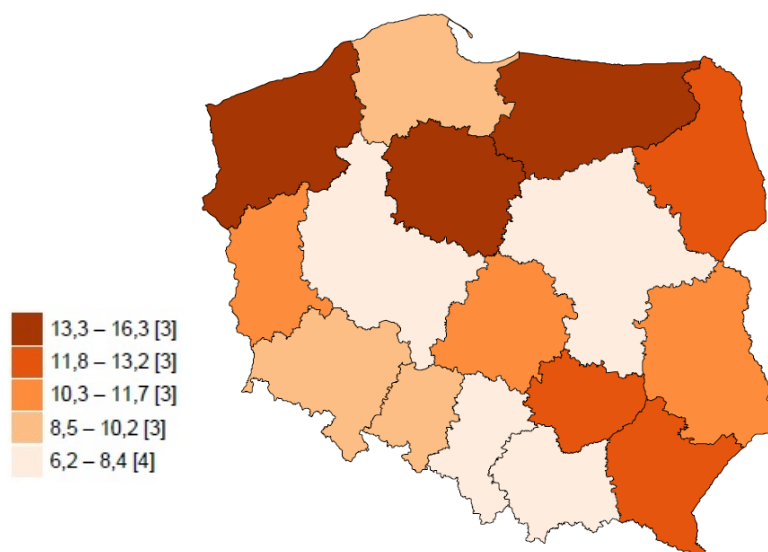

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 rok

W ostatnich latach maleje wartość wskaźnika stopy bezrobocia rejestrowanego. Na koniec 2013 r. wyniosła 16,6% (najniższy wskaźnik – powiat poznański 4,3%, najwyższy – powiat wągrowiecki 20,6%), na koniec 2014 r. – 12,7% (poznański 3,3%, wągrowiecki 16,0%), natomiast na koniec 2015 r. – 6,2% (poznański 2,4%, koniński 15,3%).

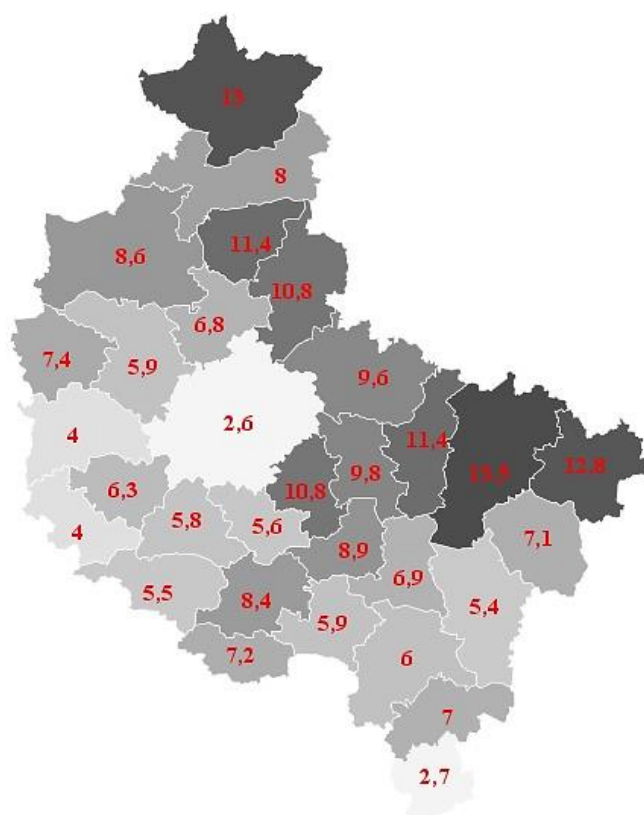
W 2015 r. w Wielkopolsce stopa bezrobocia rejestrowanego (6,2%) była niższa od ogólnopolskiego wskaźnika o 3,6%. Stopa bezrobocia w Wielkopolsce była najniższa w kraju.

Mapa nr 9 Stopa bezrobocia (%) w Polsce w 2015r.

Źródło: Mapa wygenerowana przy pomocy portalu STRATEG <http://strateg.stat.gov.pl/Home/Strateg>

Mapa nr 10 Stopa bezrobocia (%) w wielkopolskich powiatach w 2015r.

Źródło: Biuletyn Informacyjny WUP w Poznaniu, s. 16. <http://wuppozn.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analazy> (Dostęp 27.05.2016 r.)

W Biuletynie Informacyjnym WUP w Poznaniu wydanym w Styczniu 2016 roku wskazywane są następujące prawidłowości charakteryzujące wielkopolski rynek pracy³:

- ❖ Bezrobotne **kobiety stanowiły 58%** ogółu bezrobotnych.
- ❖ Systematycznie **rośnie udział osób z wykształceniem wyższym** zarejestrowanych w urzędach pracy, w 2010 r. osoby te stanowiły 10,5% populacji bezrobotnych, w 2013 – 11,6%, natomiast pod koniec 2015 już 12%. Wśród osób młodych (do 30 roku życia) odsetek ten wyniósł ponad 16%. Nadal ponad połowa populacji bezrobotnych to osoby z wykształceniem zawodowym, w tym na poziomie zasadniczym (30%) i średnim (22%). W trudnej sytuacji znajdują się osoby bezrobotne powyżej 50 r.ż., ponad 70% z nich to osoby z wykształceniem najwyżej zasadniczym zawodowym.
- ❖ Pozytywnym zjawiskiem na wielkopolskim rynku pracy jest **malejący odsetek bezrobotnych do 25 r.ż., w końcu grudnia 2015r. wynosił on 16,7%** (wobec 17,8% w 2014 i 20,8% w 2013r.). Jest to uwarunkowane licznymi programami wsparcia realizowanymi w 2015 r. przez urzędy pracy, z których osoby młode mogły skorzystać w trakcie poszukiwania zatrudnienia. Pozostałe kategorie wiekowe dla osób bezrobotnych: 25-34 lata – 28%, 35-44 lata – 20,6% osoby powyżej 45 r.ż. – 34%.
- ❖ Niewiele ponad **12% zarejestrowanych bezrobotnych nie posiada stażu pracy**, natomiast 40% tej populacji dotychczas nie pracowało dłużej niż 5 lat.
- ❖ **W grudniu 2015 r. do urzędów pracy zgłoszono 8 264 wolne miejsca pracy**, z czego 12% dotyczyło stanowisk subsydiowanych. Najwięcej ofert wpłynęło do PUP w Poznaniu 1 073, Szamotułach 1 006, Ostrowie Wlkp. 549, Pile 512 oraz Gnieźnie 503. Najmniejszą liczbą ofert dysponowały urzędy pracy w Chodzieży, Międzychodzie, Słupcy, Śremie i Wągrowcu.
- ❖ **Bezrobotni, którzy w listopadzie 2015 r. podjęli pracę niesubsydiowaną, szukali zatrudnienia średnio przez okres 7 miesięcy.** Przedział ten wahał się od 4,8 w powiecie międzychodzkiem do 9,5 w krotoszyńskim. Najkrócej pracy szukali bezrobotni w powiatach międzychodzkiem, pleszewskim, złotowskim (ok. 5 m-cy), a najdłużej w powiatach krotoszyńskim, gnieźnieńskim, grodziskim i słupeckim (9-9,5 m-cy)."

³ Biuletyn Informacyjny WUP w Poznaniu, s. 16. <http://wuppoznan.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analizy> (Dostęp 27.05.2016 r.)

1.4. **Cudzoziemcy na wielkopolskim rynku pracy.**

1.4.1. **Wzorce imigracji do Polski:**

- Polska funkcjonuje jako **kraj tranzytowy**, wciąż uważana jest za nieszczególnie atrakcyjny dla cudzoziemców.
- Dominuje migracja krótkookresowa, trwająca zazwyczaj nie dłużej niż kilka miesięcy.
- Do Polski przyjeżdżają głównie osoby z krajów sąsiadujących z nią od wschodu oraz z krajów środkowej i wschodniej Azji.
- Największą grupę cudzoziemców przybywających do Polski, zarówno wśród migrantów krótkookresowych, jak i długookresowych, stanowią Ukraińcy⁴.
- Polska obecnie, tak jak podczas całej swej powojennej historii, pozostaje krajem o ujemnym saldzie migracji, co oznacza, że więcej osób z Polski emigruje, niż do niej przyjeżdża.
- **Cudzoziemcy stanowią niecały 1% społeczeństwa polskiego⁵.**

1.4.2. **Zatrudnianie cudzoziemców w Polsce⁶:**

W 2015 r. kontynuowany był wzrost zatrudnienia cudzoziemców w Polsce, w szczególności na podstawie oświadczenia pracodawcy o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi (procedury uproszczonej). Był to rok rekordowy zarówno pod względem liczby wydanych zezwoleń na pracę cudzoziemców, jak i zarejestrowanych oświadczeń.

- W dalszym ciągu w skali całego kraju **rośnie udział obywateli Ukrainy w liczbie wydanych zezwoleń i zarejestrowanych oświadczeń (obecnie to odpowiednio ok. 74% i niecałe 98%).**
- **Zapotrzebowanie na pracę rośnie w większości branż, szczególnie silny wzrost odnotowywany jest w budownictwie, transporcie czy przetwórstwie przemysłowym.**
- Należy zwrócić uwagę, że coraz większa liczba cudzoziemców może pracować na innej podstawie niż zezwolenie na pracę cudzoziemca czy oświadczenie o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi. Można tu wskazać np. obywateli UE, cudzoziemców posiadających zezwolenie na pobyt czasowy i pracę (oraz niektóre inne zezwolenia na pobyt czasowy), cudzoziemców posiadających zezwolenie na pobyt stały lub którym udzielono ochrony międzynarodowej.

⁴ Współpraca drogą do integracji. Zalecenia dla polityki integracyjnej Polski, Warszawa 2012

⁵ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM) w czerwcu 2015 r. zleciła ośrodkowi badawczemu Ipsos badanie dotyczące na temat postaw wobec cudzoziemców w Polsce

⁶ Informacja na temat zatrudniania cudzoziemców w Polsce (grudzień 2015), https://www.mpips.gov.pl/gfx/mpips/userfiles/_public/1_NOWA%20STRONA/Analizy%20i%20raporty/cudzoziemcy%20pracujacy%20w%20polsce/Zatrudnienie%20cudzoziemcow%20grudzien%202015%20r.popr.pdf (Dostęp 25.05.2016)

- Cudzoziemcy stanowią marginalną liczbę wśród zarejestrowanych bezrobotnych i tylko nieliczni z nich posiadają prawo do zasiłku.
- Liczba cudzoziemców zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy jako bezrobotni wyniosła na koniec października 2015 r. prawie 3,6 tys. co stanowiło ok. 0,24% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Rok wcześniej w rejestrach bezrobotnych pozostawało ok. 3,7 tys. cudzoziemców, stanowiąc 0,21% ogółu bezrobotnych. Udział cudzoziemców w ogóle zarejestrowanych od lat nie przekracza dziesiątych części procenta, choć wykazuje tendencję rosnącą (na koniec 2007 r. wynosił 0,10%, na koniec 2011 r. 0,18%).
- Zarówno w przypadku obywateli polskich jak i cudzoziemców, w rejestrach bezrobotnych przeważały kobiety. Na koniec października 2015 r. 60% bezrobotnych cudzoziemców stanowiły kobiety, w przypadku Polaków – 53%.
- Cudzoziemcy widniejący w rejestrach bezrobotnych są nieco starsi niż Polacy. Na koniec października 2015 r. najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku 30-39 lat (32%). Wśród obywateli Polski były to natomiast osoby w wieku 20-29 lat (27%). Średni wiek bezrobotnego cudzoziemca wynosił 40 lat, natomiast bezrobotnego Polaka 39 lat. Cudzoziemcy byli grupą bardziej jednorodną pod względem wieku.

1.4.3. Aktywność zawodowa cudzoziemców w Wielkopolsce – zezwolenia na pracę

W skali całego kraju w 2015 roku spośród 69 138 złożonych wniosków o wydanie zezwolenia na pracę, 65 786 zostało rozpatrzonych pozytywnie. Spośród wszystkich zezwoleń wydanych w Polsce, **5,5% (3 608) stanowiły zezwolenia⁷ wydane przez Wojewodę Wielkopolskiego.**

W Wielkopolsce:

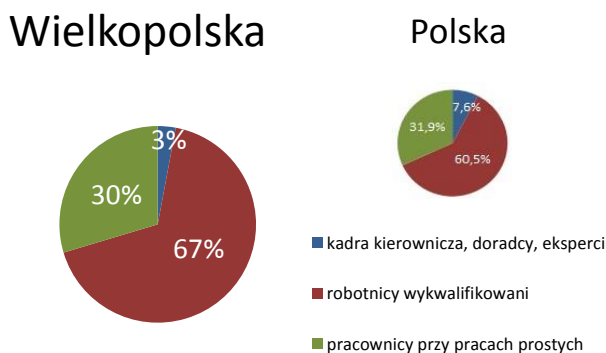
- **18% wszystkich zezwoleń na pracę stanowiły zezwolenia wydane kobietom.**
- W zdecydowanej większości były to zezwolenia na pracę typu A⁸ z okresem ważności wynoszącym w większości od 3 miesięcy do 1 roku.
- **W 2015 roku 79,5% (2 870) wszystkich zezwoleń na pracę wydano obywatelom Ukrainy.**
- W Wielkopolskim Urzędzie Wojewódzkim z uwagi na lawinowy przyrost wniosków, okres oczekiwania na wydanie zezwolenia na pracę wydłużył się.

⁷ Zezwolenie na pracę jest wydawane dla określonego cudzoziemca. Zezwolenie na pracę określa podmiot powierzający wykonywanie pracy przez cudzoziemca i stanowisko lub rodzaj pracy wykonywanej przez cudzoziemca oraz okres ważności zezwolenia. Zezwolenie na pracę jest wydawane w trzech egzemplarzach, z których dwa otrzymuje podmiot powierzający wykonywanie pracy cudzoziemcowi.

⁸ Wykonuje pracę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie umowy z podmiotem, którego siedziba lub miejsce zamieszkania albo oddział, zakład lub inna forma zorganizowanej działalności znajduje się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

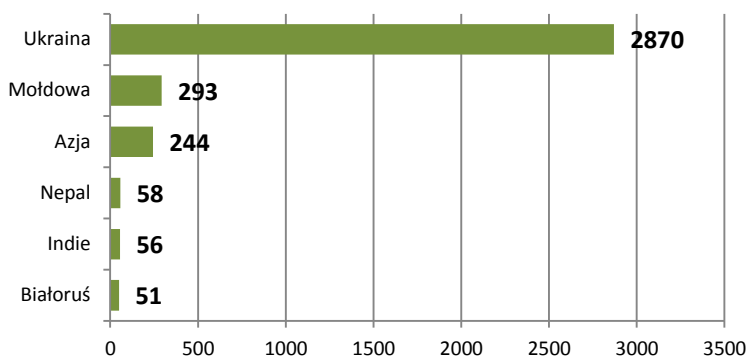
W 2015 roku **67% zezwoleń na pracę w Wielkopolsce zostało wydanych robotnikom wykwalifikowanym.** (patrz wykres nr 7)

Wykres nr 7 Struktura pracowników według „grup pracowniczych” w Wielkopolsce i Polsce

Źródło: Sprawozdawczość Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego za 2015 r.

Wykres nr 8 Liczba wydanych zezwoleń na pracę w 2015 roku – 6 najliczniej reprezentowanych krajów (spośród 49)

Źródło: Sprawozdawczość Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego za 2015 r.

Wykres nr 9 Wydane zezwolenia na pracę według wybranych sekcji PKD

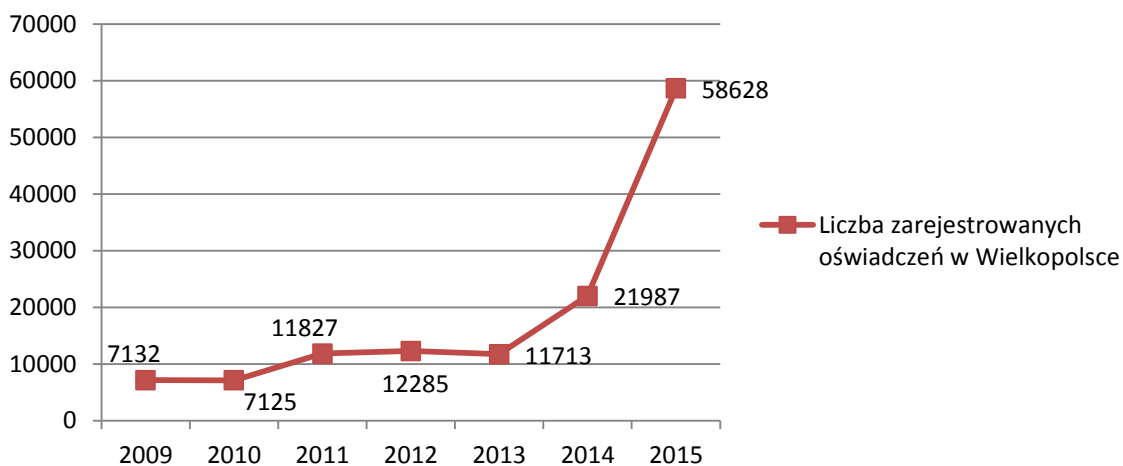
Źródło: Sprawozdawczość Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego za 2015 r.

Na wykresie nr 9 zaprezentowano wybrane sekcje PKD, w których wydawano najwięcej zezwoleń na pracę w 2015 roku. Wydanych zezwoleń było najwięcej w: sekcji transportu i gospodarki magazynowej, budownictwie, działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej, rolnictwie, leśnictwie oraz łowiectwie i rybactwie.

1.4.4. Procedura uproszczona

- Zatrudnianie na podstawie procedury uproszczonej – **obywatele Armenii, Białorusi, Gruzji, Mołdawii, Rosji, Ukrainy mogą podejmować pracę w każdej branży bez obowiązku uzyskiwania zezwolenia na pracę w okresie do 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy.** Zatrudnienie takie odbywa się na podstawie oświadczenia o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi złożonego przez polskiego pracodawcę i zarejestrowanego w powiatowym urzędzie pracy.
- W ostatnich latach widać przyrost zarejestrowanych oświadczeń pracodawców o zamiarze zatrudniania cudzoziemców; pracodawcy w Wielkopolsce coraz chętniej zatrudniają cudzoziemców, w szczególności obywateli Ukrainy (w 2015 roku 98% wszystkich oświadczeń).

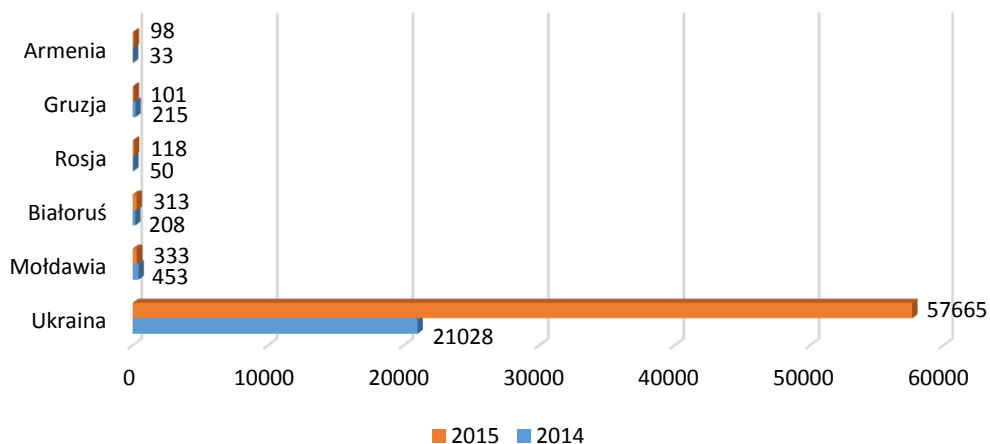
Wykres nr 10 Liczba zarejestrowanych oświadczeń wielkopolskich pracodawców o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcom

Źródło: Biuletyn Informacyjny Wielkopolskiego Urzędu Pracy w Poznaniu za lata 2009-2015

W latach 2009-2015 widać wyraźny przyrost liczby oświadczeń o zamiarze zatrudnienia cudzoziemców. **Rok 2015 jest rekordowy pod względem liczby zarejestrowanych oświadczeń,** porównując koniec 2015 roku z analogicznym okresem 2014 roku, widać dwukrotny wzrost liczby oświadczeń.

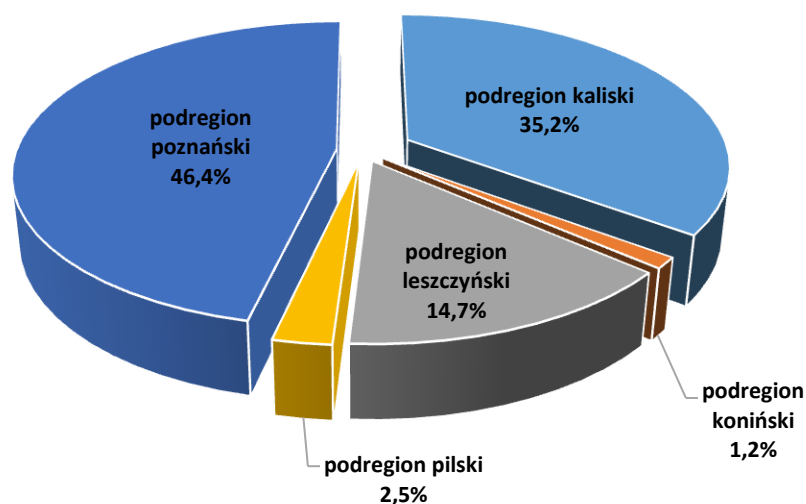
Wykres nr 11 Liczba oświadczeń pracodawców o zamiarze zatrudnienia w ramach procedury uproszczonej w 2015 roku

Źródło: Biuletyn Informacyjny Wielkopolskiego Urzędu Pracy w Poznaniu za 2015 rok

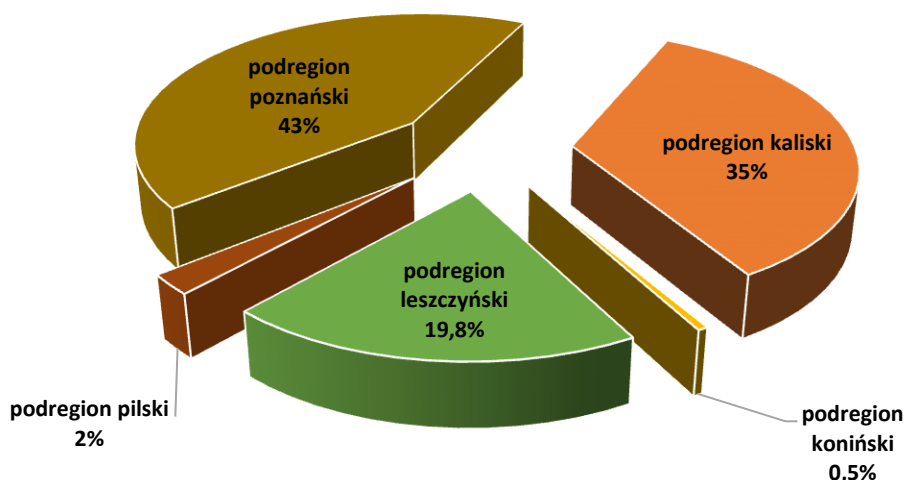
W 2015 roku w porównaniu do 2009 roku w Wielkopolsce zostało zarejestrowanych ośmiokrotnie więcej oświadczeń pracodawców o zamiarze zatrudnienia obywateli Ukrainy (wzrost z 6 941 w 2009 r. do 57 665 w 2015 roku).

Wykres nr 12 Odsetek wydanych oświadczeń w wielkopolskich podregionach w grudniu 2015 r. (N=6 117)

Źródło: Biuletyn Informacyjny Wielkopolskiego Urzędu Pracy w Poznaniu za 2015 rok.

Wykres nr 13 Odsetek wydanych oświadczeń kobietom w podregionach w grudniu 2015 roku (N=1 611)

Źródło: Biuletyn Informacyjny Wielkopolskiego Urzędu Pracy w Poznaniu za 2015 rok

1.4.5. Imigranci zarobkowi w polskiej rzeczywistości społecznej

Imigranci zarobkowi zza wschodniej granicy, niekiedy gotowi są do podejmowania uciążliwych prac za stosunkowo niewielkim wynagrodzeniem⁹.

Jak wynika z raportu „Strategie przetrwania Adaptacja ukraińskich migrantów zarobkowych do polskiej rzeczywistości instytucjonalnej”¹⁰:

- Wybór Polski, jako kraju imigracji jest najczęściej motywowany tym, że Polska jest krajem sąsiedzkim Ukrainy, w którym obowiązuje stosunkowo podobny do ukraińskiego język. Dodatkowy wpływ na decyzję mają kontakty osobiste oraz doświadczenia znajomych, którzy pracowali bądź pracują w Polsce.
- Imigranci z Ukrainy wspierają się nawzajem na polskim rynku pracy – pomagają jeden drugiemu znaleźć pracę czy mieszkanie, przekazują różne informacje. Tworzą swego rodzaju sieć, za pośrednictwem której również polscy pracodawcy mogą znaleźć nowego pracownika. Ta sieć jest również pomocna przy rozwiązywaniu problemów bytowych.

⁹ Szara strefa w polskiej gospodarce w 2015 roku Warszawa Marzec 2015 Krzysztof Łapiński, Marcin Peterlik, Bohdan Wyżnikiewicz, s. 11.

¹⁰ Raport opracowany w Instytucie Spraw Publicznych przez Joannę Konieczną-Sałamatyn, Warszawa 2009.

- Stopień integracji Ukraińców w Polsce zależy od ich sytuacji przed przyjazdem do Polski, w tym przede wszystkim od poziomu wykształcenia, wykonywanego zawodu i tego, czy dana osoba posiadała pracę na Ukrainie.
- Ukraińcy pracujący w zawodach nie wymagających wysokich kwalifikacji, adaptują się do życia w Polsce bez większych problemów, jednak nie wchodzą w głębszą integrację społeczną. Z jednej strony na ogół dobrze dają sobie radę z rozwiązywaniem podstawowych problemów bytowych, znają język, przynajmniej na poziomie umożliwiającym elementarne porozumiewanie się itp., z drugiej zaś – tworzą mało nieformalnych relacji z Polakami. Prawie nie uczestniczą w życiu kulturalnym, a ich kontakty towarzyskie na ogół ograniczają się do własnej grupy społecznej.
- Ukraińscy studenci oraz pracownicy wysoko wykwalifikowani mający długoterminowe umowy o pracę są z polskim społeczeństwem zintegrowani pod każdym względem. Częściej uczestniczą w sieciach społecznych z Polakami oraz Ukraińcami o podobnym statusie niż tymi Ukraińcami, którzy podejmują się w Polsce prace nie wymagające wysokich kwalifikacji.
- Poziom akceptacji Polaków dla pracujących w Polsce Ukraińców wydaje się dość wysoki, przynajmniej w Warszawie i okolicach. Ukraińcy na ogół nie odczuwają wrogości, czy niechęci ze strony Polaków, a jeśli pojawiają się konflikty, to zazwyczaj mają podłoże w konkretnym działaniu i nie są przez imigrantów odbierane jako związane z ich narodowością czy słabszą pozycją ekonomiczną.

Autorzy raportu **„Niewidzialna siła robocza. Migranci w usługach opiekuńczych nad osobami starszymi”**, wskazują na pewną specyfikę migracji kobiet zza wschodniej granicy. Wiele imigrantek pracuje w sektorze usług opiekuńczych.

- Jednym z rozwiązań problemu braku opieki, obserwowanym od dłuższego czasu w państwach członkowskich Unii Europejskiej, ale także w Kanadzie czy w Australii, jest zatrudnianie – zarówno formalne, jak i nieformalne – migrantów.
- grupa obywateli z Armenii, Białorusi, Gruzji, Mołdawii, Rosji i Ukrainy wykonujących prace pielęgnacyjno-opiekuńcze (głównie kobiet) została już dostrzeżona jako wymagająca działania preferencyjnego, głównym tego przejawem jest zaś zwolnienie z tak zwanego testu rynku pracy (procedury uzyskania informacji o sytuacji na lokalnym rynku pracy, która potwierdzi brak możliwości zatrudnienia na dane stanowisko obywatela Polski lub Unii Europejskiej).
- W praktyce praca wykonywana przez migrantów w Polsce najczęściej ma charakter niezarejestrowany i jest świadczona przede wszystkim na rzecz prywatnych gospodarstw domowych. Jest to związane między innymi ze specyfiką polityki wizowej i migracyjnej,

ogólną akceptacją szarej strefy, szczególnie w wypadku prac w sektorze usług domowych, i wysokimi kosztami ewentualnej legalizacji.

- W praktyce opiekunki przebywają w pracy bez przerwy, nie dysponując przez to żadnymi zasobami czasu wolnego. Jak pokazały badania, jest to w odczuciu badanych migrantek jeden z najważniejszych problemów i najbardziej obciążających aspektów pracy opiekuńczej, niejednokrotnie prowadzący do wypalenia i depresji. Uniemożliwia on także integrację cudzoziemców. Jednocześnie jednak silna presja ekonomiczna, pod którą znajdują się cudzoziemki, przy współobecnej świadomości słabej pozycji negocjacyjnej i coraz większej konkurencji ze strony innych obcokrajowców, sprawia, że migrantki zgadzają się pracować również w bardzo trudnych warunkach.
- Pojawienie się imigrantek w polskich gospodarstwach domowych Ewelina Lasota w artykule „Praca domowa imigrantek a proces urynkowania ról społecznych Polek”, tłumaczy procesem „modernizacji tradycyjnych ról społecznych” Polek. Kobiety, chcąc rozwiązać konflikty ról i w roli (jako matki, żony, opiekunki i pracownice), zatrudniają inne osoby do prac domowych (w tym do opieki).

1.4.6. Wyzwania dla polityki społecznej

1. Przeciwdziałanie dyskryminacji, rasizmowi i ksenofobii w homogenicznym społeczeństwie, poprzez zwiększanie wiedzy i świadomości społecznej na temat odmienności kulturowych i etnicznych.
2. Organizacja wsparcia, poradnictwa dla migrantów, dobrą praktyką jest działalność Migrant Info Point¹¹.
3. Opracowanie lokalnych strategii integracji migrantów.
4. Konieczność wzmocnienia kompetencji międzykulturowych, poprzez edukację międzykulturową pracowników instytucji publicznych.
5. W Polsce podstawową barierą integracji migrantów jest brak lokali komunalnych i niedrogich mieszkań do wynajęcia.
6. Zwrócenie uwagi na kwestię poszanowania praw pracowniczych cudzoziemców podejmujących pracę w Polsce.

¹¹ to inicjatywa ośrodka uniwersyteckiego Centrum Badań Migracyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu realizowana w ramach projektu AMIGA - „Aktywni imigranci na lokalnym rynku pracy”. W Migrant Info Point można uzyskać bezpłatne wsparcie informacyjno-doradcze dla imigrantów.

2. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia

2.1. *Klienci pomocy społecznej*

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej (art. 17) do zadań własnych i zleconych gminy należą, m.in.:

- ❖ udzielanie schronienia, zapewnianie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym,
- ❖ przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych i specjalnych celowych,
- ❖ przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych,
- ❖ przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego,
- ❖ przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innych osobom niemającym dochodu i możliwości uzyskania świadczenia na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia,
- ❖ przyznawanie zasiłków celowych w formie biletu kredytowanego,
- ❖ opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem,
- ❖ praca socjalna,
- ❖ organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- ❖ prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach chronionych, dożywanie dzieci, sprawowanie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym,
- ❖ kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu,
- ❖ pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- ❖ przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych,
- ❖ opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych,
- ❖ przyznawanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze,

- ❖ realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin, grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia,
- ❖ przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także schronienia, posiłku oraz niezbędnego ubrania cudzoziemcom,
- ❖ wypłacanie wynagrodzenia za sprawowanie opieki.

Pomoc społeczna udzielana jest osobom, które spełniają kryteria zapisane w *Ustawie o pomocy społecznej*. Pierwszym warunkiem jest trudna sytuacja materialna, drugim – trudna sytuacja życiowa. Należy pamiętać, że powyższe kryteria muszą być spełnione jednocześnie, tzn. niskie dochody łączy się z innym powodami przyznawania świadczeń.

Rozporządzeniem z dnia 14 lipca 2015 r., w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy z pomocy społecznej, Rada Ministrów podwyższyła dotychczas obowiązujące standardy. **Od 1 października 2015 r. prawo do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej przysługuje:**

- osobie samotnie gospodarującej, której dochód nie przekracza kwoty 634 zł netto,
- osobie w rodzinie, w której dochód na osobę nie przekracza kwoty 514 zł netto,
- rodzinie, której dochód nie przekracza sumy kwot kryterium dochodowego na osobę w rodzinie (kwota 514 zł netto pomnożona przez ilość członków rodziny).

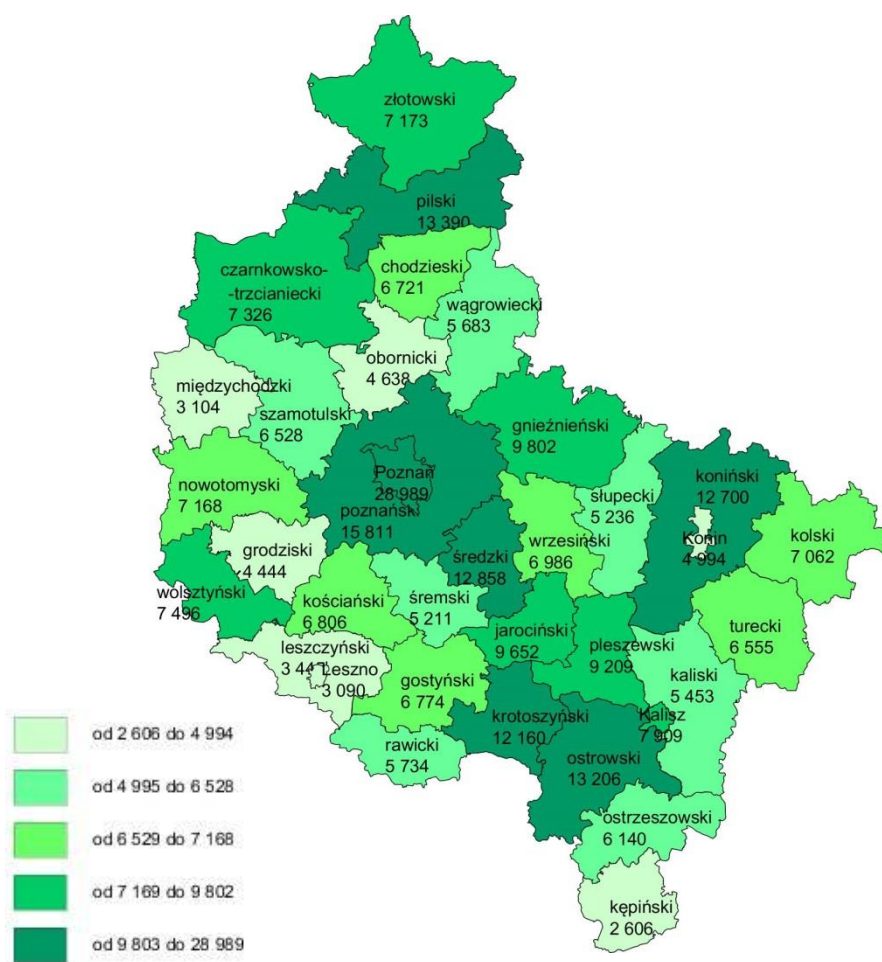
Do zadań własnych powiatu należy, m.in. udzielanie pomocy pieniężnej na usamodzielnienie oraz kontynuowanie nauki, a także zapewnienie pomocy w integracji ze środowiskiem osobom opuszczającym: domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę lub młodzieżowe ośrodki wychowawcze (Art. 19 p. 6 i 7 *Ustawy o pomocy społecznej*).

2.2. Osoby i rodziny korzystające z pomocy i wsparcia

W 2015 roku **pomocy i wsparcia udzielono 282 059 os. (↓ o 5 602 os.)**, czyli **8,1% ogółu ludności województwa wielkopolskiego**. Kategoria osób, którym udzielono pomocy i wsparcia jest kategorią najszerszą i najliczniejszą, gdyż obejmuje osoby, które otrzymały świadczenia pieniężne i niepieniężne z pomocy społecznej przyznane decyzją, jak również pomoc bezdecyzyjną oraz pracę socjalną. Wśród tych osób znalazły się również takie, które zostały objęte poradnictwem specjalistycznym, osoby kierowane do domów pomocy społecznej, osoby z niepełnosprawnościami korzystające ze środków PFRON, dzieci przebywające w pieczy zastępczej oraz usamodzielniani wychowankowie. **Prognozy**

dotyczące 2016 roku mówią o wzroście liczby osób, którym zostanie udzielona pomoc i wsparcie o 1 967 os. Być może jednym z głównych powodów szacowania przyrostu tej liczby są możliwości uruchomienia nowych projektów w ramach środków WRPO 2014-2020. Poniżej znajduje się prezentacja danych o korzystających z pomocy i wsparcia w Wielkopolsce, w ujęciu powiatowym.

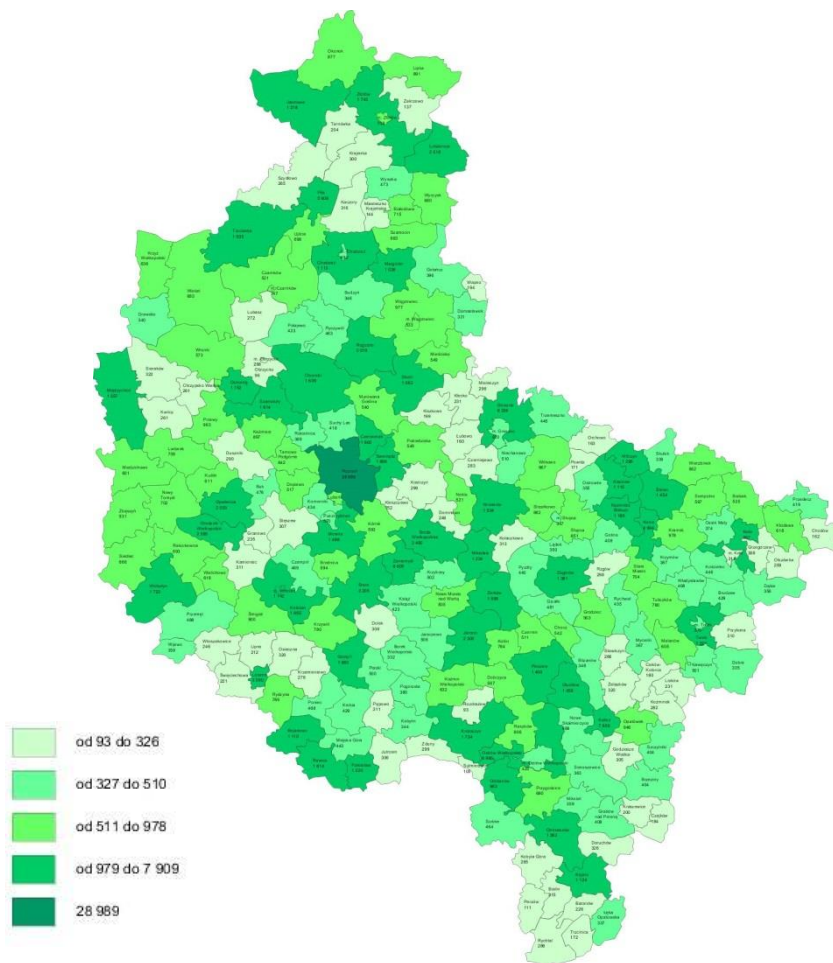
Mapa nr 11 Liczba osób, którym w 2015 roku udzielono pomocy i wsparcia w Wielkopolsce (ujęcie powiatowe)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Najwięcej osób zostało objętych pomocą i wsparciem wielkopolskich jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w powiatach: m. Poznań, poznański, piłskim, ostrowskim, średzkim, konińskim i krotoszyńskim. Pod tym względem przodowały gminy: m. Poznań, m. Kalisz, gm. Zaniemyśl, Ostrów Wlkp., Gniezno, Piła.

Mapa nr 12 Liczba osób, którym w 2015 roku udzielono pomocy i wsparcia w Wielkopolsce (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Analizując dane dotyczące najszerszej kategorii osób korzystających z pomocy i wsparcia **w układzie subregionalnym**, najwyższy odsetek takich osób zamieszkuje subregiony: kaliski (9,86%) i pilski (9,75%). Powyżej średniej wojewódzkiej (8,12%) znalazł się również subregion leszczyński (8,67%). Najniższym odsetkiem mieszkańców objętych pomocą i wsparciem charakteryzowało się m. Poznań (5,31%), poniżej średniej wojewódzkiej znalazły się również subregiony: poznański (7,20%) oraz koniński (8,08%). W porównaniu z rokiem ubiegłym wartości te nieznacznie się zmniejszyły, za wyjątkiem subregionu leszczyńskiego oraz m. Poznań, gdzie odnotowano niewielki wzrost tego odsetka.

Tabela nr 1 Odsetek osób korzystających z pomocy i wsparcia w danym subregionie w 2014 r. i 2015r.

subregion	2015			2014		
	liczba ludności	liczba osób objętych pomocą i wsparciem	odsetek osób objętych pomocą i wsparciem w subregionie	liczba ludności	liczba osób objętych pomocą i wsparciem	odsetek osób objętych pomocą i wsparciem w subregionie
kaliski	672452	66335	9,86	672530	66812	9,93
koniński	660422	53335	8,08	660792	56648	8,57
leszczyński	554583	48061	8,67	553464	45714	8,26
m. Poznań	545680	28989	5,31	548028	27935	5,10
poznański	626050	45046	7,20	618754	46679	7,54
pilski	413392	40293	9,75	413776	43873	10,60
WIELKOPOLSKA	3472579	282059	8,12	3467454	287661	8,30

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2015r.

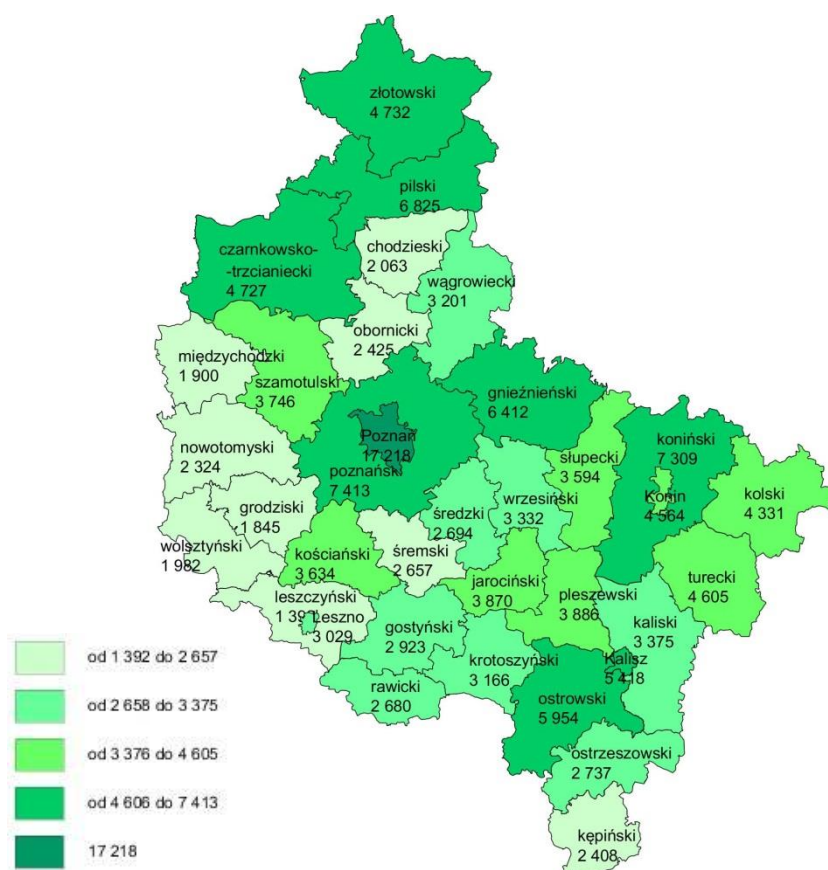
2.3. Świadczeniobiorcy w systemie pomocy społecznej – profil demograficzny

Od roku 2014 w tej części sprawozdania wykazywane są tylko te osoby, które świadczenie otrzymały wyłącznie w oparciu o ustawę o pomocy społecznej, na podstawie decyzji administracyjnej. Zauważyć trzeba, że ta zmiana spowodowała znaczny spadek liczby świadczeniobiorców wykazywanych przez powiatowe centra pomocy rodzinie w stosunku do wcześniejszych lat. W Wielkopolsce świadczenie z pomocy społecznej w 2015 r. przyznano **144 371 os. (↓ o 14 508 os.)**, co stanowiło **51% ogółu osób, którym udzielono pomocy i wsparcia**. Świadczenie z pomocy społecznej w 2015 r. przyznano 94 709 rodzinom, które liczyły 236 057 os. (↓ o 11 681 os.). Wśród 144 371 świadczeniobiorców **47,6% było długotrwale korzystających**.

W ciągu ostatnich dwóch lat liczba świadczeniobiorców w województwie wielkopolskim zmalała o 14,2% (23 951 os.), co może być spowodowane wieloma czynnikami. Wpływ na tę sytuację może mieć dość znaczny spadek bezrobocia na przestrzeni kilku ostatnich lat oraz systematyczny rozwój gospodarczy, dostrzegalny na poziomie wielu lokalnych samorządów (co wybrzmiało w gminnych i powiatowych rekomendacjach dołączonych do oceny zasobów pomocy społecznej). Zauważyć należy, że od roku 2013 liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezrobocia spadła dość znacznie (o 11 252 rodziny). Niektóre z samorządów poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej upatrują również jako efekt realizowanych projektów unijnych, które wpłynęły, w ich ocenie, na rozwój gmin i powiatów (m.in. poprzez aktywizację zawodową prowadzoną w ramach projektów zewnętrznych, udzielanie wsparcia na rozwój przedsiębiorstw, dopłaty dla rolników, itp.). Być może jednak to właśnie realizacja tych projektów spowodowała przejściowy wzrost liczby osób korzystających z różnego rodzaju usług i świadczeń pomocy

społecznej, a obserwowany spadek jest wynikiem zakończenia poprzedniej perspektywy finansowej. Sytuacja ta wymaga dalszych obserwacji, szczególnie w kontekście uruchamiania kolejnych projektów w ramach środków WRPO 2014+. Możliwe też, że do spadku bezwzględnej liczby świadczeniobiorców przyczyniło się także w pewnym stopniu obserwowane od kilku lat na terenie całego kraju zmniejszenie liczby urodzeń. Tylko w latach 2013-2015 liczba dzieci zamieszkujących Wielkopolskę zmalała o 2 208. Wpływa to m.in. na zmniejszenie liczby osób korzystających z programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”, który adresowany jest do dzieci i młodzieży. W ciągu ostatnich dwóch lat liczba osób korzystających z programu zmalała o 20 223 os. Być może zjawisko zmniejszania się liczby osób korzystających z pomocy społecznej jest wypadkową opisanych wyżej czynników, z pewnością należy się przyglądać tym statystykom w kolejnych latach. Sytuacja ta może ewoluować, zwłaszcza, że dane za kolejny rok uwzględniać już będą świadczeniobiorców korzystających z rządowego programu 500+.

Mapa nr 13 Liczba osób, którym w 2015 roku przyznano świadczenie z pomocy społecznej

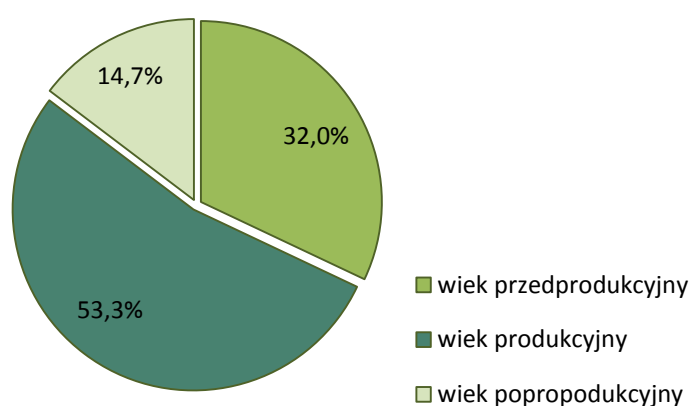
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

W IV edycji narzędzia OZPS 2014/2015 wprowadzono podział świadczeniobiorców ze względu na wiek i płeć, co pozwala przeanalizować wewnętrzną strukturę tej grupy, a po kolejnych edycjach narzędzia umożliwi uchwycenie pewnych trendów dotyczących zmian w tej grupie.

Przed analizą danych należy poczynić jednak pewne uwagi dotyczące kompletności tych danych. 9 jednostek wypełniających sprawozdanie wykazało „braki danych” w komórkach dotyczących podziału świadczeniobiorców ze względu na wiek oraz płeć. Pewne braki danych w tym zakresie mogą być spowodowane swoistymi ograniczeniami technicznymi systemów informatycznych, używanych przez ośrodki do gromadzenia i przetwarzania informacji o klientach pomocy społecznej. Ośrodki, które do zbierania danych wykorzystują system „Pomost” z reguły nie miały trudności z wygenerowaniem spójnych danych dotyczących wieku oraz płci klientów, niestety inne rodzaje oprogramowania nie dawały takiej możliwości.

Nieco ponad 53% świadczeniobiorców stanowiły osoby w wieku produkcyjnym, 32,0% stanowiły osoby w wieku przedprodukcyjnym, natomiast prawie 15% osoby w wieku poprodukcyjnym. W przypadku osób niepełnoletnich decyzja administracyjna przyznająca świadczenie wystawiana była na jednego z rodziców/opiekunów, w tym szczególnym przypadku do grupy świadczeniobiorców zaliczony był zarówno rodzic/opiekun jak i osoba niepełnoletnia, de facto pobierająca świadczenie. W znacznej mierze osoby niepełnoletnie otrzymywały świadczenie w formie dożywiania. Wśród osób w wieku poprodukcyjnym dominowały świadczenia w postaci usług opiekuńczych oraz dofinansowań do pobytu w domu pomocy społecznej.

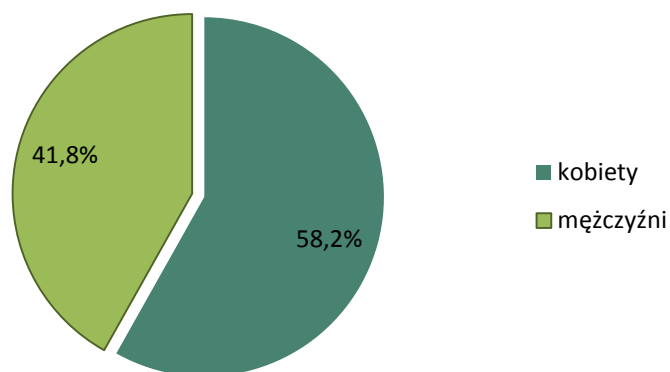
Wykres nr 14 Wiek świadczeniobiorców w 2015 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2015 r.

Analizując dane dotyczące płci świadczeniobiorców, widać, że ze świadczeń pomocy społecznej nieco częściej korzystają kobiety (58,2% świadczeniobiorców to kobiety).

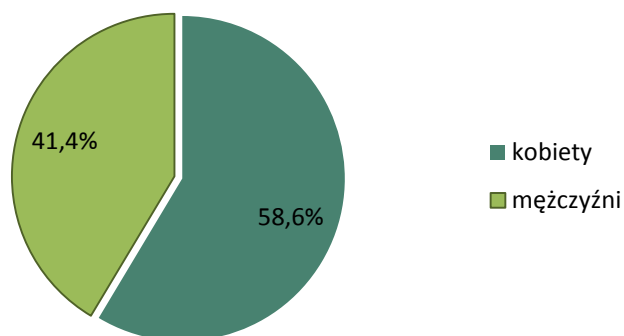
Wykres nr 15 Płeć świadczeniobiorców w 2015 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2015 r.

Te proporcje pozostają niemal bez zmian, jeśli porównamy płeć osób długotrwale korzystających ze świadczeń (58,6% to kobiety).

Wykres nr 15 Długotrwale korzystający z pomocy społecznej w podziale na płeć.

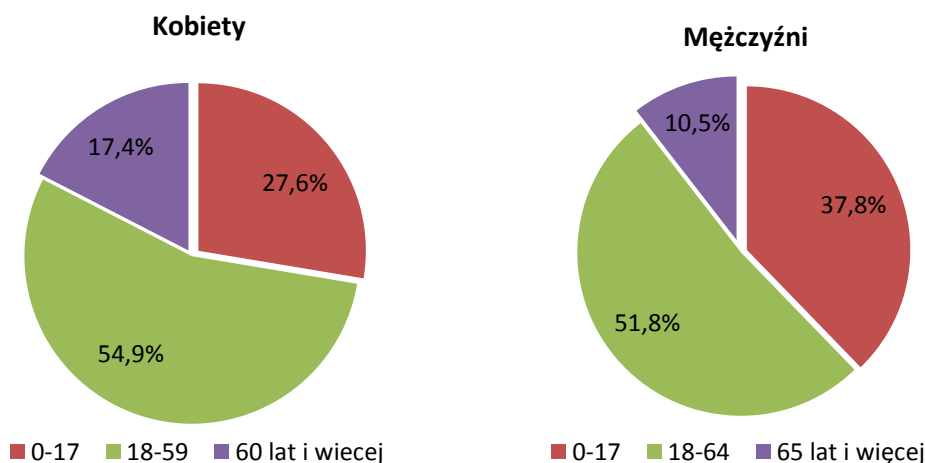

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2015r.

Zarówno w przypadku kobiet, jak i mężczyzn korzystających ze świadczeń pomocy społecznej najliczniej reprezentowaną kategorią wiekową jest wiek produkcyjny (18-59 w przypadku kobiet i 18-64 w przypadku mężczyzn), nieco ponad połowa świadczeniobiorców znajduje się w tej kategorii (blisko 55 % kobiet i 52% mężczyzn). W wieku do 18 roku życia liczniej korzystają z pomocy mężczyźni niż kobiety (niemal 38 % mężczyzn i prawie 28% kobiet). Tendencja ta odwraca się w przypadku najstarszej kategorii świadczeniobiorców, tutaj częściej mamy do czynienia z kobietami niż

mężczyznami (17 % kobiet i 10 % mężczyzn), przypuszczalnie ze względu na dłuższy średni wiek życia kobiet.

Wykres nr 16 Wiek świadczeniobiorców w podziale na płeć.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2015 r.

2.4. Deprywacja lokalna

Deprywacja potrzeb to trwający przez pewien czas brak zaspokojenia ważnych dla człowieka czynników: biologicznych, psychologicznych, bądź społecznych. Termin *depriwacja potrzeb* pojawia się jako komponent definicyjny pojęcia ubóstwa. Wyróżniamy deprywację absolutną i względną. Deprywacja absolutna jest stanem skrajnym, spowodowanym niezaspokojeniem podstawowych potrzeb bytowych natomiast deprywacja względna to pogorszenie się warunków egzystencji, może być odczuwana też, gdy sytuacja się nie zmienia lub gdy u innych zmiany, które następują, uznawane są za korzystniejsze. Rozróżnia się również poczucie deprywacji od samej deprywacji. Co ciekawe, Ralf Dahrendorf oraz Lewis Coser uważają, że przyczyną konfliktów jest odczuwanie własnej deprywacji.¹²

Wskaźnik deprywacji lokalnej w niniejszym raporcie rozumiany jest jako stopień niezaspokojenia potrzeb mieszkańców wielkopolskich gmin i jest wyrażony liczbą bezwzględną jako stosunek liczby osób w rodzinach, którym przyznano pomoc na każdy 1000 mieszkańców gminy.

Średnia wartość wskaźnika deprywacji lokalnej w województwie wielkopolskim wyniosła w roku oceny 66,76, co oznacza spadek w porównaniu do roku poprzedniego o 5,81 p. p. W roku kolejnym prognozowany jest dalszy spadek o 0,12 p. p.

¹² Pacholski M, Słaboń A, (1997) Słownik pojęć socjologicznych, Kraków, s. 25, 26

Tabela nr 2 Gminy o **najwyższym** wskaźniku deprywacji w 2015 roku w Wielkopolsce

Gmina	Powiat	Typ gminy	Wskaźnik deprywacji
Kramsk	koniński	wiejska	185,69
Malanów	turecki	wiejska	183,71
Okonek	złotowski	miejsko-wiejska	168,14
Miedzichowo	nowotomyski	wiejska	167,95
Margonin	chodzieski	miejsko-wiejska	160,97
Lipka	złotowski	wiejska	158,03
Gizałki	pleszewski	wiejska	157,50
Jastrowie	złotowski	miejsko-wiejska	155,51
Chocz	pleszewski	wiejska	154,19
Kotlin	jarociński	wiejska	153,17
Zagórów	śłupecki	miejsko-wiejska	151,07
Przykona	turecki	wiejska	150,63

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2015 r.

Najmniejszy udział świadczeniobiorców w ogólnej liczbie ludności występuje w gminach leżących w otoczeniu miasta Poznań, są to: Komorniki, Suchy Las, Swarzędz oraz Luboń.

Tabela nr 3 Gminy o **najniższym** wskaźniku deprywacji w 2015 roku w Wielkopolsce

Gmina	Powiat	Typ gminy	Wskaźnik deprywacji
Komorniki	poznański	wiejska	17,76
Suchy Las	poznański	wiejska	24,74
Swarzędz	poznański	miejsko-wiejska	25,55
Luboń	poznański	miejska	31,32
Rozdrażew	krotoszyński	wiejska	33,75
Osieczna	leszczyński	miejsko-wiejska	34,69
Murowana Goślina	poznański	miejsko-wiejska	35,98
Opalenica	nowotomyski	miejsko-wiejska	36,43
Nowy Tomyśl	nowotomyski	miejsko-wiejska	38,46
Rydzyna	leszczyński	miejsko-wiejska	38,59
Czerwonak	poznański	wiejska	39,46
Pniewy	szamotulski	miejsko-wiejska	39,92

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2015 r..

2.5. Świadczenia pieniężne i niepieniężne – informacje ogólne

W myśl art. 36. ustawy o pomocy społecznej świadczeniami z pomocy społecznej są:

1) świadczenia pieniężne:

- ❖ zasiłek stały,
- ❖ zasiłek okresowy,
- ❖ zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy,
- ❖ zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie,
- ❖ pomoc na usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki,
- ❖ świadczenie pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach,
- ❖ wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd.

2) świadczenia niepieniężne:

- ❖ praca socjalna,
- ❖ bilet kredytowany,
- ❖ składki na ubezpieczenie zdrowotne,
- ❖ składki na ubezpieczenia społeczne,
- ❖ pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie,
- ❖ sprawienie pogrzebu,
- ❖ poradnictwo specjalistyczne,
- ❖ interwencja kryzysowa,
- ❖ schronienie,
- ❖ posiłek,
- ❖ niezbędne ubranie,
- ❖ usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy,
- ❖ specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia,
- ❖ mieszkanie chronione,
- ❖ pobyt i usługi w domu pomocy społecznej,

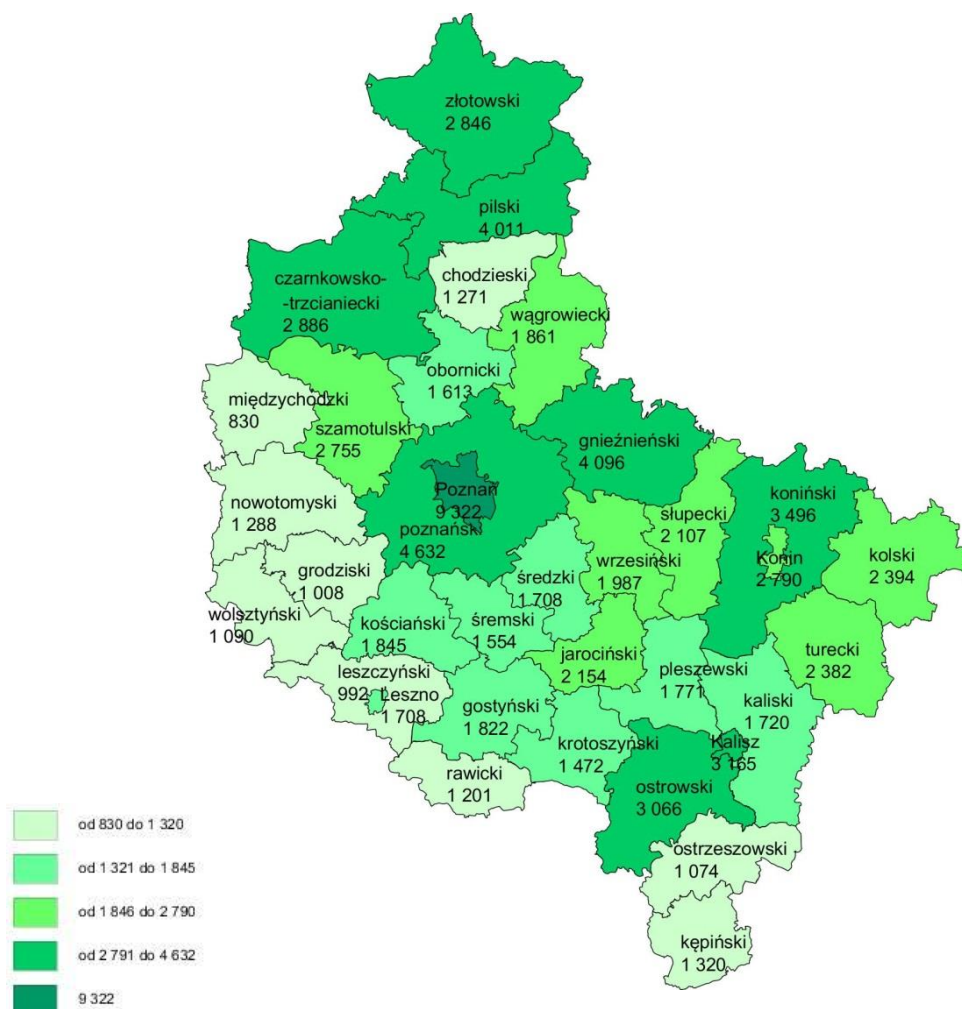
- ❖ pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie – w formie rzeczowej dla osób usamodzielnianych.

W 2015 r. **świadczenie pieniężne** w województwie wielkopolskim otrzymało **81 237 os.** (↓ o 7 743 os.), co stanowiło 28,8% z grupy osób, którym udzielono pomocy i wsparcia. **Świadczenie niepieniężne** otrzymało **74 401 os.** (↓ o 3 559 os.).

W prognozach na rok 2016 szacuje się, że wartości te pozostaną na mniej więcej tym samym poziomie co w roku oceny – 81 109 świadczeniobiorców pieniężnych oraz 74 423 świadczeniobiorców niepieniężnych.

Najliczniej ze świadczeń pieniężnych korzystali mieszkańcy powiatów: m. Poznania, poznańskiego, gnieźnieńskiego, pilskiego i konińskiego.

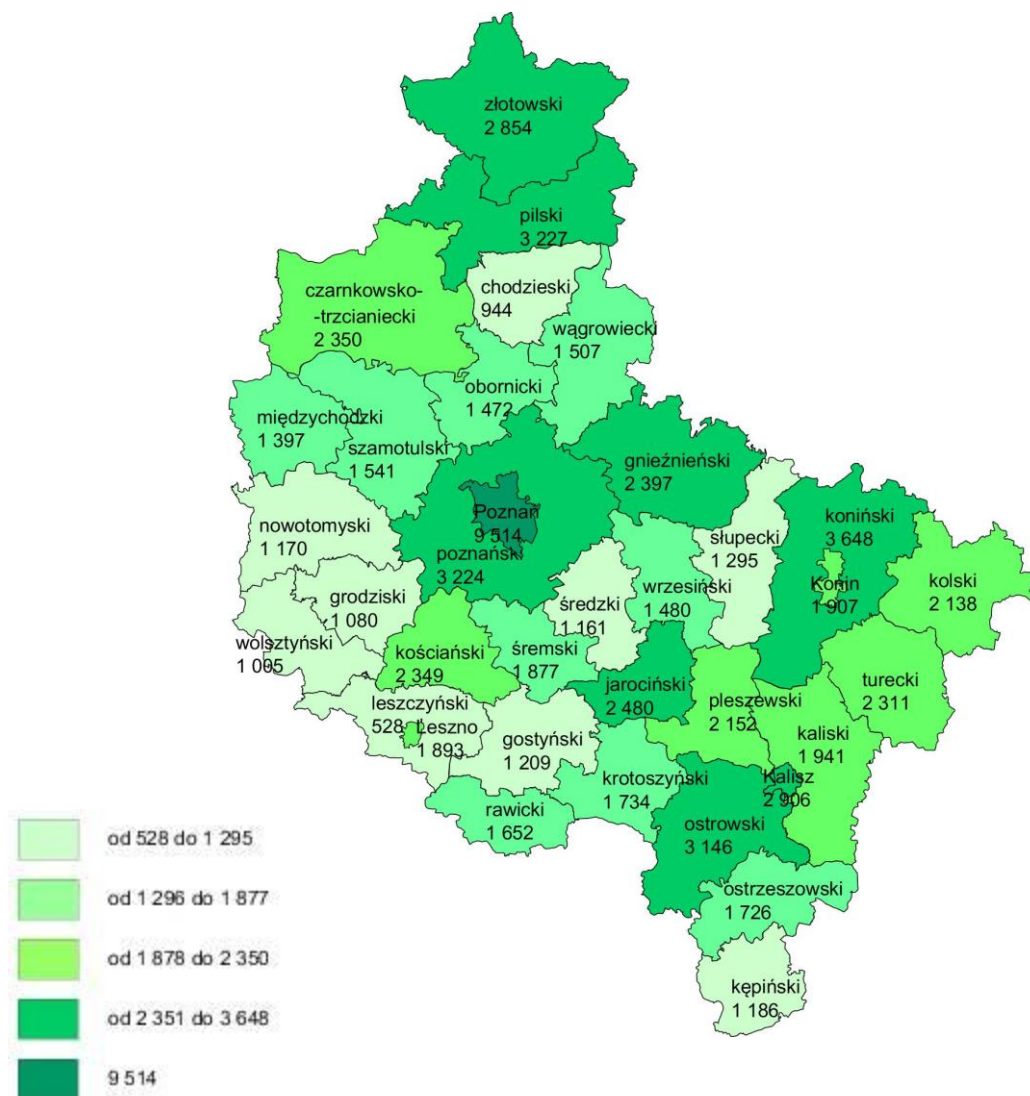
Mapa nr 15 Liczba osób, którym w 2015 roku przyznano **świadczenie pieniężne** z pomocy społecznej

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Z różnych form świadczeń niepieniężnych korzystali najczęściej mieszkańcy powiatów: m. Poznań, poznańskiego, ostrowskiego i pilskiego.

Mapa nr 16 Liczba osób, którym w 2015 roku przyznano **świadczenie niepieniężne** z pomocy społecznej

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Wywiad środowiskowy przeprowadzany jest przez pracownika socjalnego w celu ustalenia sytuacji osobistej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej osób i rodzin, aby na podstawie uzyskanej wiedzy można było przyznać odpowiednią pomoc. Na podstawie informacji uzyskanych za pośrednictwem wywiadu, pracownik socjalny dokonuje analizy i oceny sytuacji danej osoby lub rodziny i formułuje wnioski, stanowiące podstawę planowania pomocy. W 2015 r. wywiad środowiskowy przeprowadzono w **125 287 rodzinach** (↑ o 2 855 rodzin).

2.6. Powody udzielenia pomocy i wsparcia

Na podstawie art. 7. ustawy o pomocy społecznej wyróżniamy następujące powody przyznania osobom i rodzinom pomocy społecznej:

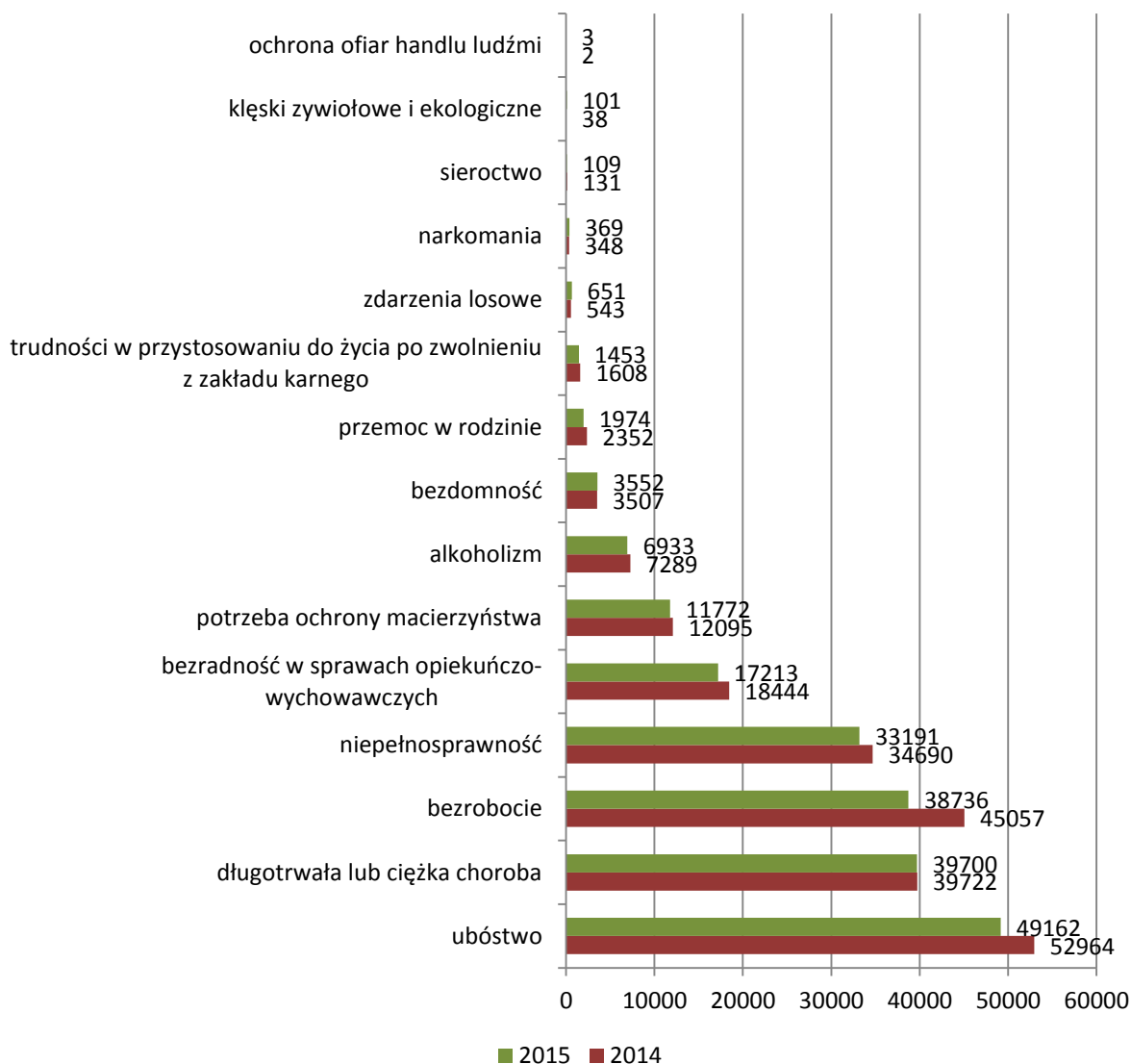
- ❖ ubóstwo,
- ❖ sieroctwo,
- ❖ bezdomność,
- ❖ bezrobocie,
- ❖ niepełnosprawność,
- ❖ długotrwała lub ciężka choroba,
- ❖ przemoc w rodzinie,
- ❖ potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi,
- ❖ potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności,
- ❖ bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych,
- ❖ trudność w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach,
- ❖ trudność w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- ❖ alkoholizm lub narkomania,
- ❖ zdarzenie losowe i sytuacja kryzysowa,
- ❖ klęska żywiołowa lub ekologiczna.

Na przestrzeni kilku ostatnich lat czterema głównymi powodami udzielania pomocy i wsparcia w województwie wielkopolskim były niezmiennie: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność i długotrwała lub ciężka choroba, zmienna była natomiast ich kolejność na liście rankingowej w poszczególnych latach.

W 2015 roku lista rankingowa wyglądała następująco: **1. Ubóstwo – 49 162 rodzin** (↓ o 3 802 rodziny), **2. Długotrwała lub ciężka choroba – 39 700 rodzin** (↓ o 22 rodziny), **3. Bezrobocie – 38 736 rodzin** (↓ o 6 321 rodzin) **4. Niepełnosprawność – 33 191 rodzin** (↓ o 1 499 rodzin).

Wykres nr 17 przedstawia również pozostałe powody udzielania pomocy i wsparcia wg liczby rodzin, które skorzystały z pomocy. Prognozy dotyczące 2016 roku wskazują raczej na constans lub lekki spadek liczby rodzin korzystających z pomocy i wsparcia w prezentowanych kategoriach.

Wykres nr 17 Powody udzielania pomocy i wsparcia w 2015 i 2014 r. (wg liczby rodzin korzystających)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

Jedna rodzina może korzystać z pomocy i wsparcia z tytułu kilku ustawowych powodów. Z zestawienia liczby rodzin, którym udzielono świadczenia z liczbą rodzin według poszczególnych powodów udzielonej pomocy wynika, że **statystycznie na 1 wielkopolską rodzinę przypadały 2,2 powody udzielenia pomocy i wsparcia.**

3. Usługi pomocy społecznej

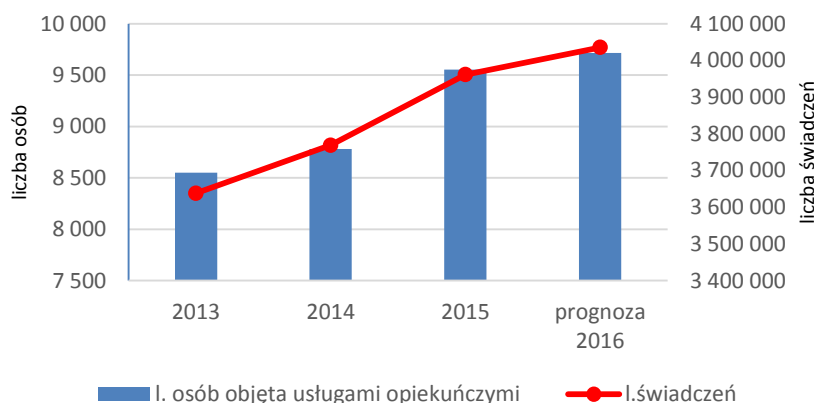
3.1. Usługi opiekuńcze

Do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym należy organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania. Pomoc w formie usług opiekuńczych (w tym specjalistycznych) przysługuje osobom, które z powodu wieku, choroby lub innej przyczyny wymagają pomocy innych, a są jej pozbawione lub rodzina nie może zapewnić im takiej pomocy.

Usługi opiekuńcze są przykładem środowiskowej formy wsparcia klientów wymagających opieki, która świadczona jest w miejscu zamieszkania. Dzięki opiece środowiskowej osoby potrzebujące pielęgnacji i opieki mogą pozostać w swoim dotychczasowym środowisku i utrzymać więzi rodzinne i sąsiedzkie.

W 2015 r. wsparcia w formie usług opiekuńczych udzielono **9 554 osobom** (**↑ o 773 os. aniżeli w 2014 r.**), w tym blisko **2% (183 os.) z nich** (**↓ o 2 os. aniżeli w 2014 r.**) udzielono specjalistycznych usług opiekuńczych.

Wykres nr 18 Liczba osób objęta usługami opiekuńczymi i liczba świadczeń opiekuńczych w latach 2013-2015 oraz prognoza na 2016 rok.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2015 r.

W 2016 r. prognozuje się **wzrost liczby osób korzystających z usług opiekuńczych, o 162 osoby (do 9 716 os.)**, przy czym **nieco ponad 2% (200 os.) skorzysta ze specjalistycznych usług opiekuńczych**. W 2015 roku na **3 961 416 świadczeń** (**↑ o 192 719 świadczeń**) wydatkowano **50 020 008 zł** (**↑ o 4 280 960 zł**). W 2016 r., w porównaniu z rokiem 2015, liczba świadczeń opiekuńczych ma wzrosnąć o ponad 18%. Dodać jednak należy, że prognozy mogą różnić się od faktycznego wykonania. W prognozach na 2015 rok założono bowiem, że wzrost liczby osób objętych usługami opiekuńczymi kształtować się będzie na poziomie 2,5%, wzrost świadczeń na poziomie 20% oraz wzrost wydatków na usługi opiekuńcze na poziomie 2,6%, przy czym wyniósł

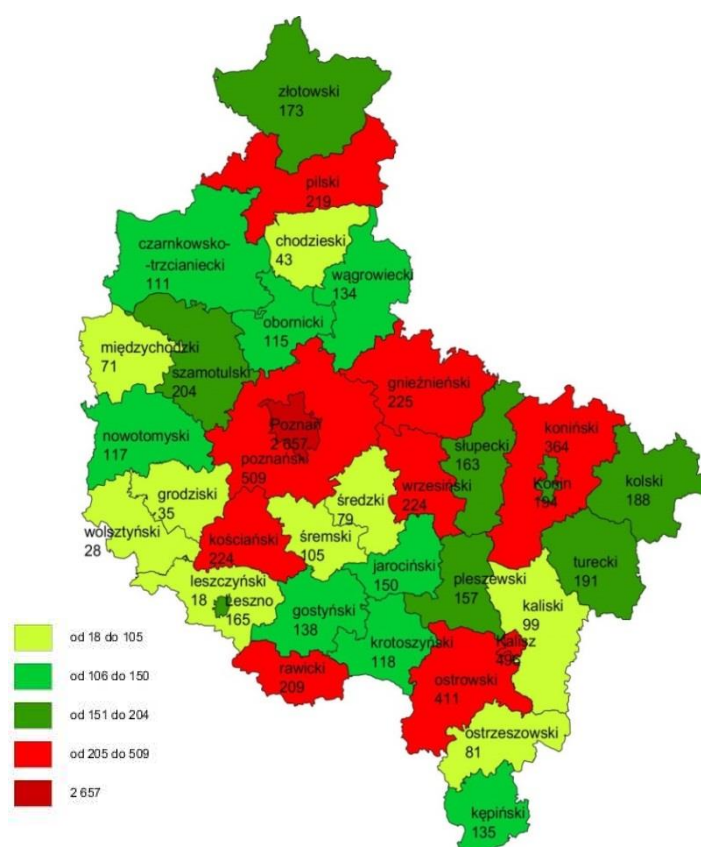
on odpowiednio 8,8%; 5%; 9%. W 2015 r. udzielono **59 206 świadczeń specjalistycznych usług opiekuńczych** (↑ o 2 674 świadczeń) o łącznej wartości 1 094 999 zł (↑ o 128 807 zł). W 2016 r. prognozuje się udzielenie **65 863 świadczeń specjalistycznych** (o 11% więcej aniżeli w 2015 r.) o wartości 1 135 473 zł (o 12% więcej aniżeli w 2015 r.).

Z powyższych danych można określić średni koszt 1 godziny usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych w Wielkopolsce w 2015 roku. **Uśredniony koszt 1 godziny usług opiekuńczych ponoszony przez gminę to 12,62 zł, natomiast uśredniony koszt 1 godziny specjalistycznych usług opiekuńczych to 18,49 zł.** Oznacza to, że średni koszt usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych wzrósł odpowiednio o 5% i 8,7% w porównaniu z 2014 rokiem.

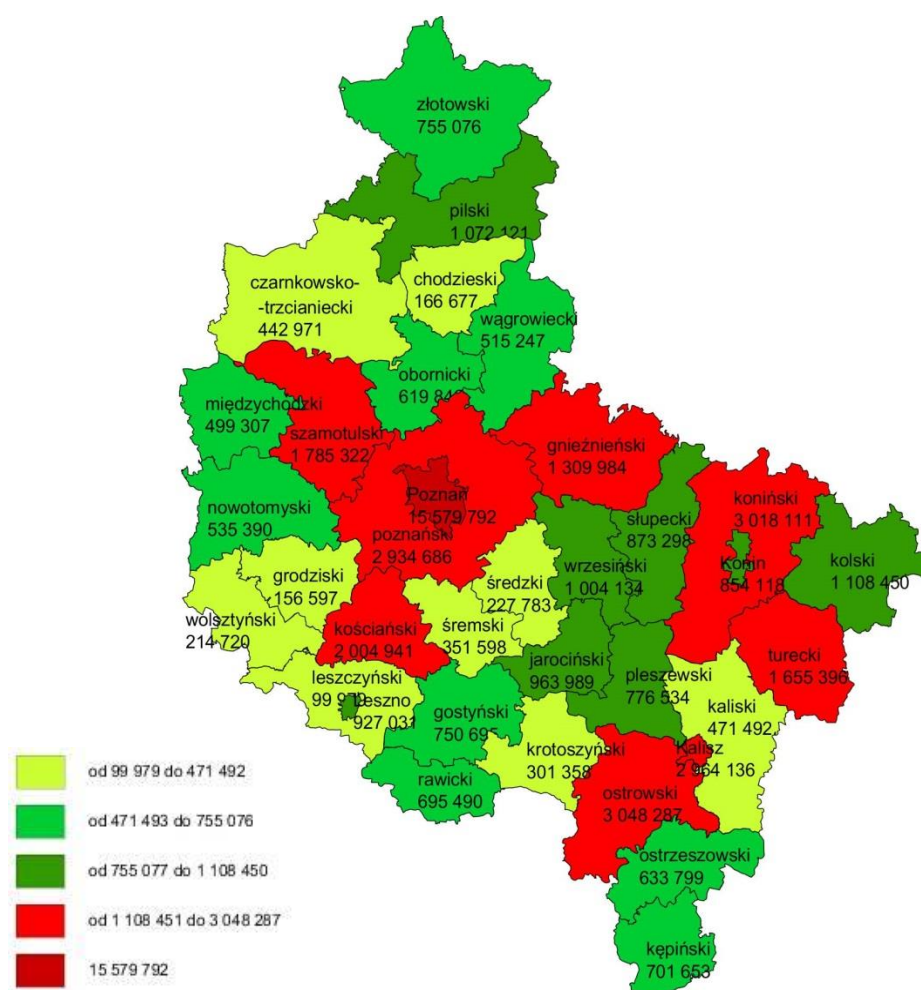
W 2015 roku w 19 gminach nie świadczone usługi opiekuńczych, natomiast specjalistycznych usług opiekuńczych nie świadczone w 201 gminach (89% ośrodków).

Organizacja specjalistycznych usług opiekuńczych przez gminę wiąże się z wyższymi kosztami zapewnienia godziny takiej usługi, ponieważ usługa dostosowana jest do indywidualnych potrzeb klienta wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności i świadczona powinna być przez specjalistyczną kadrę.

Mapa nr 17 Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych w 2015 roku (ujęcie powiatowe)

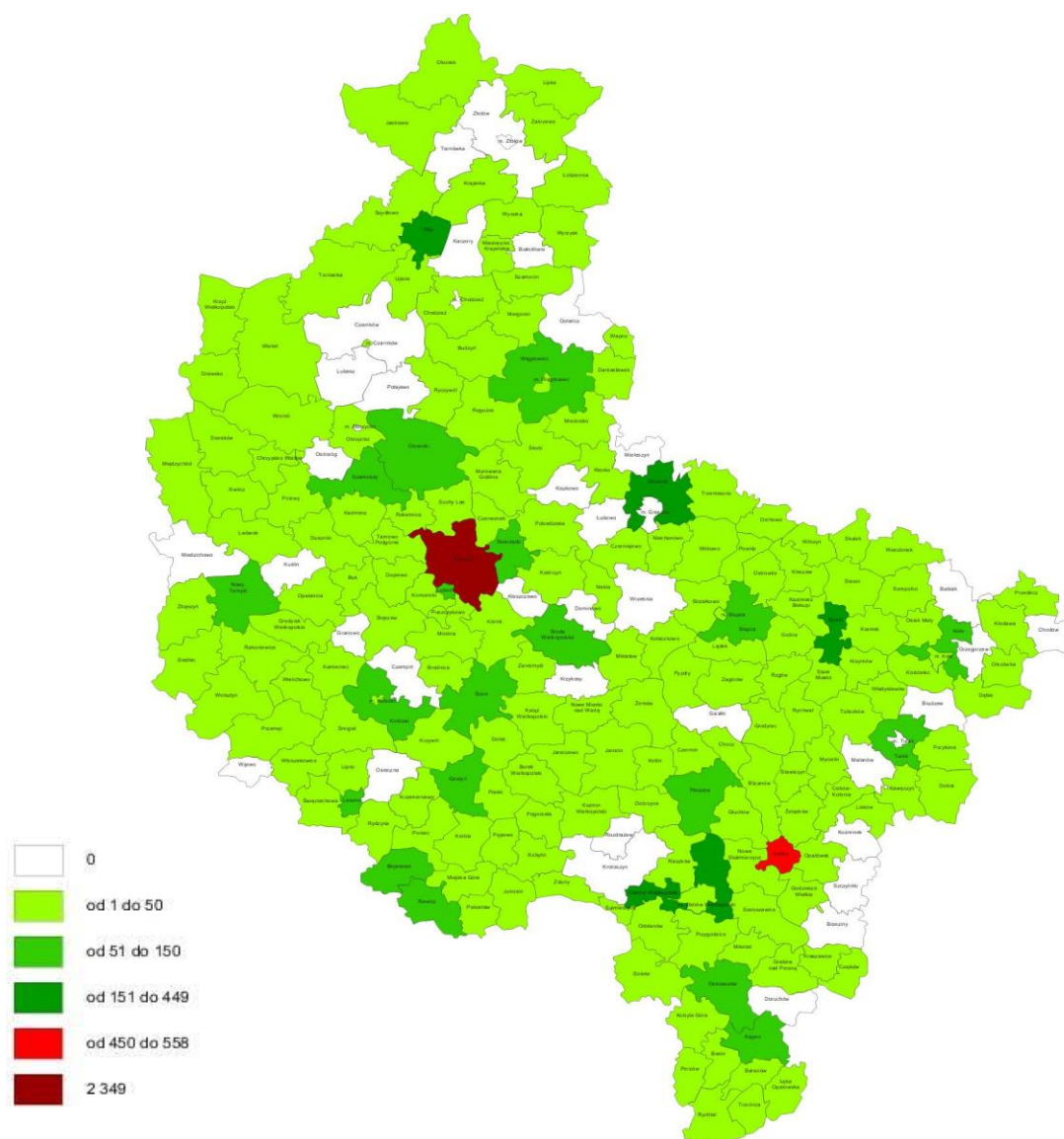
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Mapa nr 18 Kwota wydatkowana na usługi opiekuńcze w 2015 roku (ujęcie powiatowe)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

W 2015 roku z usług opiekuńczych skorzystało **7 559 osób będących w wieku poprodukcyjnym, co stanowiło aż 79% wszystkich korzystających z usług opiekuńczych**. Jednocześnie oznacza to, że około **1% mieszkańców województwa wielkopolskiego będących w wieku poprodukcyjnym zostało objętych wsparciem w formie usług opiekuńczych**. Poniżej znajduje się mapa poglądowa prezentująca liczbę osób w wieku poprodukcyjnym, korzystających z usług opiekuńczych w ujęciu gminnym.

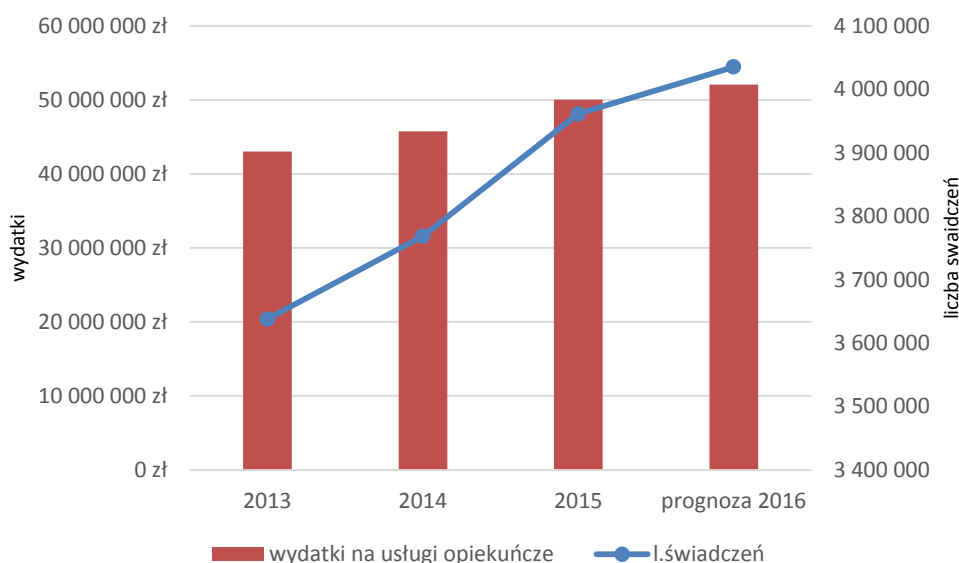
Mapa nr 19 Osoby w wieku poprodukcyjnym korzystające z usług opiekuńczych w 2015 roku (ujęcie gminne).

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

W województwie wielkopolskim z roku na rok wzrasta liczba osób korzystających z usług opiekuńczych (w tym liczba osób w wieku poprodukcyjnym), wzrasta również liczba świadczeń (choć nie tak bardzo jak liczba osób korzystających) oraz wydatki ponoszone na świadczenie usług opiekuńczych.

Wykres nr 19 Wydatki wielkopolskich gmin na usługi opiekuńcze oraz liczba świadczeń opiekuńczych w latach 2013-2015 oraz prognoza na 2016 rok.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania OZPS za 2015 r.

Usługi opiekuńcze świadczone w miejscu zamieszkania są alternatywą dla instytucjonalnych form wsparcia, np. usług świadczonych w domach pomocy społecznej (DPS). Podkreślić należy, że z usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania powinny korzystać osoby, których stopień samodzielności oraz stan zdrowia umożliwia pozostanie w miejscu zamieszkania i nie wymagają one całodobowej opieki i pielęgnacji.

Mieszkańcy województwa wielkopolskiego (w szczególności osoby w podeszłym wieku) korzystający obecnie z usług opiekuńczych są grupą, która potencjalnie w przyszłości może być najbardziej zainteresowana korzystaniem z usług opiekuńczych świadczonych w formie stacjonarnej (np. DPS). Biorąc pod uwagę postępujące zmiany demograficzne (starzejące się społeczeństwo) oraz społeczne (w zakresie sprawowania przez rodzinę funkcji opiekuńczej – wypalenie opiekuńcze, wzrastające obciążenie opiekuńcze) przypuszczać można, że popyt na miejsca w domach pomocy społecznej będzie wzrastać. Z drugiej jednak strony nie należy oczekiwać, że liczba miejsc w publicznych DPS znacząco wzrośnie, ponieważ utrzymanie tego typu placówek jest dla wielu samorządów znacznym obciążeniem finansowym. W związku z powyższym, jeśli rynek prywatny nie zapełni luki w zakresie opieki całodobowej, konieczne będzie w przyszłości świadczenie przez gminy usług opiekuńczych w szerszym niż do tej pory zakresie. Usługi opiekuńcze, podobnie jak usługi w dziennych domach pomocy należy postrzegać jako działanie asekuracyjne, pierwotne wobec decyzji o umieszczeniu osoby w placówce stacjonarnego pobytu. W związku z tym usługi opiekuńcze powinny być świadczone na wysokim poziomie oraz być jak najbardziej dopasowane do potrzeb usługobiorców, aby mogli oni pozostać jak najdłużej w miejscu swego zamieszkania we względnej sprawności.

3.2. *Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi*

Do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez gminę należy organizowanie i świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi są szczególnym rodzajem usług specjalistycznych. Pomoc udzielana jest tu wyróżnionej grupie osób. Zasady jej przyznawania i odpłatności określa rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej, a nie tak, jak w przypadku pozostałych usług opiekuńczych, regulacje gminne. Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego określa, że ośrodki pomocy społecznej, w porozumieniu z poradniami zdrowia psychicznego czy innymi specjalistycznymi placówkami terapeutycznymi, organizują oparcie społeczne dla osób, które z powodu choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego mają poważne trudności w życiu codziennym, zwłaszcza w relacjach z otoczeniem, w zakresie edukacji, zatrudnienia oraz w sprawach bytowych. Przy określeniu, komu przysługuje pomoc w formie usług specjalistycznych, zastosowanie ma ogólna zasada dotycząca usług opiekuńczych zapisana w ustawie o pomocy społecznej. Zasada ta wskazuje, że pomoc w formie usług specjalistycznych może być przyznana osobom, które wymagają pomocy innych osób, a rodzina nie może im jej zapewnić. Usługi świadczone są w mieszkaniu osoby, która potrzebuje pomocy lub w ośrodkach wsparcia takich, jak środowiskowe domy samopomocy, kluby samopomocy, dzienne domy pomocy.¹³

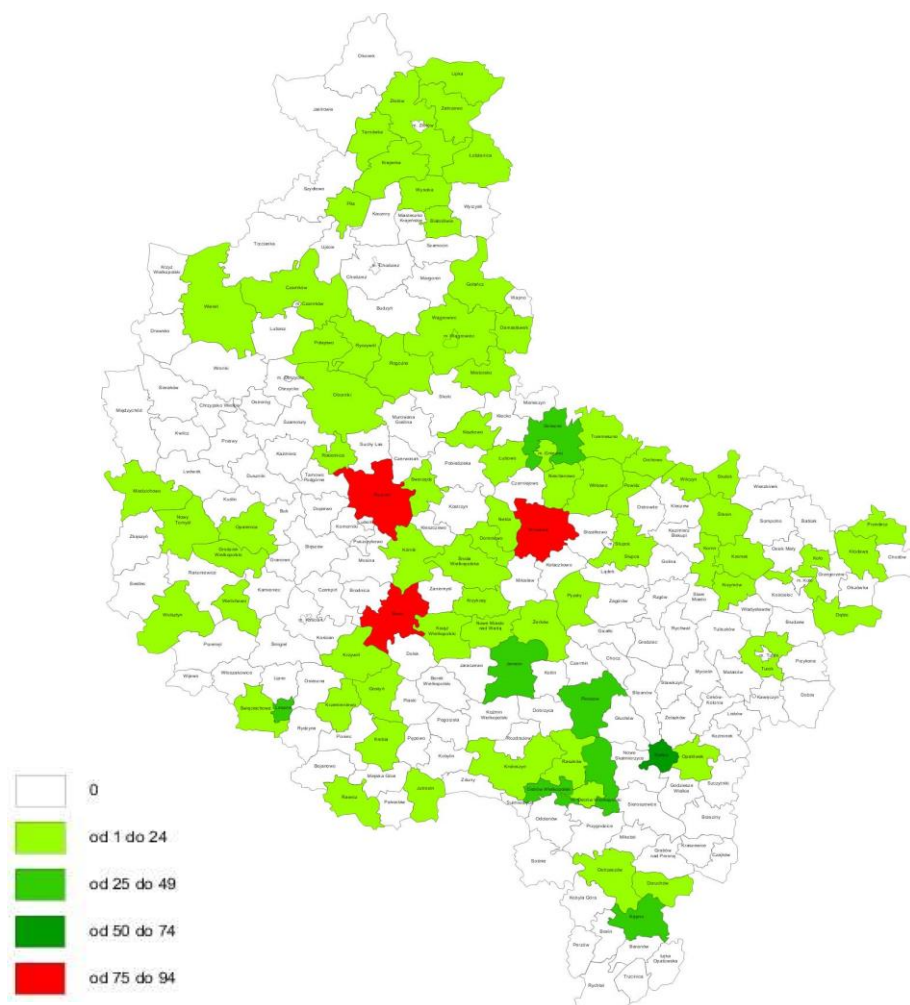
W Wielkopolsce w 2015 r. liczba świadczeń w zakresie specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi spadła w porównaniu z 2014 rokiem, choć wzrosła liczba osób korzystających z usług. Z danych wielkopolskich gmin wynika, że z **432 221 świadczeń** (↓ o **9 346 świadczeń**) specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi **skorzystały 933 os.** (↑ o **51 os.**). Oznacza to, że na jedną osobę korzystającą z usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w 2015 roku przypadło mniej godzin aniżeli w 2014 roku (średnio 463,25 godziny rocznie na osobę).

Ogólny koszt tych świadczeń w województwie wielkopolskim w 2015 r. wyniósł **8 026 614 zł** (↑ o **181 524 zł**). W 2016 roku wielkopolskie gminy prognozują dalszy wzrost liczby świadczeniobiorców (o 4%), spadek liczby świadczeń (o 1%) i wzrost ponoszonych wydatków na tę usługę (o 12%).

W 2015 r. 146 gmin (65% gmin) nie świadczyło na swoim terenie specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Uśredniony koszt 1 godziny usług ponoszony przez gminę w 2015 r. wyniósł 18,57 zł.

¹³ <http://pomocspoleczna.ngo.pl/x/258217>

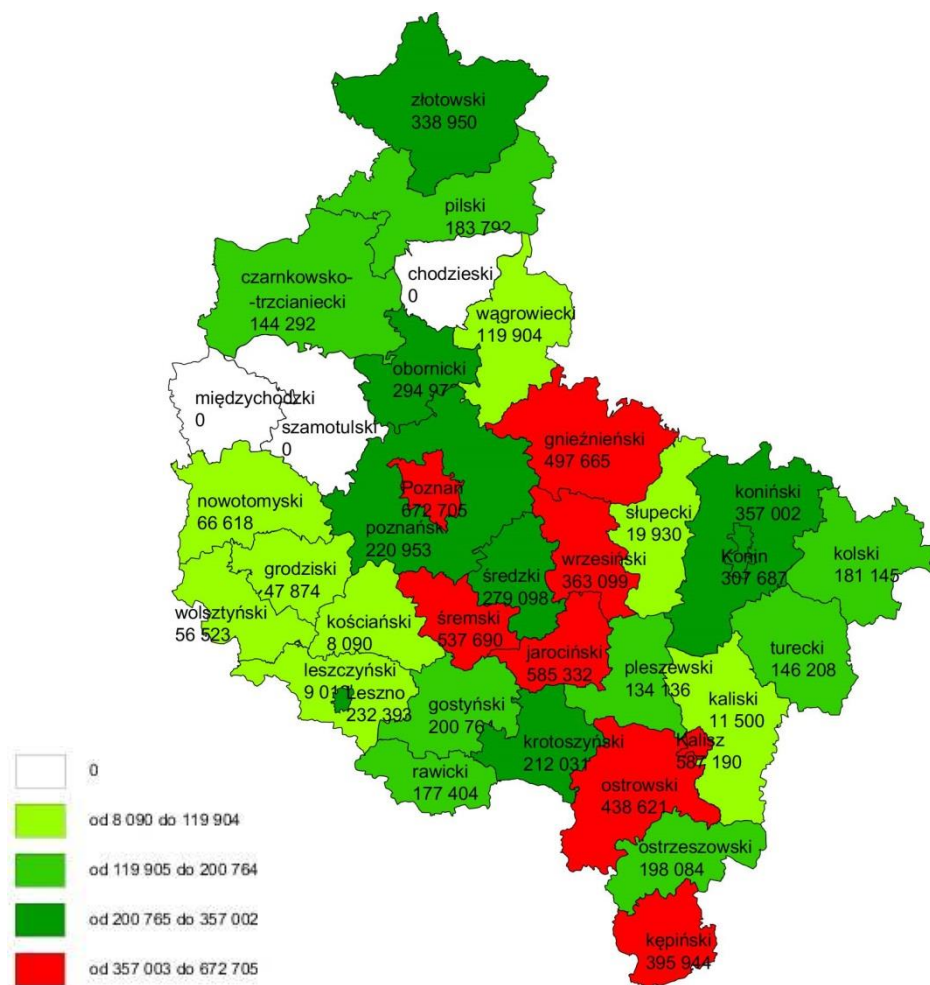
Mapa nr 20 Gminy, na terenie których świadczone specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi w 2015 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Nadal w trzech powiatach tj.: chodzieskim, szamotulskim oraz międzychodzkiem żadna gmina nie świadczy specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Tylko w jednym z trzech wyżej wymienionych powiatów (międzychodzkiem) funkcjonują środowiskowe domy samopomocy, w których wsparcie mogą otrzymać osoby z zaburzeniami psychicznymi. W pozostały dwóch nie jest dostępne ani wsparcie w formie usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w miejscu zamieszkania, ani w środowiskowych domach samopomocy.

Mapa nr 21 Wydatki (w zł) na specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi w województwie wielkopolskim w 2015 roku (ujęcie powiatowe)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

3.3. Wybrane usługi pomocy społecznej

W Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej ilościowej analizie podlegają również: **poradnictwo specjalistyczne, praca socjalna, interwencja kryzysowa**, które są formą świadczeń niepieniężnych pomocy społecznej.

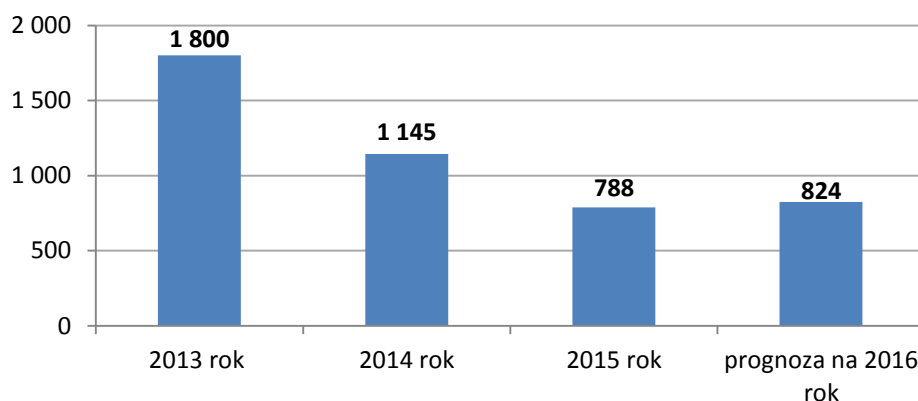
Pierwsza z usług – specjalistyczne poradnictwo (w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne) świadczone jest osobom i rodzinom, które mają trudności lub potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych. Możliwość skorzystania z poradnictwa nie jest uzależniona od dochodu, ponieważ świadczone jest ono bez względu na jego wysokość. Ze **specjalistycznego poradnictwa** w 2015 roku w Wielkopolsce skorzystało **10 750 rodzin** czyli **1 719 rodzin** mniej niż rok

wcześniej (spadek o blisko 14%). W prognozie na 2016 rok założono, że ze wsparcia w formie poradnictwa skorzysta więcej rodzin niż w roku oceny (wzrost o 4%).

Z kolei **interwencja kryzysowa** stanowi zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu. Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej. Interwencją kryzysową obejmuje się osoby i rodziny bez względu na posiadany dochód.¹⁴ W ramach interwencji kryzysowej udziela się natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej, a w zależności od potrzeb – poradnictwa socjalnego lub prawnego, w sytuacjach uzasadnionych – schronienia do 3 miesięcy.

Interwencję kryzysową w roku oceny podjęto w przypadku **787 rodzin (↓ o 357 rodzin)** objętych pomocą społeczną. W porównaniu z rokiem wcześniejszym można zaobserwować spadek liczby osób korzystających z tej formy wsparcia, aż o 31%.

Wykres nr 20 Liczba rodzin objęta interwencją kryzysową w województwie wielkopolskim w latach 2013-2015 oraz prognoza na 2016 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2015 r.

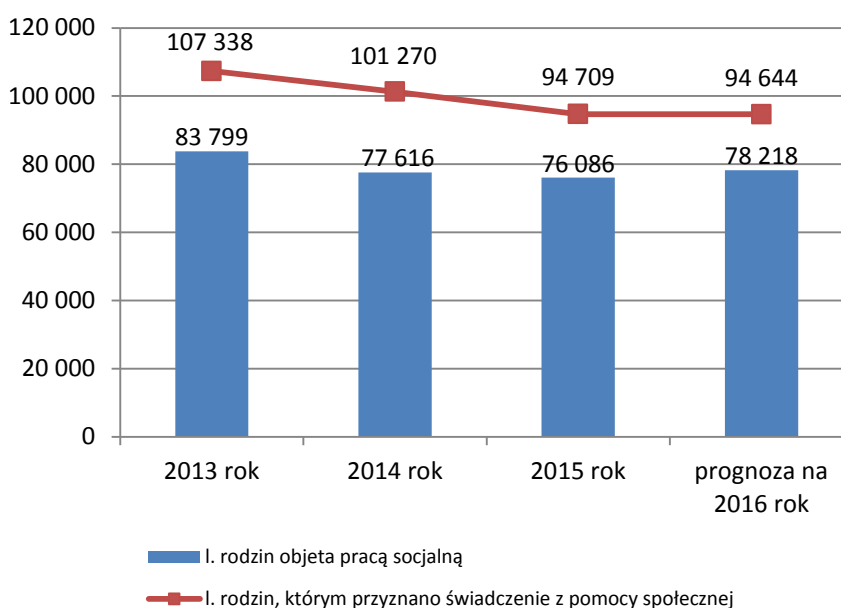
Analiza liczby rodzin korzystających z tej formy wsparcia od 2013 roku wskazuje na tendencję spadkową. Mimo to, prognozy gmin zakładają czteroprocentowy wzrost liczby rodzin, które mogą być objęte interwencją kryzysową w 2016 roku.

¹⁴ <http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/formy-udzielanej-pomocy/interwencja-kryzysowa/>

Co istotne, tak jak w przypadku wcześniej wymienionych form, praca socjalna świadczona jest na rzecz osób i rodzin, bez względu na posiadany dochód.

W 2015 roku pracą socjalną objęto **76 086** wielkopolskich rodzin (**↓ o 1 530 rodzin**), co stanowiło 80% rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (pieniężnych i niepieniężnych).

Wykres nr 21 Liczba rodzin, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej i liczba rodzin objęta pracą socjalną w województwie wielkopolskim w latach 2013-2015 oraz prognoza na 2016 rok

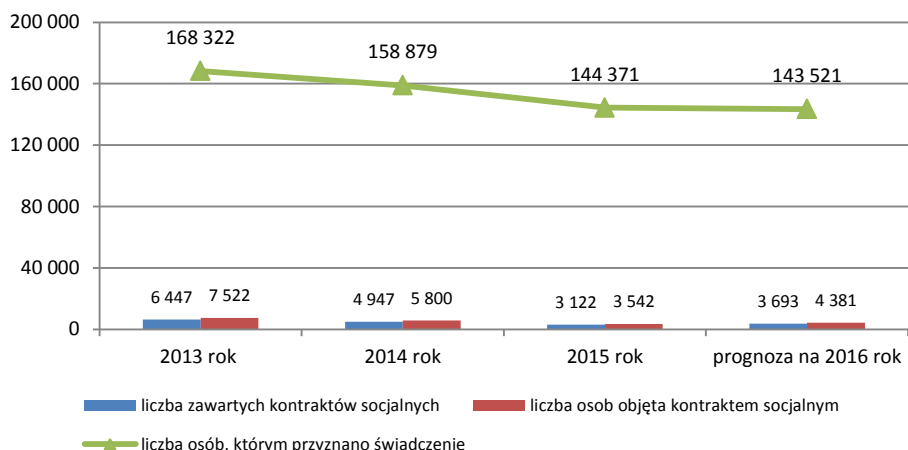
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2015 r.

W województwie wielkopolskim spada liczba rodzin objętych pracą socjalną, podobnie jak liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej. Praca socjalna, zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej, *może być prowadzona w oparciu o kontrakt socjalny*, który jest pisemną umową zawartą z osobą ubiegającą się o pomoc, określającą uprawnienia i zobowiązania stron, w ramach wspólnie podejmowanych działań zmierzających do przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej osoby lub rodziny.¹⁵ Pracownik socjalny może zawrzeć kontrakt z osobą lub rodziną w trudnej sytuacji życiowej. Kontrakt określa zasady współdziałania tych osób z ośrodkiem pomocy społecznej. Odmowa zawarcia kontraktu socjalnego lub niedotrzymywanie jego postanowień mogą stanowić podstawę do odmowy przyznania świadczenia, uchylecia decyzji o przyznaniu świadczenia lub wstrzymania świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej. Z perspektywy zmiany paradygmatu z opiekuńczego na pomocowy, praca socjalna zyskała narzędzie, które ma wpływać z jednej strony na ograniczenie działań asekuracyjnych wobec klienta, natomiast z drugiej strony na intensyfikację działań integrujących i włączających.

¹⁵ Art. 45 Ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej.

W 2015 r. zawarto **3 122 kontrakty socjalne** (↓ o 1 825 kontraktów mniej niż w 2014 r.). Kontraktem objętych zostało ogółem **3 542 os.** (↓ o 2 258 os.). Ponad **15%** wszystkich osób objętych kontraktem podpisało go w Klubach Integracji Społecznej.

Wykres nr 22 Liczba zawartych kontraktów socjalnych, liczba osób objętych kontraktem oraz liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej w województwie wielkopolskim w latach 2013-2015 wraz z prognozą na 2016 rok

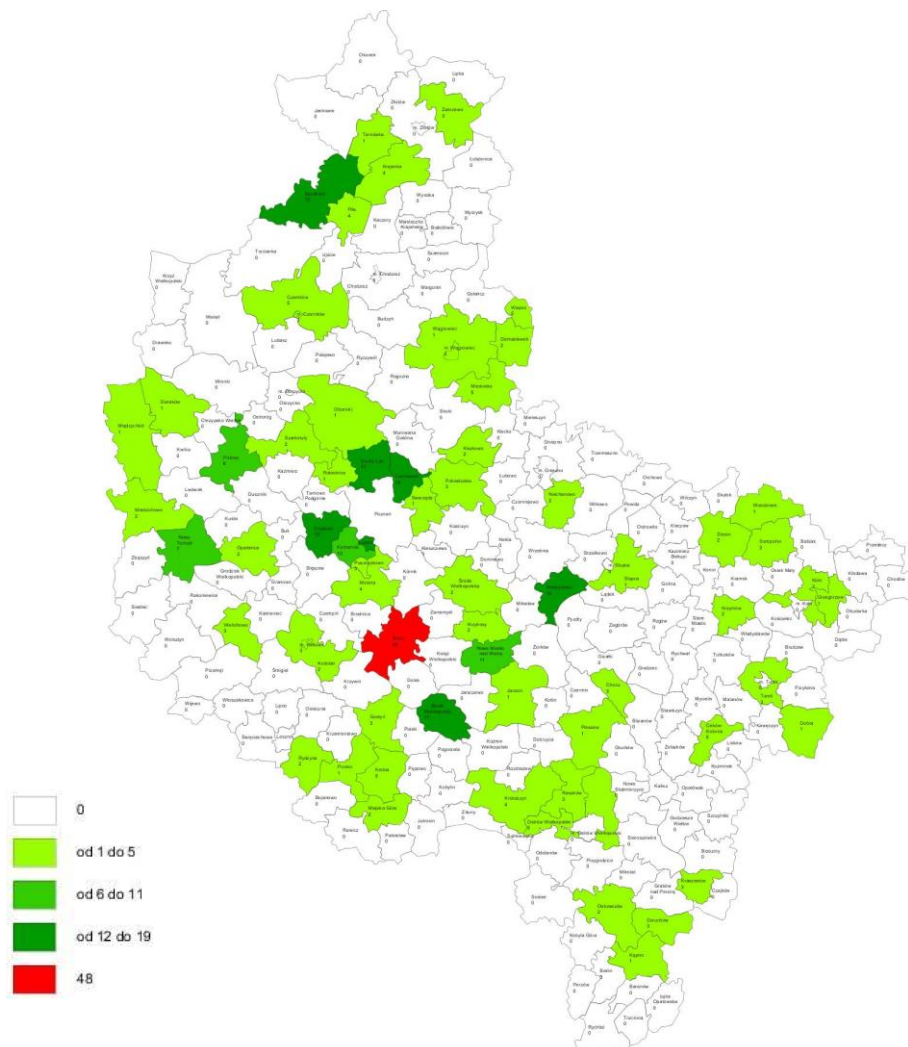

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2015 r.

Analiza danych dotyczących liczby zawartych kontraktów wskazuje, że pracownicy pomocy społecznej z roku na rok coraz rzadziej korzystają z narzędzia, jakim jest kontrakt socjalny (**w 2015 roku podpisano dwukrotnie mniej kontraktów aniżeli w 2013 roku**). Dobrowolność użycia narzędzia powoduje, że pracownicy ograniczają się jedynie do sporządzenia planu pomocy, który stanowi część wywiadu środowiskowego. Zauważyć przy tym należy, że plan pomocy w odróżnieniu od kontraktu socjalnego nie daje obu stronom możliwości wspólnego podejmowania działań mających na celu przezwyciężenie trudnej sytuacji życiowej, często nie określa uprawnień, a jedynie zobowiązania, które raczej nie podlegają modyfikacji. W związku z przyjęciem takiej formuły, klient często nie jest podmiotem zmiany, a jedynie jej przedmiotem. Innym negatywnym zjawiskiem braku obustronnej umowy pomiędzy pracownikiem socjalnym a klientem jest umacnianie się postawy roszczeniowej klienta wobec systemu pomocy społecznej oraz ograniczona możliwość odmowy świadczenia w przypadku niewywiązania się przez klienta ze złożonych zobowiązań. Coraz niższa liczba zawieranych kontraktów socjalnych wynika również z faktu, iż gminy i powiaty przestały w 2015 roku realizować projekty systemowe z zakresu aktywnej integracji. Z kolei rok 2014 był rokiem przejściowym, kiedy to część gmin w partnerstwie z powiatami nadal realizowała projekty dofinansowane ze środków Unii Europejskiej. Przypomnieć bowiem należy, że jednym z kryteriów decydujących o dostępie samorządów do pieniędzy z Europejskiego Funduszu Społecznego była

konieczność realizacji kontraktów socjalnych z uczestnikami projektów, będącymi klientami pomocy społecznej.

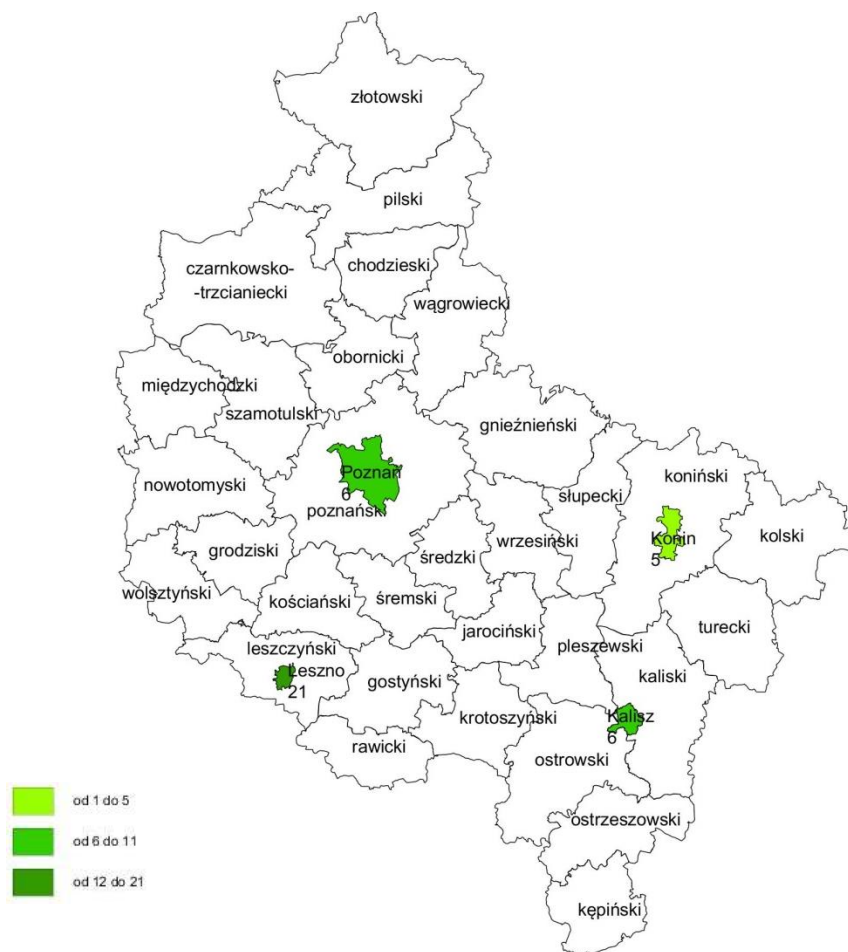
Mapa nr 23 Wskaźnik kontraktu socjalnego dla gmin (odsetek osób objętych kontraktem wśród świadczeniobiorców) w 2015 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

W roku oceny **jedynie 32% gmin i powiatów z terenu województwa wielkopolskiego podjęło się realizacji kontraktu socjalnego** z osobami, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej. Oznacza to, że **zaledwie 2% świadczeniobiorców pomocy społecznej było objętych kontraktem socjalnym**. Do gmin o najwyższym odsetku osób objętymi kontraktami socjalnymi zaliczyć można 4 gminy podpoznańskie tj.: Luboń, Czerwonak, Suchy Las i Dopiewo oraz gminę Szydłowo, Kołaczkowo, Borek Wielkopolski, a także miasto i gminę Śrem.

Mapa nr 24 Wskaźnik kontraktu socjalnego dla miast na prawach powiatu (odsetek osób objętych kontraktem wśród świadczeniobiorców) w 2015 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

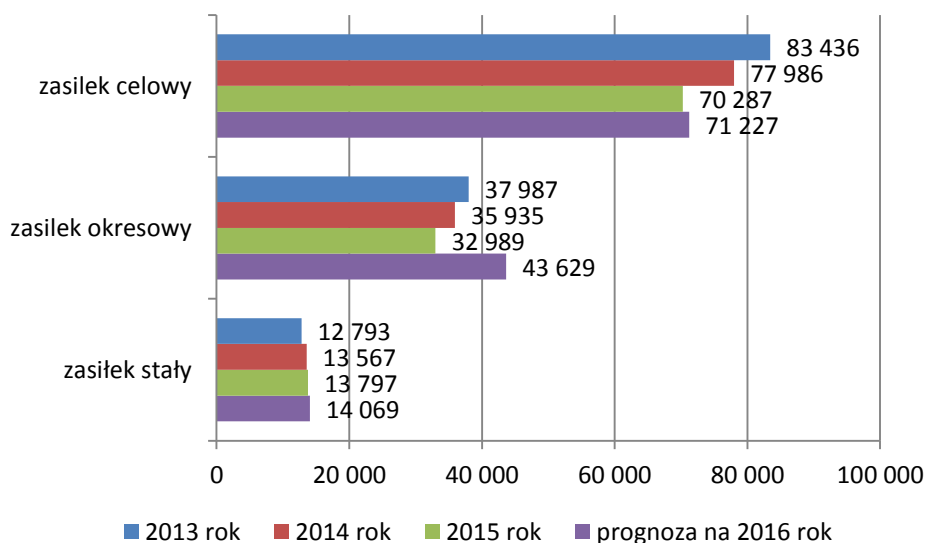
W przypadku miast na prawach powiatu najwyższy wskaźnik objętych kontraktem socjalnym osiągnęło miasto Leszno (21%).

4. Zadania gminy – OPS, MOPS, MOPR, GOPS

4.1. Świadczenia pieniężne z pomocy społecznej

Ustawa o pomocy społecznej określa rodzaje zasiłków, kryterium dochodowe, wysokości świadczeń i zasady ich waloryzowania. System zasiłków oparty jest na trzech podstawowych rodzajach zasiłków: zasiłku stałym, okresowym i celowym. Zadaniem własnym gminy o charakterze obowiązkowym jest przyznawanie i wypłacanie ww. zasiłków, dlatego osoba, która chciałaby skorzystać z pomocy w takiej formie, powinna zgłosić się do ośrodka pomocy społecznej (OPS) w miejscu zamieszkania. W 2015 r. **81 237 os.** otrzymało świadczenie pieniężne (**↓ o 7 743 os. aniżeli w 2014 r.**), co stanowiło **56% osób, którym udzielono pomocy i wsparcia**. Nie sprawdziły się prognozy z 2014 roku dotyczące nieznacznego wzrostu liczby świadczeniobiorców w roku oceny. Od 2013 roku zauważalna jest ogólna tendencja spadkowa liczby klientów pomocy społecznej, utrzymuje się ona również wśród świadczeniobiorców świadczeń pieniężnych, pobierających zasiłki okresowe i celowe. **Jednak w przypadku osób pobierających zasiłek stały, ich liczba systematycznie wzrasta od 2011 roku.** Prognozy dotyczące świadczeniobiorców świadczeń pieniężnych zakładają wzrost ich liczby w 2016 roku.

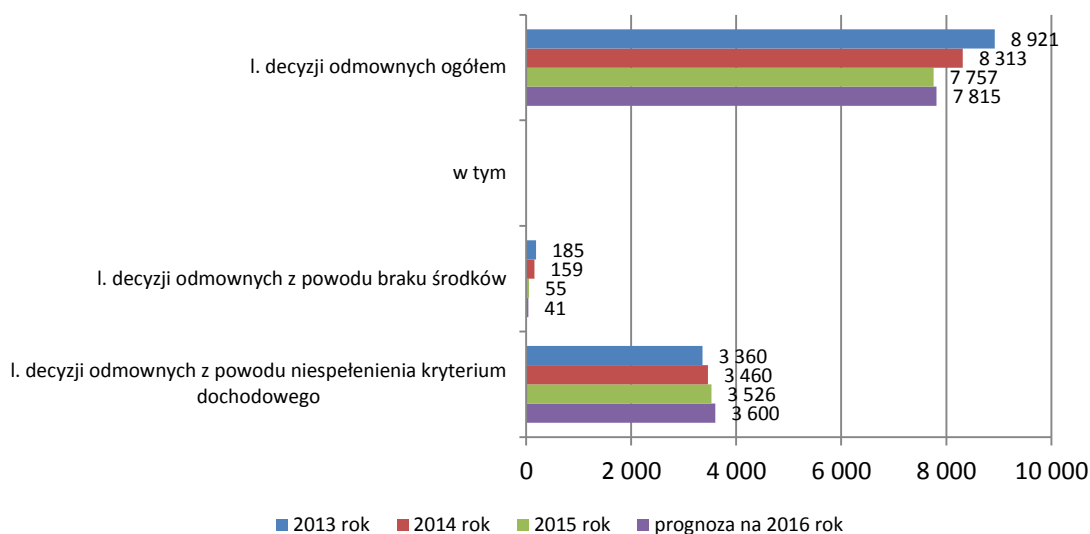
Wykres nr 23 Liczba osób, które pobierały zasiłki w latach 2013-2015 oraz prognozy na 2016 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

W 2015 r. w gminach oraz miastach na prawach powiatu wskaźnik decyzji odmownych przyznania zasiłku/usługi (stosunek liczby decyzji odmownych do liczby decyzji przyznających zasiłek/usługę) wyniósł **2%**. Na **7 757 decyzji odmownych**, aż **45% (3 526 decyzji)** stanowiły te, których powodem odmowy było przekroczenie kryterium dochodowego. Natomiast w przypadku tylko **0,7% (55) powodem odmowy był brak środków finansowych w gminie**.

Wykres nr 24 Liczba decyzji odmownych przyznania pomocy społecznej w latach 2013-2015 oraz prognozy na 2016 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

4.1.1. Zasiłek stały

Zasiłek stały przysługuje:

1. pełnoletniej osobie samotnie gospodarującej, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;
2. pełnoletniej osobie pozostającej w rodzinie, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód, jak również dochód na osobę w rodzinie są niższe od kryterium dochodowego na osobę w rodzinie.

Zasiłek stały ustalony jest w wysokości:

1. w przypadku osoby samotnie gospodarującej – różnicy między kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby, z tym że kwota zasiłku nie może być wyższa niż **604 zł miesięcznie**;
2. w przypadku osoby w rodzinie – różnicy między kryterium dochodowym na osobę w rodzinie a dochodem na osobę w rodzinie.

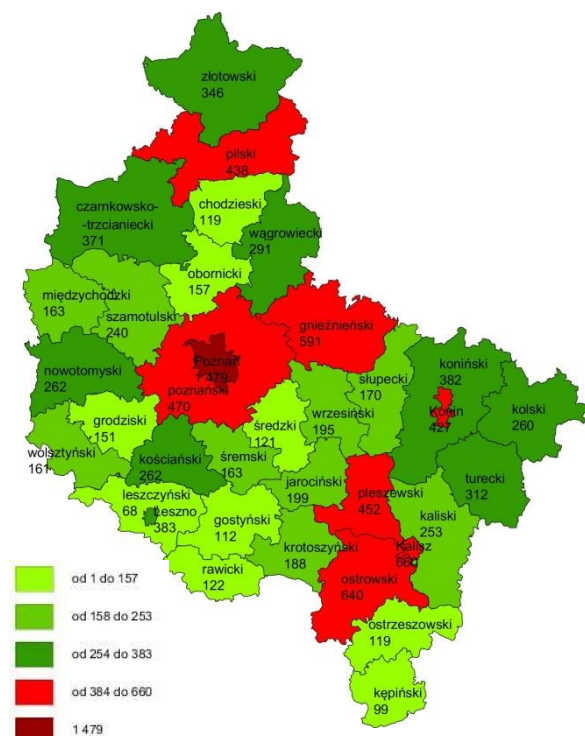
Kwota zasiłku stałego nie może być niższa niż 30 zł miesięcznie. W przypadku zbiegu uprawnień do zasiłku stałego i renty socjalnej, świadczenia pielęgnacyjnego lub dodatku z tytułu samotnego

wychowywania dziecka i utraty prawa do zasiłku dla bezrobotnych na skutek upływu ustawowego okresu jego pobierania, zasiłek stały nie przysługuje.¹⁶

W 2015 roku zasiłek stały wypłacono **13 797 os. (↑ o 230 os.)** w kwocie **60 544 835 zł (↑ 3 977 077 zł)**, a liczba świadczeń wyniosła **136 542 (↑ 3 293)**. Prognozy na 2016 rok zakładają wzrost **liczby osób** pobierających zasiłek stały o prawie 2%, co przełoży się na konieczność przeznaczenia większych środków (wzrost planowanych wydatków o 6%) na sfinansowanie tej formy wsparcia. **Osoby, które pobierały zasiłek stały w 2015 roku, stanowiły prawie 17% osób otrzymujących świadczenia pieniężne oraz ponad 9% osób, które skorzystały z pomocy i wsparcia ogółem.**

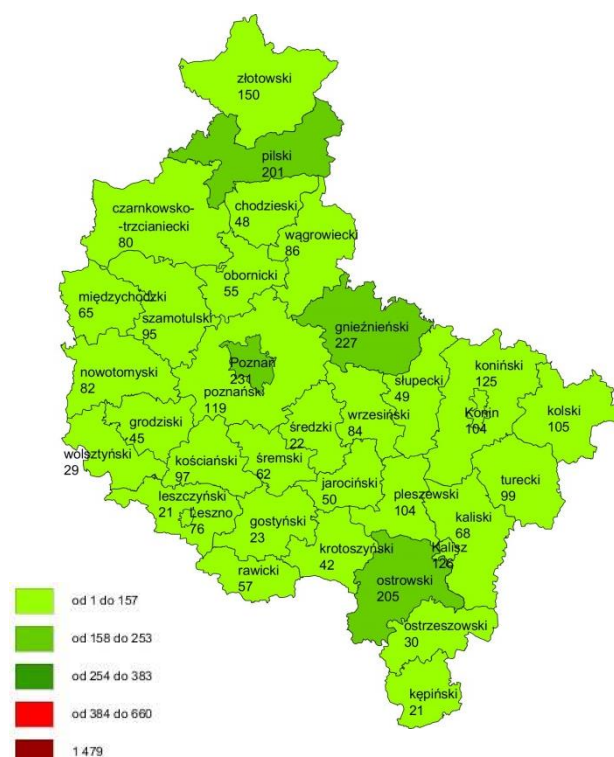
Osoby samotnie gospodarujące pobierające zasiłek stały stanowiły **78% wszystkich pobierających ten rodzaj świadczenia** w 2015 roku. Oznacza to, że **10 826 os. (↑ 415 os.) samotnie gospodarujących** otrzymało **109 247 świadczeń (↑ 4 538 świadczeń)**, w kwocie **52 913 130 zł (↑ 4 304 672 zł)**. Z kolei dla 3 083 osób (**↓ 180 os.**) w rodzinie przyznano **27 295 świadczeń (↓ 1 245 świadczeń)** zasiłku stałego na łączną kwotę **7 631 305 zł (↓ 327 595 zł)**.

Mapa nr 25 Liczba osób, które otrzymały zasiłek stały według kryteriów dochodowych dla osoby samotnie gospodarującej w 2015 roku (ujęcie powiatowe)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Mapa nr 26 Liczba osób, które otrzymały zasiłek stały według kryteriów dochodowych dla osoby w rodzinie w 2015 roku (ujęcie powiatowe)

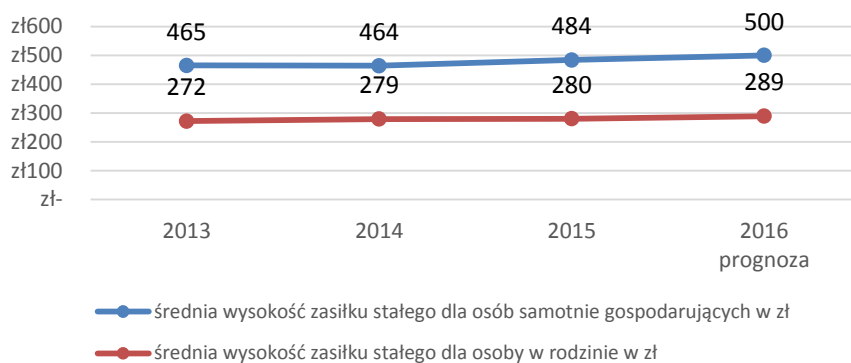

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

¹⁶ <http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/formy-udzielanej-pomocy/zasilek-staly/> z 19.05.2016r.

Średnia wysokość zasiłku stałego w przeliczeniu na osobę samotnie gospodarującą w 2015 roku w Wielkopolsce wyniosła 484 zł, natomiast dla osoby w rodzinie 280 zł. W porównaniu z rokiem 2014 średnia wysokość zasiłku stałego nieznacznie wzrosła.

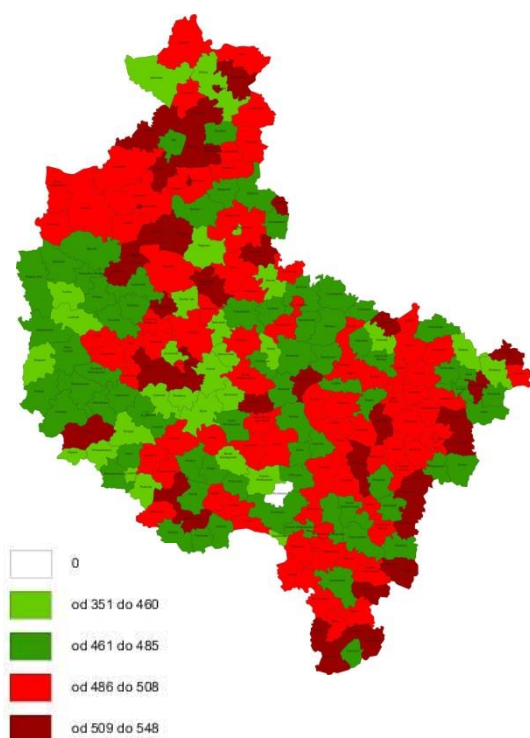
Wykres nr 25 Średnia miesięczna wysokość zasiłku stałego dla osoby samotnie gospodarującej oraz osoby w rodzinie w województwie wielkopolskim w latach 2013-2015 oraz prognoza na 2016 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2015 r.

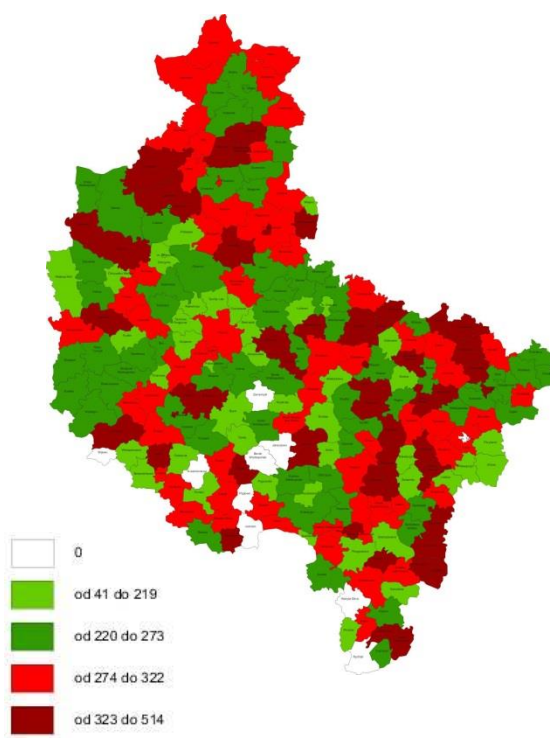
Średnią miesięczną wysokość zasiłku stałego w poszczególnych wielkopolskich gminach obrazują poniższe mapki.

Mapa nr 27 Średnia miesięczna wysokość zasiłku stałego w zł dla osób samotnie gospodarujących w 2015 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Mapa nr 28 Średnia miesięczna wysokość zasiłku stałego w zł dla osoby w rodzinie w 2015 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Analiza danych w ujęciu gminnym pozwala zauważyć, że najniższa kwota zasiłku stałego dla osoby samotnie gospodarującej w 2015 roku wyniosła 351 zł, natomiast najwyższa 548 zł. Z kolei w przypadku osób w rodzinie wartość zasiłku mieściła się w przedziale od 41 do 514 zł.

W związku ze spadkiem liczby osób otrzymujących zasiłek celowy i okresowy, zwiększa się udział pobierających zasiłek stały wśród świadczeniobiorców pieniężnych. Wzrasta również ogólna liczba osób pobierających zasiłek stały, w tym osób samotnie gospodarujących, co wpływa na wzrost średniej wysokości świadczenia oraz konieczność zwiększenia przez gminy wydatków na to zadanie.

4.1.2. Zasiłek okresowy

Zasiłek okresowy przysługuje w szczególności ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego:

1. osobie samotnie gospodarującej, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;
2. rodzinie, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego rodziny.

Zasiłek okresowy ustala się:

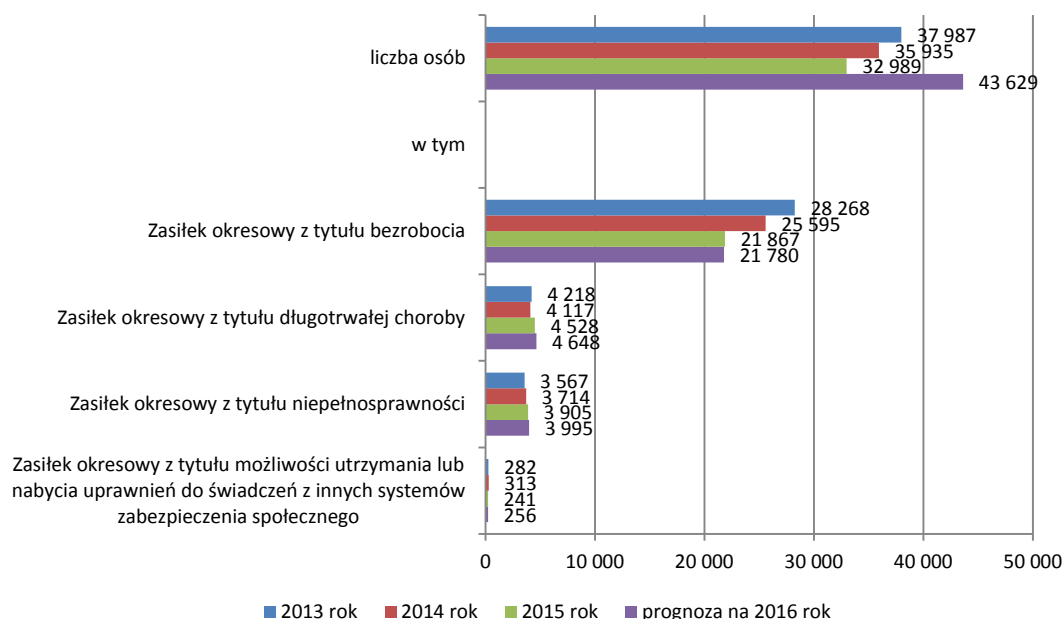
1. w przypadku osoby samotnie gospodarującej - do wysokości różnicy między kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby, z tym że kwota zasiłku nie może być wyższa niż **418 zł miesięcznie**;
2. w przypadku rodziny – do wysokości różnicy między kryterium dochodowym rodziny a dochodem tej rodziny.

Kwota zasiłku okresowego ustalona zgodnie z ust. 2 nie może być niższa niż 50 % różnicy między:

1. kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby;
2. kryterium dochodowym rodziny a dochodem tej rodziny.

Kwota zasiłku okresowego nie może być niższa niż 20 zł miesięcznie.¹⁷

¹⁷ <http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/formy-udzielanej-pomocy/zasilek-okresowy/>

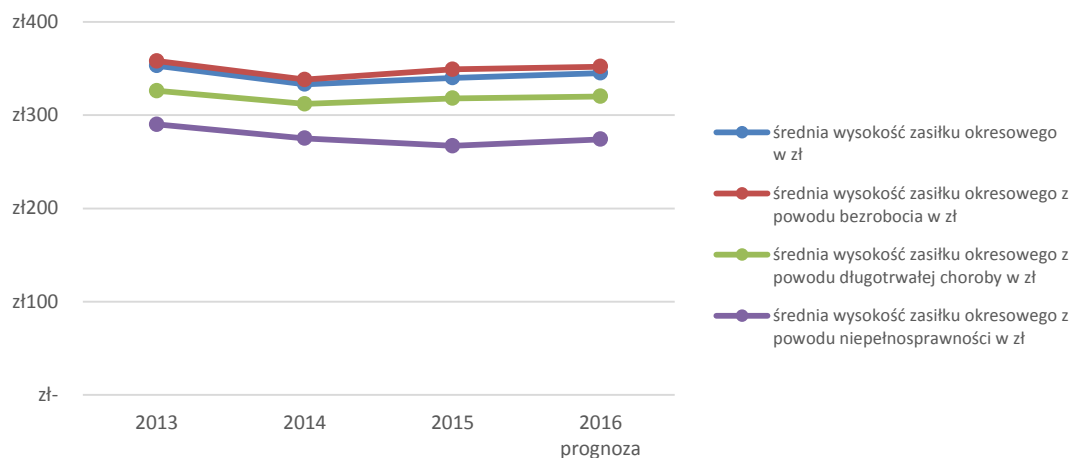
Wykres nr 26 Liczba osób otrzymujących w latach 2013-2015 zasiłek okresowy oraz prognozy dotyczące 2016 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

Z danych zawartych w Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej wynika, że w 2015 roku zasiłek okresowy przyznano **32 989** osobom (**↓ 2 946 os.**), natomiast liczba świadczeń wyniosła **172 510** i **było to o 15 402 świadczeń mniej niż w 2014 roku. Łącznie, w 2015 roku na zasiłki okresowe w pomocy społecznej przeznaczono 58 727 942 zł** i była to kwota o **16% niższa niż w roku poprzednim**. Prognoza dotycząca zasiłku okresowego na kolejny rok zakłada wzrost liczby świadczeniobiorców i świadczeń oraz wydatków na to zadanie – odpowiednio o 32%, 0,3% oraz 1%.

Najwięcej świadczeniobiorców otrzymujących zasiłek okresowy w roku oceny stanowiły osoby pobierające świadczenie z powodu bezrobocia (**21 867 os., ↓ 3 728 os.**), w dalszej kolejności powodem była długotrwała choroba (**4 528 os., ↑ 411 os.**) i niepełnosprawność (**3 905 os., ↑ 191 os.**).

Wykres nr 27 Średnia miesięczna wysokość zasiłku okresowego w województwie wielkopolskim w przeliczeniu na osobę pobierającą zasiłek (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

Średnia wartość zasiłku okresowego w przeliczeniu na osobę, której przyznano świadczenie w 2015 roku wyniosła 340 zł (przy założeniu, że średni czas jego pobierania to 5 miesięcy). W przypadku zasiłku okresowego pobieranego z powodu bezrobocia średnia wartość zasiłku wyniosła 349 zł (średni czas pobierania – 5 miesięcy), natomiast średnia wysokość zasiłku okresowego z powodu długotrwałej choroby i niepełnosprawności wyniosła odpowiednio: 318 zł i 267 zł.

4.1.3. Zasiłek celowy

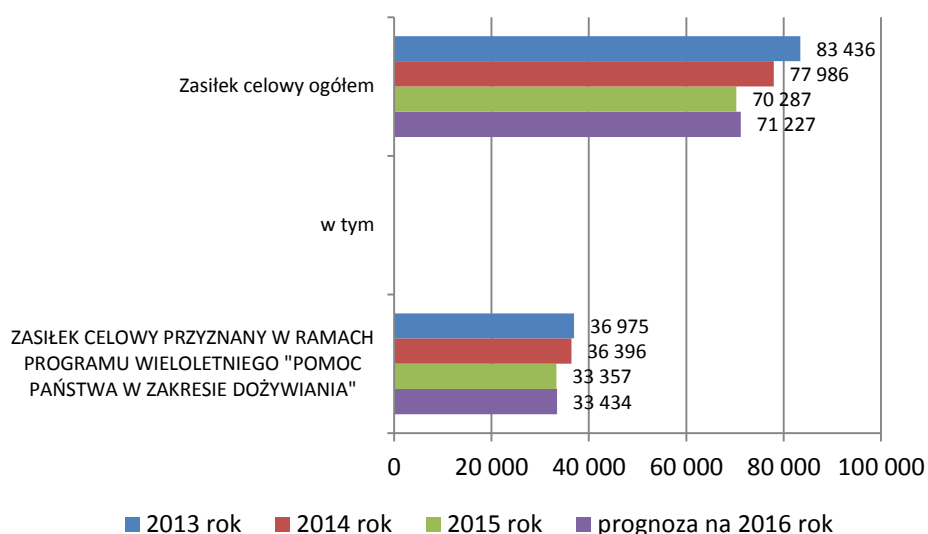
Jest to świadczenie fakultatywne przyznawane na zaspokojenie niezbędnej potrzeby bytowej, a w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, a także kosztów pogrzebu. Osobom bezdomnym i innym osobom nie posiadającym dochodu oraz możliwości uzyskania świadczeń zdrowotnych może być przyznany zasiłek celowy na pokrycie części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne. Zasiłek celowy może być przyznany również w formie biletu kredytowanego, a także w celu realizacji postanowień kontraktu socjalnego – wówczas może być wypłacany niezależnie od dochodu, przez okres do 2 miesięcy od dnia, w którym osoba objęta kontraktem socjalnym, w trakcie jego realizacji, stała się osobą zatrudnioną.

Zasiłek celowy na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego – świadczenie to może być przyznane osobie albo rodzinie, które poniosły straty w wyniku zdarzenia losowego. W takim przypadku może być przyznany niezależnie od dochodu i może nie podlegać zwrotowi. **Zasiłek celowy na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną** – świadczenie to może być przyznane osobie albo rodzinie, które poniosły straty w wyniku klęski

żywnościowej lub ekologicznej. W takim przypadku może być przyznany niezależnie od dochodu i może nie podlegać zwrotowi.

Specjalny zasiłek celowy – świadczenie może być przyznane w szczególnie uzasadnionych przypadkach osobie albo rodzinie o dochodach przekraczających kryterium ustawowe w wysokości nieprzekraczającej odpowiednio kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej lub rodziny. Świadczenie to nie podlega zwrotowi.

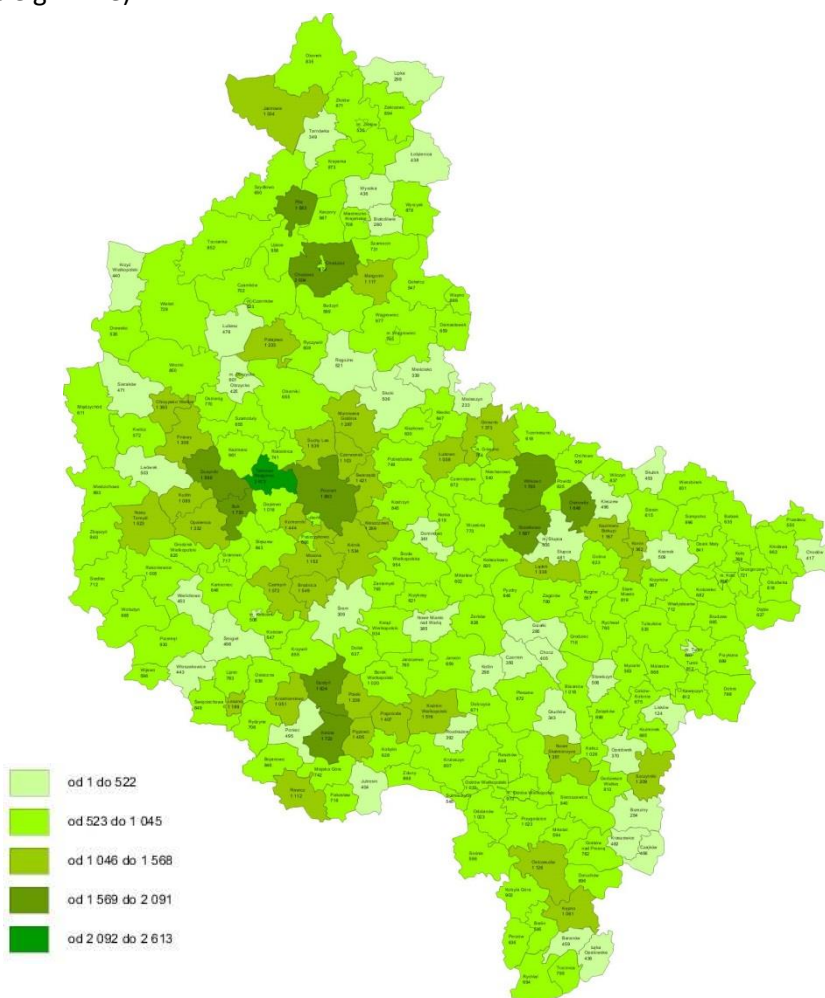
Wykres nr 28 Liczba osób otrzymująca w latach 2013-2015 zasiłek celowy oraz prognozy dotyczące 2016 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

W 2015 roku zasiłek celowy przyznano 70 287 osobom (↓ o 7 699 os.) na kwotę 72 578 442 zł (↓ o 2 911 928). Prognozy gmin na 2016 rok, zakładają wzrost liczby osób pobierających ten typ świadczenia (o 1%) oraz łączną wartość wypłaconych świadczeń (6%), pomimo iż od 2013 roku obserwujemy spadek zarówno liczby świadczeniobiorców, jak i wysokości wypłaconych świadczeń. Średnia wartość zasiłku celowego pobierana przez jedną osobę w województwie wielkopolskim w roku 2015 wyniosła 1 033 zł.

Mapa nr 29 Średnia roczna wartość (w zł) zasiłku celowego na osobę, której przyznano zasiłek celowy w 2015 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Analiza średniej wysokości zasiłku celowego w poszczególnych gminach, pozwala zaobserwować dużą jej rozpiętość. Najniższa średnia wysokość zasiłku celowego na osobę w roku oceny wyniosła 124 zł (w gminie Lisków, powiat kaliski) natomiast najwyższa 2 613 zł (w gminie Tarnowo Podgórne, powiat poznański). Na powyższej mapie można zaobserwować, że w północno-wschodniej części województwa średnia wartość zasiłków celowych w większości gmin nie przekraczała 837 zł, natomiast w gminach zlokalizowanych w okolicach większych miast i aglomeracji (np. m. Poznań, m. Kalisz) średnia roczna wartość zasiłku celowego osiągała wyższe wartości.

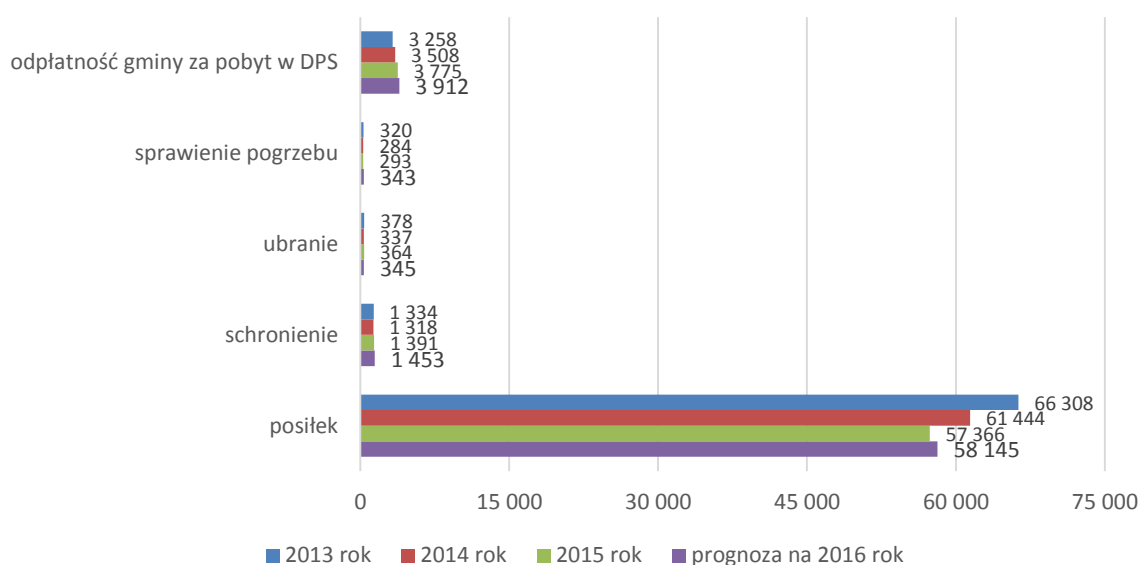
4.2. Świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej

W myśl ustawy o pomocy społecznej wyróżniamy następujące rodzaje świadczeń niepieniężnych: pracę socjalną, bilet kredytowany, składki na ubezpieczenie zdrowotne, składki na ubezpieczenia społeczne, pomoc rzeczową, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie, sprawienie pogrzebu,

poradnictwo specjalistyczne, interwencję kryzysową, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia, mieszkanie chronione, pobyt w domu pomocy społecznej, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym oraz pomoc w uzyskaniu zatrudnienia.

Poniżej przedstawiono informację na temat liczby osób, które skorzystały z wybranych rodzajów świadczeń niepieniężnych.

Wykres nr 29 Liczba osób otrzymujących w latach 2013-2015 wybrane rodzaje świadczeń niepieniężnych oraz prognozy dotyczące 2016 roku

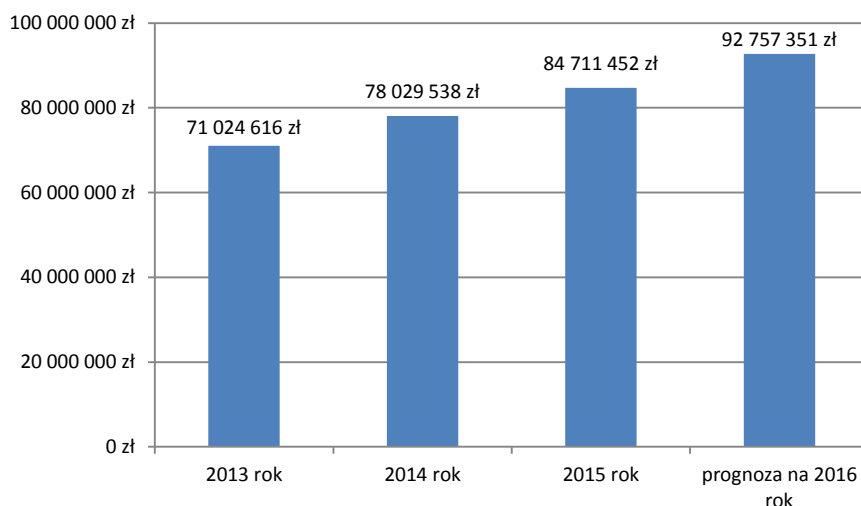
Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

W 2015 roku największą grupą osób skorzystała ze świadczeń niepieniężnych w formie posiłku. W porównaniu z 2014 roku **zmalała jednak liczba** osób korzystająca z posiłków (**o ponad 6%**). W grupie osób korzystających z posiłków, większą część stanowiły dzieci (ok. 86%), w porównaniu z 2014 rokiem i w tej grupie również możemy zaobserwować spadek liczby korzystających, o około 6%. **Łączna kwota wydatkowana** przez gminy **na pomoc niepieniężną w formie posiłku** wyniosła **37 067 623 zł (↓ o 942 928 zł)**. Wielkopolskie gminy prognozują, że w 2016 roku wzrośnie liczba osób korzystających z pomocy w formie posiłku (o 2%) oraz wydatki (o 3%) na to zadanie.

Kolejną grupą korzystającą ze świadczeń niepieniężnych są osoby przybywające w domach pomocy społecznej, którym gmina opłaca pobyt. Od roku 2012 zaobserwować można stały wzrost liczby osób przebywających w DPS, za które gmina ponosi całkowitą lub częściową odpłatność. W 2015 roku

za pobyt w DPS 3 775 osób (**↑ o 267 w porównaniu z 2014r.**) wielkopolskie gminy poniosły odpłatność w wysokości **84 711 452 zł (↑ o 6 681 914 zł)**.

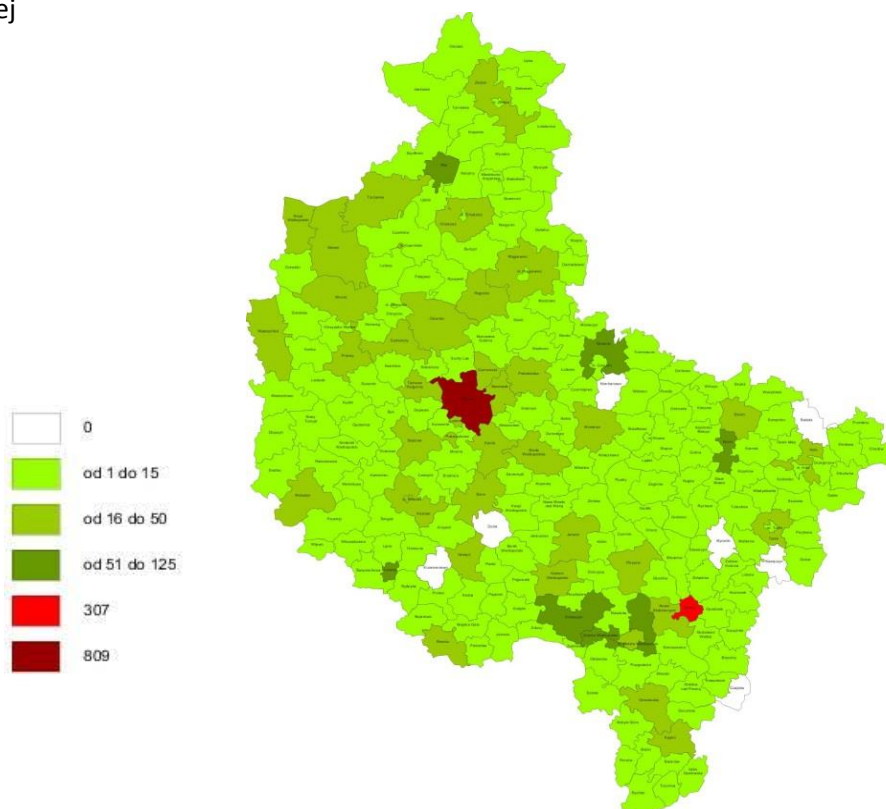
Wykres nr 30 Odpłatność wielkopolskich gmin za pobyt w domu pomocy społecznej w latach 2013-2015 oraz prognoza na 2016 rok.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

Podkreślić należy, że odpłatność ponoszona przez gminy za pobyt mieszkańców w DPS bardzo szybko rośnie (**↑ o 19% pomiędzy rokiem 2013 i 2015**), co bardzo obciąża budżety samorządów. Tylko 7 z 226 wielkopolskich gmin nie ponosiło w 2015 roku odpłatności za pobyt mieszkańców w DPS. Opłacenie pobytu mieszkańca w DPS jest dla samorządów gminnych zdecydowanie droższą formą wsparcia niż realizacja usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania. Dla porównania, w 2015 roku usługami opiekuńczymi w miejscu zamieszkania objęto dwa i pół razy więcej osób (usługi opiekuńcze: 9 554 os., pobyt w DPS: 3 775 os.), przy czym koszt usług opiekuńczych był o 41% niższy niż w przypadku odpłatności za pobyt w DPS.

Mapa nr 30 Liczba osób, którym gminy w 2015 r. pokrywały odpłatność za pobyt w domu pomocy społecznej

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

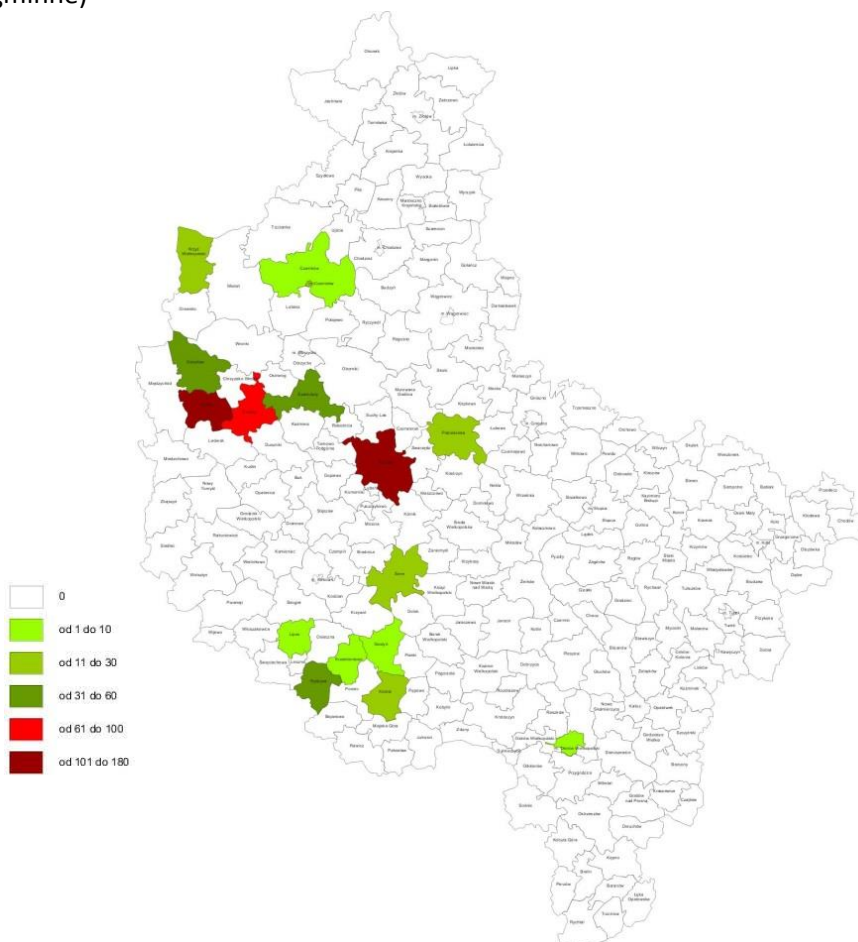
Biorąc pod uwagę rosnące wydatki gmin związane z finansowaniem usług opiekuńczych nad osobami, które wymagają opieki, a nie mają możliwości sfinansować jej samodzielnie, w niedalekiej przyszłości konieczne będzie przyjęcie rozwiązań systemowych w celu zabezpieczenia obywateli przed ryzykiem niesamodzielnności, lub/i konieczna będzie zmiana systemu finansowania usług opiekuńczych świadczonych w ramach systemu pomocy społecznej.

4.2.1. Indywidualne Programy Pomocy

W Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej gminy sprawozdawały również informacje dotyczące realizacji tzw. Indywidualnych Programów Pomocy, do których należą m.in. **Indywidualny Program Wychodzenia z Bezdomności (IPWB)** oraz **Indywidualny Program Zatrudnienia Socjalnego (IPZS)**. Z Indywidualnego Programu Wychodzenia z Bezdomności w 2015 roku skorzystało 350 osób na terenie 15 wielkopolskich gmin. Najwięcej osób skorzystało z Programu w następujących gminach: m. Ostrów Wielkopolski (75 os.), Śrem (66 os.), Piła (52 os.), m. Gniezno (45 os.), m. Poznań (32 os.), Kwilcz (24 os.). Prognozy gmin na 2016 rok zakładają spadek liczby osób objętych programem o 4 osoby.

Z kolei **realizacji Indywidualnego Programu Zatrudnienia Socjalnego** (w centrach integracji społecznej) w 2015 roku w gminach podjęto się **608 osób**, co oznacza wzrost liczby osób realizujących program o 5% w stosunku do roku poprzedniego. Warto podkreślić, że IPZS realizował również jeden z PCPR (leszczyński), na terenie którego działa centrum integracji społecznej. **Wsparciem objęto tam dodatkowo 30 osób.** Według prognoz gmin w 2016 roku powinien nastąpić wzrost liczby osób objętych IPZS o 4%.

Mapa nr 31 Liczba osób korzystających z Indywidualnego Programu Zatrudnienia Socjalnego w 2015 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

4.2.2. Wspieranie Rodziny i Piecza Zastępcza

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wyraźnie podzieliła kompetencje dotyczące wspierania rodziny i pieczy zastępczej między samorząd gminny i powiatowy. *Celem uregulowań było stworzenie systemu wsparcia rodziny, pozwalającego na efektywne*

*budowanie mechanizmów współpracy z rodziną dziecka w środowisku rodzinnym, sprawną organizację systemu pieczy zastępczej oraz umożliwienie kompleksowej i szybszej pomocy.*¹⁸

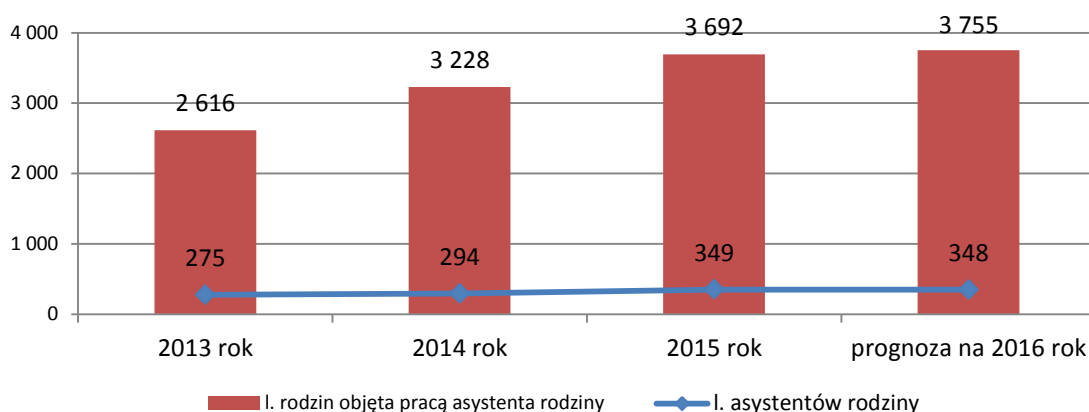
Samorząd gminny, odpowiedzialny za wspieranie rodziny przeżywającej trudności opiekuńczo-wychowawcze, na mocy przepisów ustawy zyskał nowe narzędzie w zakresie pracy z rodziną biologiczną takie jak asystentura rodziny. Istotne jest, aby wsparcie gminy było udzielane *zgodnie z zasadą pomocniczości czyli za zgodą rodziny, przy jej aktywnym udziale oraz z uwzględnieniem zasobów własnych rodziny i zewnętrznych źródeł pomocy*¹⁹ tak, aby rodzina mogła odzyskać funkcję opiekuńczo-wychowawczą. Należy jednocześnie podkreślić, że umieszczenie dziecka w systemie pieczy zastępczej ma być rozwiązaniem ostatecznym po wyczerpaniu wszelkich możliwych form wsparcia rodziny biologicznej, które ma do dyspozycji gmina, a celem umieszczenia dziecka w środowisku zastępczym jest stworzenie warunków pomocy i pozytywnych zmian w rodzinie biologicznej, aby dziecko mogło powrócić pod jej opiekę (Raport zrealizowany na zlecenie ROPS w Poznaniu, *Diagnoza systemu pieczy zastępczej w Wielkopolsce*, 2012). W świetle zapisów ustawy o pieczy zastępczej do **głównych zadań samorządu gminnego** należą:

- ❖ obowiązek opracowywania programów wspierania rodzin wychowujących małoletnie dzieci,
- ❖ konieczność stosowania wczesnej profilaktyki społecznej dla młodych rodzin,
- ❖ tworzenie środowiskowych form opieki pozarodzinnej dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym,
- ❖ wprowadzenie stanowisk asystentów rodziny,
- ❖ powołanie zespołu interdyscyplinarnego.

Od 2013 roku można zaobserwować wyraźny wzrost liczby asystentów rodziny. **W 2015 roku** w województwie wielkopolskim **liczba asystentów rodziny wyniosła 349 osób**, co oznacza **wzrost o 18%** (↑ o 55 os.) w porównaniu z rokiem 2014. Łączna kwota wynagrodzenia asystentów rodziny w 2015 roku wyniosła 9 760 548 zł, przy czym z budżetu gmin sfinansowano 43,5% tych kosztów. Pozostałą część stanowiła dotacja dla gmin z budżetu państwa. W kolejnym roku samorządy gminne planują utrzymać zatrudnienie asystentów na podobnym poziomie (348 os., ↓ o 1 os.).

¹⁸ Praktyczne ujęcie asystentury rodziny, Model Asystenta Rodziny Wypracowany na bazie wielkopolskich doświadczeń, ROPS Poznań 2014r.

¹⁹ Tamże.

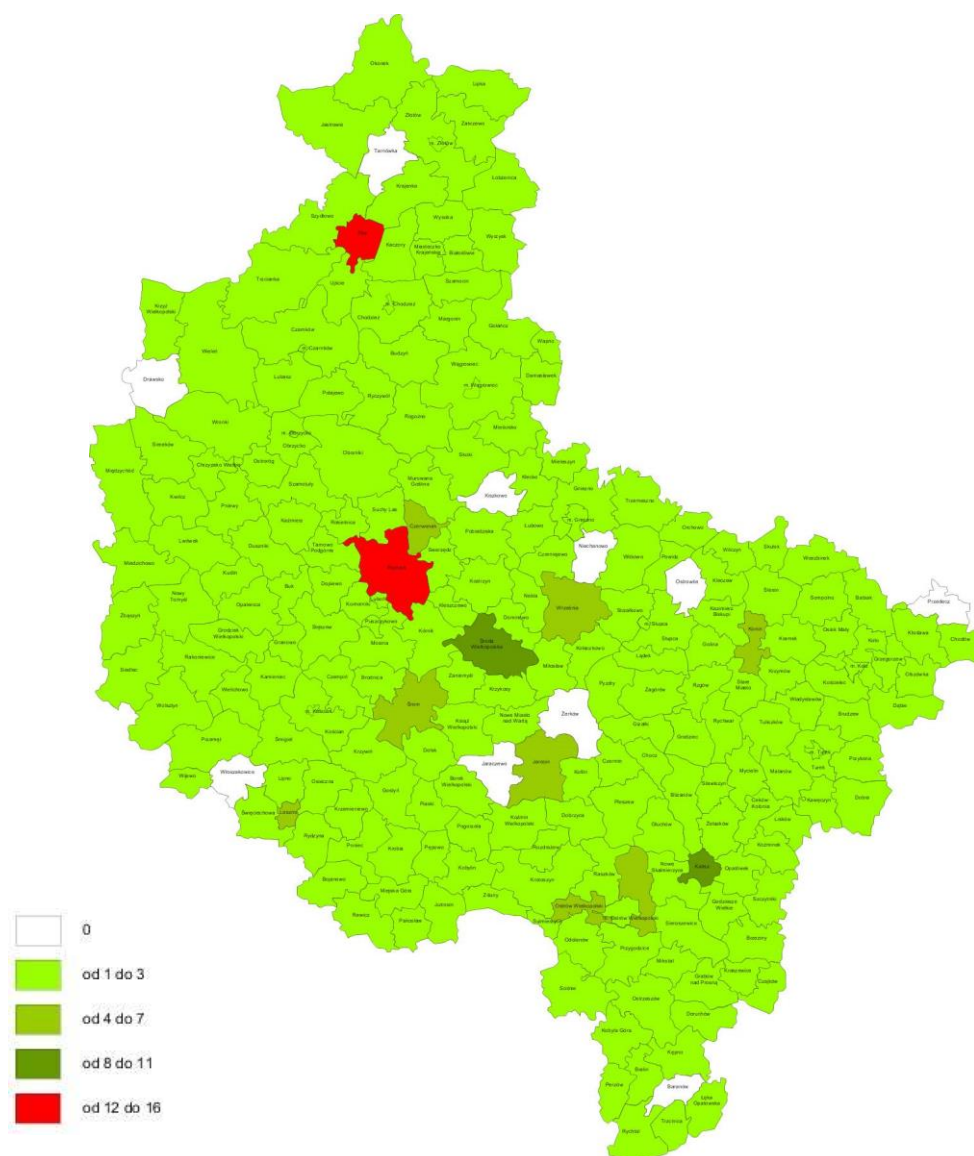
Wykres nr 31 Liczba asystentów rodziny i liczba rodzin objęta asystenturą w latach 2013-2015 oraz prognoza na 2016 rok.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

Asystentura rodziny to stosunkowo nowa forma wsparcia rodziny. Formalnie została ona wprowadzona z dniem 1 stycznia 2012 roku na podstawie przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, stąd systematyczny wzrost liczby asystentów rodziny. Z drugiej strony kilkulatnie, pozytywne doświadczenia gmin związane ze wspieraniem rodziny poprzez wykorzystanie asystentury oraz wymierne efekty pracy powodują, że gminy widzą potrzebę zatrudniania asystentów rodziny i chętniej ich angażują. Elementem sprzyjającym wzrostowi liczby asystentów rodziny w gminach jest również program prowadzony przez Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, w ramach którego 210 gmin uzyskało zgodę właściwego ministra na otrzymanie dotacji mającej na celu dofinansowanie wynagrodzeń asystentów rodziny. Podkreślić należy, że asystenci zatrudnieni na umowę o pracę pracują w zadaniowym czasie pracy, a część z nich (około 27% w 2015 roku) zatrudniona jest na podstawie umowy cywilno-prawnej.

Tak jak wcześniej wspomniano, z Oceny Zasobów Pomocy Społecznej, wynika że w roku oceny w województwie wielkopolskim w różnej formule zatrudnionych było **349 asystentów, którzy pracowali z 3 692 rodzinami (↑ o 464 rodzin)** na terenie **216 gmin**. Oznacza to, że **1 asystent rodziny pracował średnio w ciągu roku z prawie 11 rodzinami**. Zaznaczyć przy tym należy, że liczba rodzin, z którymi w 2015 roku pracował asystent rodziny jest wartością uśrednioną. Asystent rodziny może bowiem w pewnych okresach czasu pracować z większą²⁰ lub mniejszą liczbą rodzin w zależności od złożoności i trudności problemu w rodzinie.

²⁰ Jednak nie więcej niż z 15 rodzinami w tym samym czasie (art.15 ust.4 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

Mapa nr 32 Liczba asystentów rodziny zatrudnionych w wielkopolskich gminach w 2015 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Zadaniem asystenta rodziny jest praca z rodziną, u której zdiagnozowano problemy opiekuńczo-wychowawcze.

W 2015 roku wsparciem asystentów rodziny objętych zostało zaledwie 21% rodzin (3 692 rodzin) otrzymujących pomoc z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (17 213 rodzin).

Oznacza to, że liczba asystentów rodziny jest wciąż zbyt mała w stosunku do potrzeb wynikających z liczby rodzin wymagającej wsparcia z powodu problemów w opiece i wychowaniu dziecka.

Zgodnie z zapisami ustawy, wpieranie rodziny jest prowadzone w formie pracy z rodziną oraz pomocy w opiece i wychowaniu dziecka. Asystent rodziny nie powinien być zatem jedyną formą wsparcia dostępną dla rodzin na terenie gminy. Rodzina może bowiem otrzymać również wsparcie instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny, placówek wsparcia dziennego oraz rodzin wspierających.

W 2015 roku na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonowała tylko jedna rodzina wspierająca (m. Piła). Natomiast informacje dotyczące placówek wsparcia dziennego oraz ich liczebności zostaną opisane w dalszej części niniejszego opracowania.

W przypadku podjęcia przez sąd decyzji o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, gmina zobowiązana jest do współfinansowania pobytu dziecka w pieczy. Z danych przekazanych przez gminy w ramach Oceny Zasobów Pomocy Społecznej wynika, że odpłatność samorządów gminnych za pobyt dzieci w pieczy rodzinnej i instytucjonalnej w 2015 roku wyniosła **10 857 292 zł**. Podkreślić należy, że stopień partycypacji gminy w odpłatności jest uzależniony od długości pobytu dziecka w pieczy zastępczej. Oznacza to, że w przypadku, gdy dziecko nie powróci do rodziny biologicznej, koszty gmin związane z odpłatnością za pobyt dzieci w pieczy będą wzrastać. Prawdopodobnie z tego powodu **w roku po ocenie prognozowany jest dalszy wzrost wydatków gmin na to zadanie o 21% (↑ do kwoty 13 184 791 zł)**. W związku z powyższym, aby z jednej strony zadbać o dobro dziecka, które powinno wychowywać się w rodzinie biologicznej, a z drugiej zmniejszyć obciążenie budżetu samorządu, gminy powinny rozwijać i wzmacniać system wsparcia rodziny.

5. Powiat – zadania PCPR oraz MOPR

5.1. *Pieczą zastępczą*

Do głównych zadań samorządu powiatu wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemu pieczy zastępczej należą w szczególności:

- ❖ organizowanie pieczy zastępczej w placówkach, poprzez tworzenie warunków do powstawania oraz działania rodzin pomocowych, rodzinnych domów dziecka, placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej,
- ❖ wsparcie dla usamodzielniających się osób, opuszczających rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawcze,
- ❖ organizowanie szkoleń dla kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe, niezawodowe oraz prowadzących rodzinne domy dziecka.

Zadania powiatu w zakresie pieczy zastępczej starosta wykonuje za pośrednictwem powiatowego centrum pomocy rodzinie oraz organizatora(ów) rodzinnej pieczy zastępczej.

Organizacja pieczy zastępczej jest zadaniem własnym powiatu. Pieczę zastępczą ma zapewnić pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub, gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka. Wyróżniamy:

- ❖ Rodzinną pieczę zastępczą
- ❖ Instytucjonalną pieczę zastępczą

5.1.1. Rodzinna pieczę zastępcza

Rodzinną pieczę zastępczą jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Zapewnia pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka, przygotowanie dziecka do samodzielnego i odpowiedzialnego życia, zaspokojenia potrzeb emocjonalnych dzieci ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno-rekreacyjnych. Formami rodzinnej pieczy zastępczej są:

1) rodzina zastępcza:

- a) spokrewniona,
- b) niezawodowa, umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem liczego rodzeństwa),
- c) zawodowa – umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem liczego rodzeństwa), w tym:

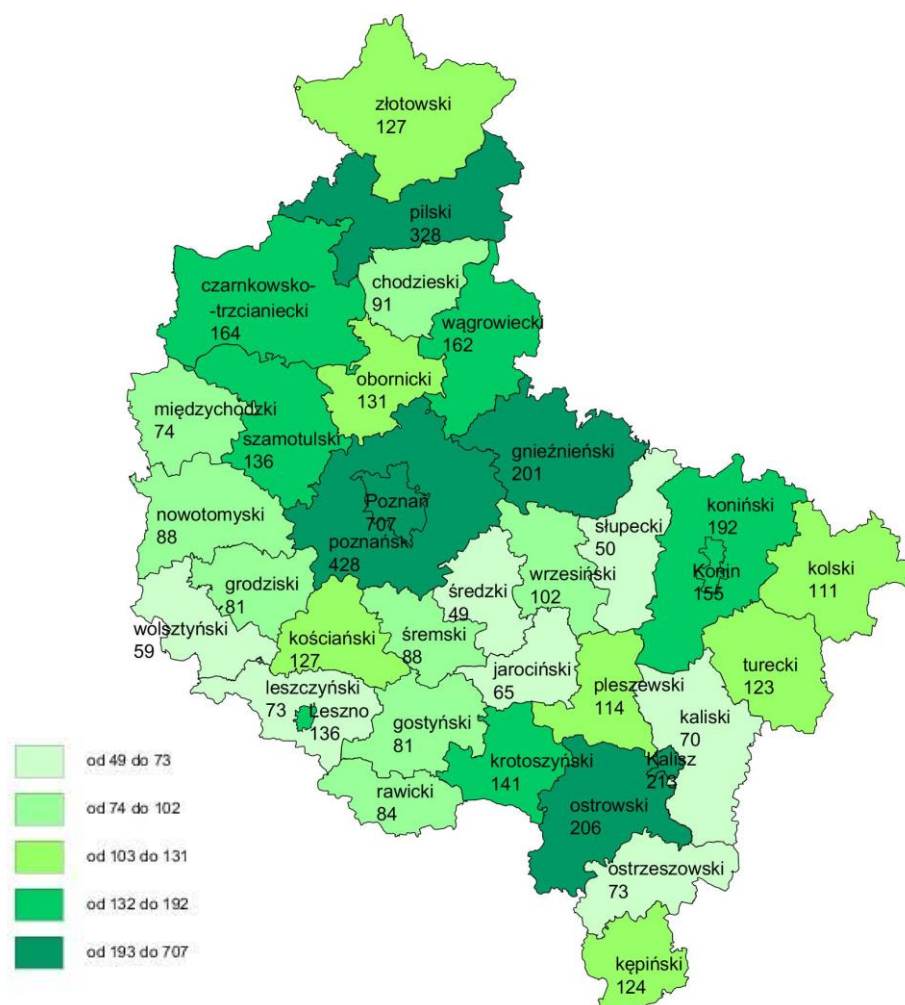
- ❖ zawodowa specjalistyczna – umieszcza się w niej w szczególności: dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, dzieci na podstawie ustawy z dnia 26 X 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (jednolity tekst Dz. U. 2010 Nr 33, poz. 178 z późn. zm.), małoletnie matki z dziećmi,
- ❖ zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego – przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, na wniosek rodziców, dziecka lub innej osoby w przypadku, o którym mowa w art. 12a ustawy z dnia 29 VII 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.),
- ❖ zawodowa niespokrewniona z dzieckiem, wielodzietna (funkcjonująca nie dłużej niż przez okres 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy, tj. do 31 XII 2014 r.)

2) rodzinny dom dziecka – w tym samym czasie może w nim przebywać łącznie nie więcej niż 8 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa)²¹.

Ze sprawozdania OZPS wynika, że w 2015 roku na terenie województwa wielkopolskiego w pieczy zastępczej przebywało **6 499 dzieci** (↑ o 9 os.), z czego 79,3 % umieszczonych zostało w jej rodzinnych formach. Łącznie, na terenie województwa funkcjonowało **3 334 rodzin zastępczych** (↑ o 19 rodzin), w których przebywało **5 154 dzieci** (↑ o 24 dzieci). W roku oceny wzrosły kwoty świadczeń przeznaczane przez powiaty na tę formę pieczy zastępczej – do **49 574 890 zł** (↑ o 4 609 443 zł).

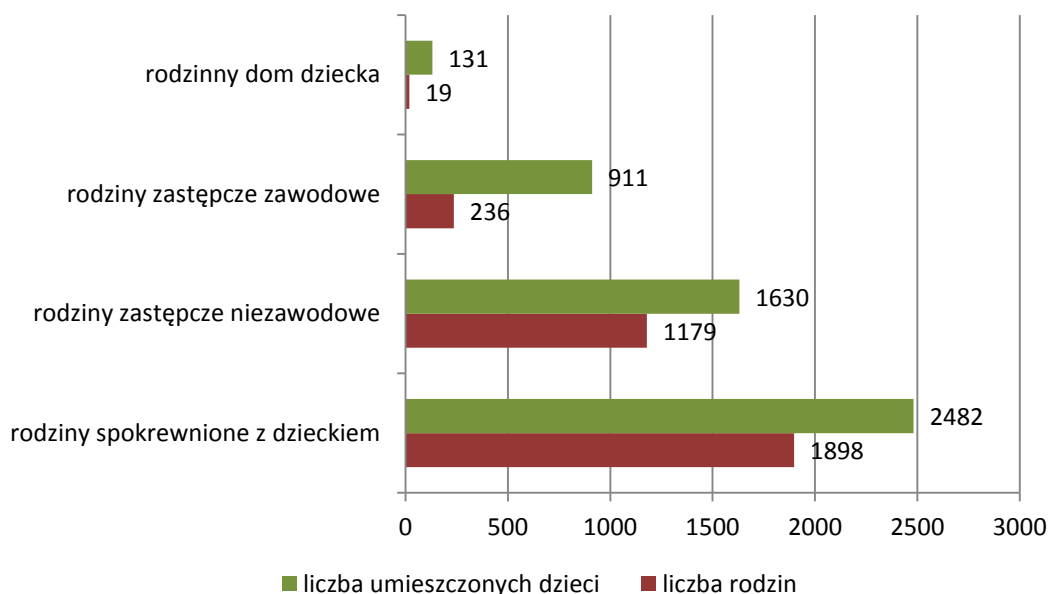
Najwięcej dzieci w rodzinnych formach pieczy zastępczej przebywało w powiatach: m. Poznań, poznańskim, pilskim, ostrowskim i gnieźnieńskim. Najmniej w powiatach: średzkim, słupeckim, wolsztyńskim, jarocińskim, kaliskim, ostrzeszowskim i leszczyńskim.

²¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.).

Mapa nr 33 Liczba dzieci przebywających w rodzinnych formach pieczy zastępczej w 2015 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

W roku 2015 w Wielkopolsce funkcjonowało **1 898 rodzin zastępczych spokrewnionych** z dzieckiem (↑ o 2 rodziny), w których wychowywało się 2 482 dzieci (↓ o 5 os.). Z danych powiatowych wynika, że w roku oceny nieznacznie wzrosła liczba **rodzin zastępczych zawodowych** (z 223 do **236**), co jest dobrą informacją ze względu na występujące w tym zakresie deficyty. Przebywało tam 911 dzieci. Zanotowano również niewielki wzrost liczby **rodzin zastępczych niezawodowych** – **1 179** w roku 2015 (↑ o 4 rodziny). O 3 zmalała liczba **rodzin zastępczych specjalistycznych** – z 37 do **34** w roku oceny (97 dzieci umieszczonych), za to wzrosła liczba **placówek pogotowia rodzinnego** – z 53 do **54** (285 dzieci umieszczonych). Z 17 do **19** zwiększyła się liczba **rodzinnych domów dziecka**, a liczba dzieci tam przebywających wzrosła ze 110 do 131.

Wykres nr 32 Rodziny zastępcze i dzieci w nich umieszczone w podziale na typy rodzin

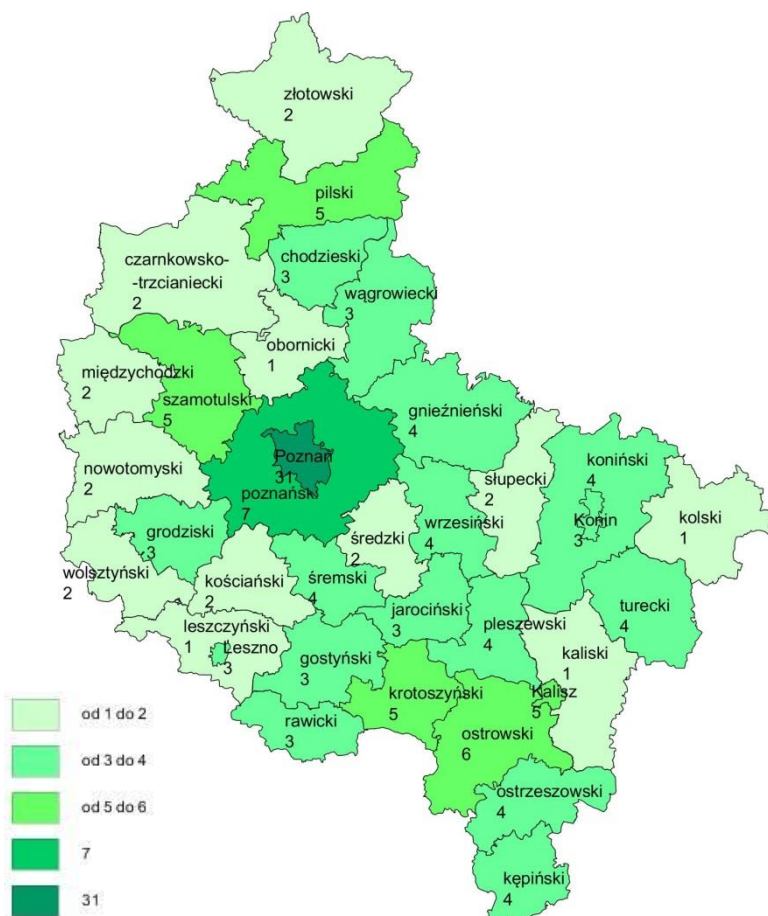
Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

W roku 2015 **wydano 371 ocen** (↑ o 8 ocen) w zakresie kwalifikacji kandydatów na rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, w tym **293 opinie pozytywne**. Powiatowe centra pomocy rodzinie przygotowały również **4 310 planów pomocy dziecku** (↑ o 225).

Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka obejmuje się opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej nie może mieć pod opieką łącznie więcej niż 15 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka.

W roku oceny odnotowano spory, bo aż o 61%, wzrost liczby zatrudnionych koordynatorów: z 87 w roku 2014 do **140 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej** (↑ o 53 os.). **Od 2015 roku koordynatorzy działają we wszystkich wielkopolskich powiatach.**

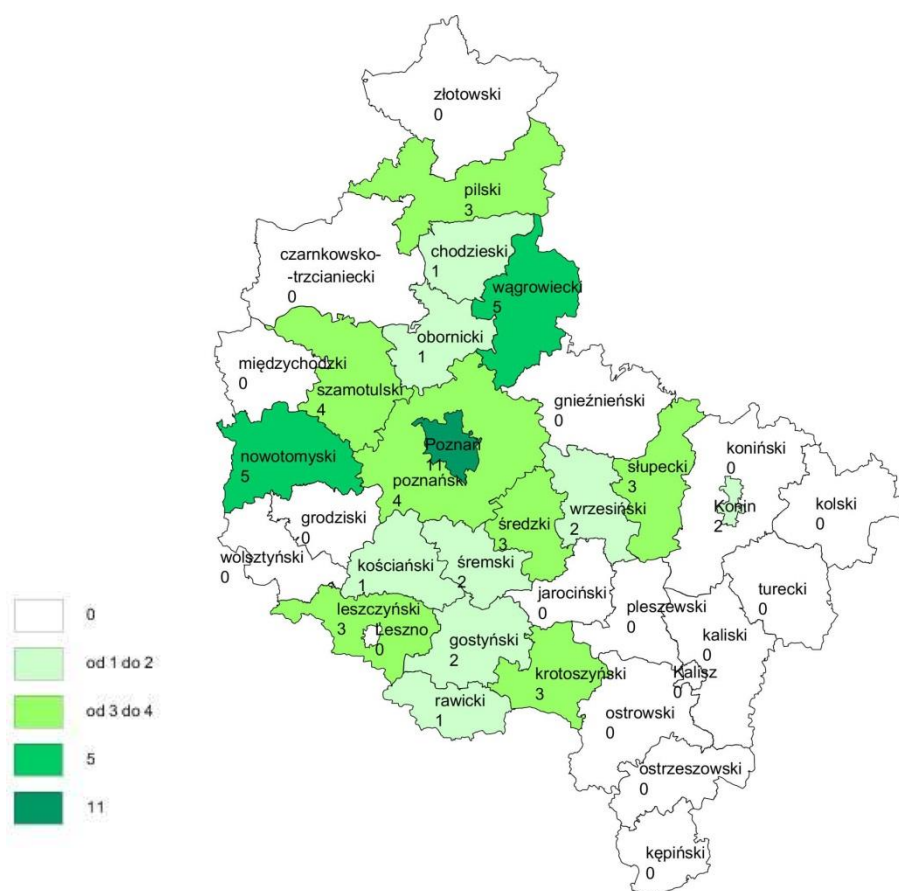
Mapa nr 34 Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej w powiatach województwa wielkopolskiego.

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 rok.

W przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka, piecza zastępcza nad dzieckiem może zostać powierzona **rodzinie pomocowej**. W roku 2015 nadal niezbyt wiele rodzin tego typu funkcjonowało w Wielkopolsce, bo zaledwie **56** (↓ o 1 rodzinę).

Rodziny pomocowe nie powstały dotąd w powiatach: złotowskim, czarnkowsko-trzcianieckim, międzychódzkim, gnieźnieńskim, grodziskim, wolsztyńskim, jarocińskim, plezewskim, kaliskim, ostrowskim, konińskim, m. Kalisz, ostrzeszowskim, kępińskim, tureckim i kolskim.

Mapa nr 35 Liczba rodzin pomocowych w województwie wielkopolskim

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 rok

5.1.2. Instytucjonalna piecza zastępcza

Instytucjonalna piecza zastępcza na poziomie powiatów jest sprawowana w formie placówek opiekuńczo-wychowawczych, które są prowadzone jako placówki typu:

- interwencyjnego – zapewniają doraźną opiekę nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności placówka jest obowiązana przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia mu opieki,
- rodzinnego – wychowują dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się; umożliwiają wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu, współpracują z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i asystentem rodzin,
- socjalizacyjnego – zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokajają jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne; realizują przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku;

podejmują działania w celu powrotu dziecka do rodziny; zapewniają dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych; obejmują dziecko działaniami terapeutycznymi, zapewniają korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych,

d) specjalistyczno-terapeutycznego – sprawują opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności: legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności; wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii; wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych. Placówka zapewnia zajęcia wychowawcze, socjoterapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym także odpowiednią rehabilitację i zajęcia rewalidacyjne²².

W roku 2015 w województwie wielkopolskim działały **62 placówki opiekuńczo-wychowawcze** (bez zmian w stosunku do roku poprzedniego), w tym 42 placówki prowadzone były przez JST, a 20 przez inny podmiot. Według sprawozdań powiatowych zapewniły one opiekę **1 345 dzieciom** (↓ o 16 dzieci), a na ich prowadzenie ze środków powiatowych przeznaczonych zostało **54 638 010 zł** (↑ o 2 366 500 zł). W **15 placówkach typu rodzinnego** przebywało **98 dzieci** (↓ o 4 dzieci).

5.2. Usamodzielnienie

Osobie opuszczającej, po osiągnięciu pełnoletności, rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną przysługuje pomoc na usamodzielnienie.

Przez osobę usamodzielnianą rozumie się również osobę, której pobyt w rodzinnej pieczy zastępczej ustał na skutek śmierci osób tworzących rodzinę zastępczą lub osoby prowadzącej rodzinny dom dziecka, w okresie 6 miesięcy przed osiągnięciem przez osobę usamodzielnianą pełnoletności.

W ustawie wyróżniono następujące formy pomocy dla ww. kategorii osób:

1) pomoc na:

- ❖ kontynuowanie nauki,
- ❖ usamodzielnienie,
- ❖ zagospodarowanie;

2) pomoc w uzyskaniu:

- ❖ odpowiednich warunków mieszkaniowych,
- ❖ zatrudnienia;

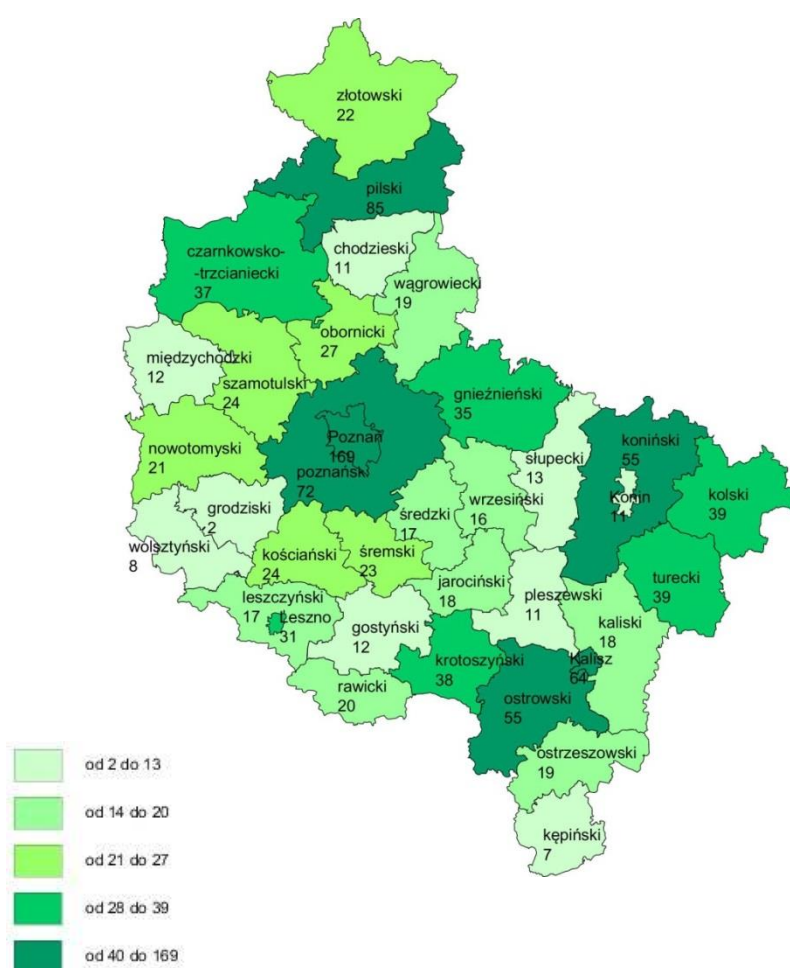
²² Ustawa z dnia 9 VI 2011 r. o wspieraniu rodziny oraz systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.).

3) pomoc prawna i psychologiczna (nowa forma pomocy wprowadzona nowelizacją z dnia 25 lipca 2014 r.).

Pomoc ta może mieć charakter pieniężny (przyznanie świadczenia pieniężnego) lub niepieniężny (pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej, pomoc prawna i psychologiczna)²³.

W 2015 r. **1 579 osób** (↑ o 9 os.) realizowało **indywidualny program usamodzielnienia**. W roku oceny **1 091 pełnoletnich osób** (↑ o 36 os.) w województwie opuściło rodziny zastępcze. Najwięcej, w m. Poznań, powiecie pilskim, poznańskim, konińskim i ostrowskim.

Mapa nr 36 Pełnoletnie osoby opuszczające rodziny zastępcze w 2015 roku

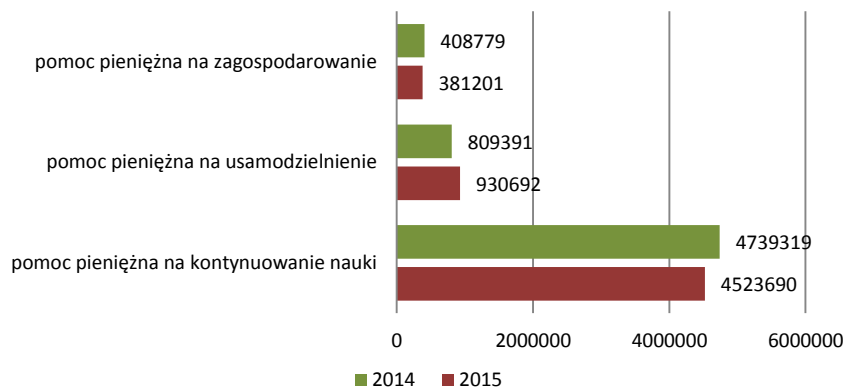
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Osoby opuszczające rodziny zastępcze mogą skorzystać między innymi z pomocy pieniężnej na usamodzielnienie, na kontynuowanie nauki oraz na zagospodarowanie – łącznie z tytułu tej pomocy w 2015 roku wypłaconych zostało **5 835 583 zł** (↓ o 121 906 zł). Z tego rodzaju wsparcia

²³ Informacja rady ministrów o realizacji w roku 2014 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Z 2015 r. Poz. 332), str.32

skorzystało łącznie **1 321 osób**. (↓ o 35 osób), najliczniej z pomocy ze względu na kontynuowanie nauki – 957 osób.

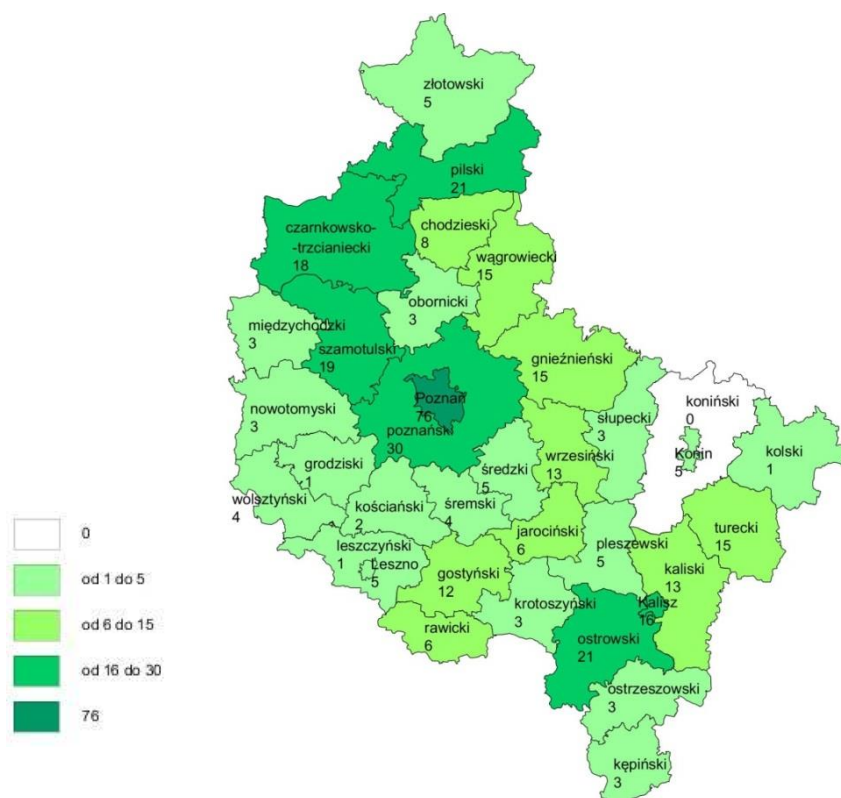
Wykres nr 33 Kwoty świadczeń (w zł) wydatkowane na pomoc w usamodzielnieniu pełnoletnich osób opuszczających rodziny zastępcze w 2014 i 2015 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

W roku oceny **363 pełnoletnie osoby** (↓ o 7 os.) opuściły placówki opiekuńczo-wychowawcze, głównie na terenie powiatów: m. Poznań, poznańskiego, pilskiego, ostrowskiego, szamotulskiego i czarnkowsko-trzcianeckiego.

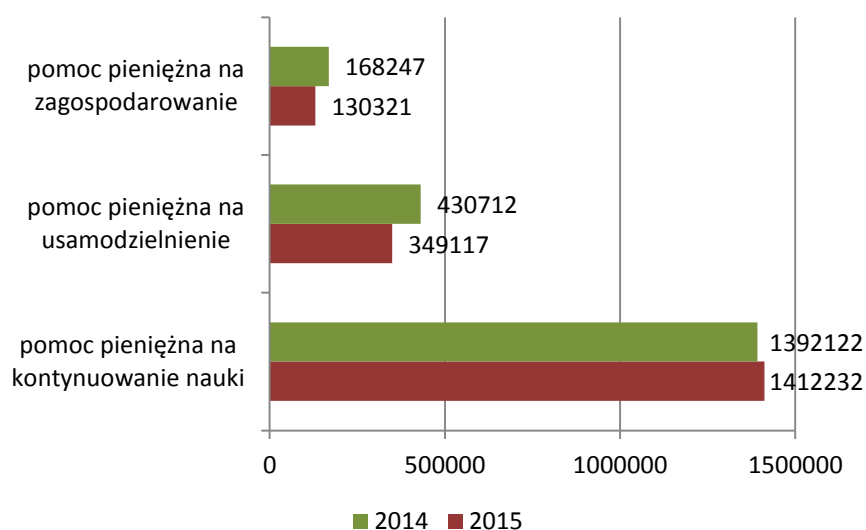
Mapa nr 37 Pełnoletnie osoby opuszczające placówki opiekuńczo-wychowawcze w 2015 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Osoby te mogły skorzystać analogicznie, jak w przypadku pełnoletnich opuszczających rodziny zastępcze, z pomocy pieniężnej na usamodzielnienie, na kontynuowanie nauki oraz na zagospodarowanie. Łącznie, w roku 2015 z tytułu tych trzech form udzielono pomocy **437 osobom** na kwotę w wysokości **1 947 346zł** (↓ o 43 735 zł). Podobnie, jak w przypadku grupy osób opuszczających rodziny zastępcze, najliczniej ze wsparcia skorzystała grupa osób kontynuujących naukę – 315 osób.

Wykres nr 34 Kwoty świadczeń (w zł) wydatkowane na pomoc w usamodzielnieniu pełnoletnich osób opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze w 2014 i 2015 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 rok

Kolejną kategorią osób usamodzielnianych są pełnoletnie osoby opuszczające instytucje, o których mowa w art. 88 ust.1 ustawy o pomocy społecznej, tj. domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę oraz młodzieżowe ośrodki wychowawcze. W 2015 roku z tego typu wsparcia skorzystało łącznie **141 os.** (↓ o 22 os.), którym przyznano świadczenia na kwotę **670 943 zł** (↓ o 38 039zł).

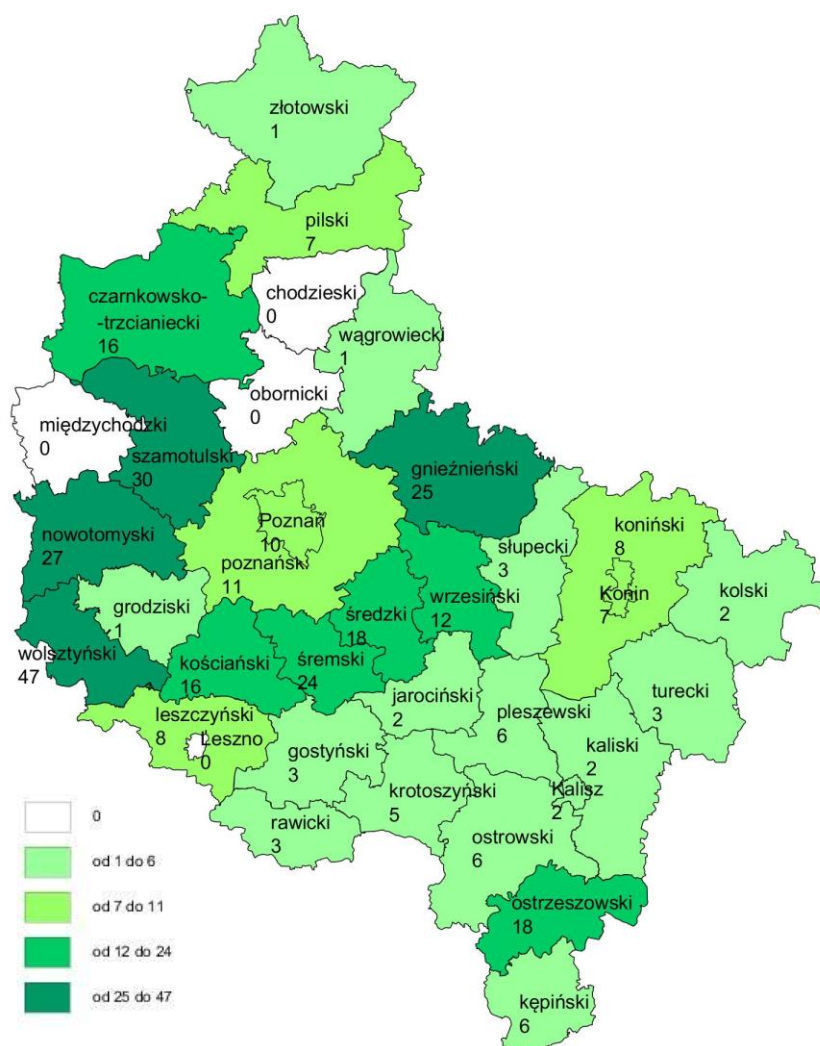
5.3. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych

W roku oceny w ramach rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami w sprawozdaniach powiatowych uwzględnione zostały następujące formy wsparcia: pomoc na likwidację barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się, turnusy rehabilitacyjne, zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny, dofinansowanie

sportu, kultury, rekreacji i turystyki, dofinansowanie usług tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika oraz działania w ramach programu „Aktywny samorząd”.

Jeśli chodzi o zasięg udzielonego wsparcia, to najliczniejsza grupa osób z niepełnosprawnościami (**25 212 os.**) skorzystała z dofinansowania **330 imprez** (↓ o 60 imprez) w ramach zadania: dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki. W niemal wszystkich powiatach Wielkopolski odbyły się tego typu imprezy (wyjątkiem są tutaj powiaty: chodzieski, międzychodzki i obornicki i m. Leszno). Najwięcej imprez zorganizowano w powiatach: wolsztyńskim (47), szamotulskim (30), nowotomyskim (27) i gnieźnieńskim (25).

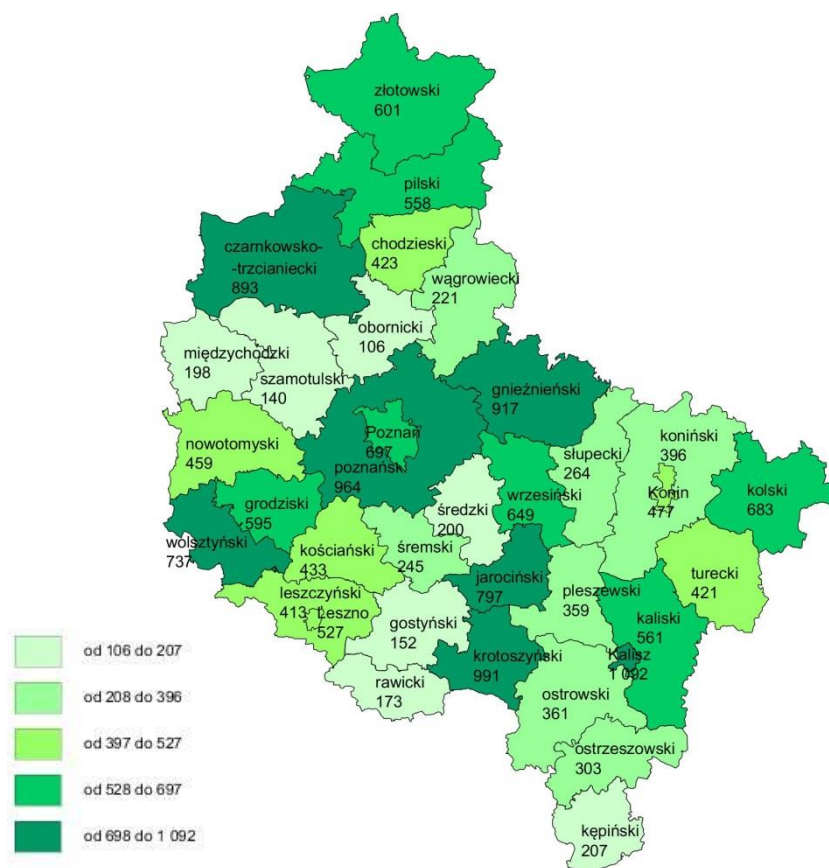
Mapa nr 38 Liczba dofinansowanych imprez w ramach zadania dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki w 2015 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Również liczna grupa osób – **17 213 os.** skorzystała z pomocy w zaopatrzeniu w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny. Najwięcej w powiatach: m. Kalisz, krotoszyńskim, poznańskim, gnieźnieńskim, czarnkowsko-trzcianieckim, jarocińskim i wolsztyńskim.

Mapa nr 39 Liczba osób, które uzyskały pomoc w zaopatrzeniu w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

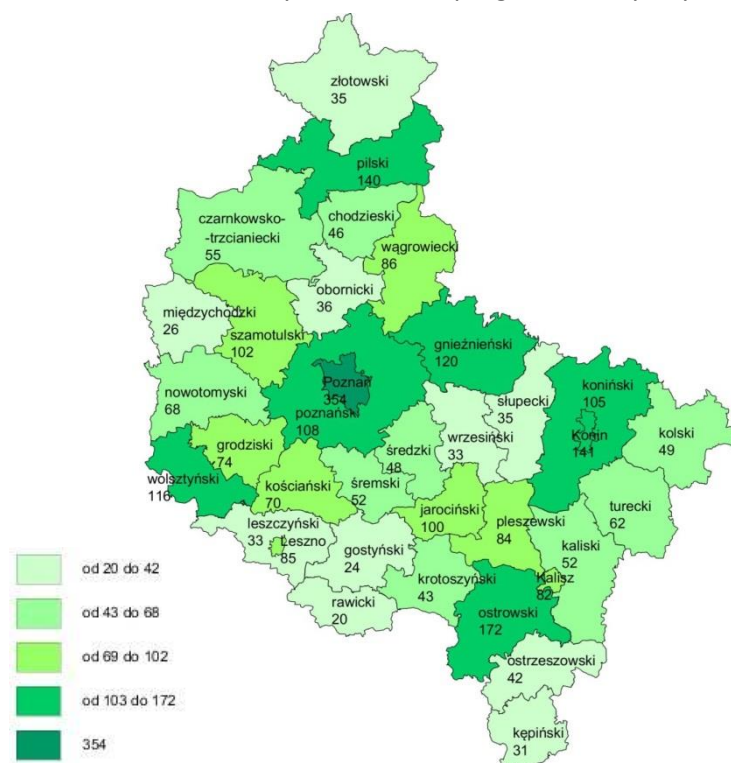
W roku 2015 wszystkie wielkopolskie powiaty realizowały **Program „Aktywny samorząd”**. Jest to program dofinansowany przez PFRON, którego celem jest wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo osób z niepełnosprawnościami w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji. W jego ramach osoba z niepełnosprawnością w 2015 roku mogła otrzymać:

- pomoc w uzyskaniu prawa jazdy kategorii B,
- dofinansowanie szkoleń w zakresie obsługi nabytego w ramach programu sprzętu elektronicznego i oprogramowania,
- pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym,
- pomoc w zakupie protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne, tj. protezy co najmniej na III poziomie jakości,

- pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne (co najmniej na III poziomie jakości),
- pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej, tj. dziecka będącego pod opieką wnioskodawcy, przebywającego w żłobku lub przedszkolu albo pod inną tego typu opieką (dziennego opiekuna, niani lub w ramach klubu dziecięcego, punktu przedszkolnego, zespołu wychowania przedszkolnego),
- pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym poprzez dofinansowanie kosztów edukacji w szkole policealnej, kolegium lub w szkole wyższej (studia pierwszego stopnia, studia drugiego stopnia, jednolite studia magisterskie, studia podyplomowe lub doktoranckie prowadzone przez szkoły wyższe w systemie stacjonarnym / dziennym lub niestacjonarnym / wieczorowym/ zaocznym lub eksternistycznym, w tym również za pośrednictwem Internetu)²⁴.

W ramach programu „Aktywny samorząd” udzielono łącznie **2 729 świadczeń** (↓ o 377 świadczeń). Najwięcej świadczeń udzielono w powiatach: m. Poznań, ostrowskim, m. Konin, pilskim, wolsztyńskim, poznańskim i konińskim.

Mapa nr 40 Liczba świadczeń udzielonych w ramach programu „Aktywny samorząd” w 2015 roku

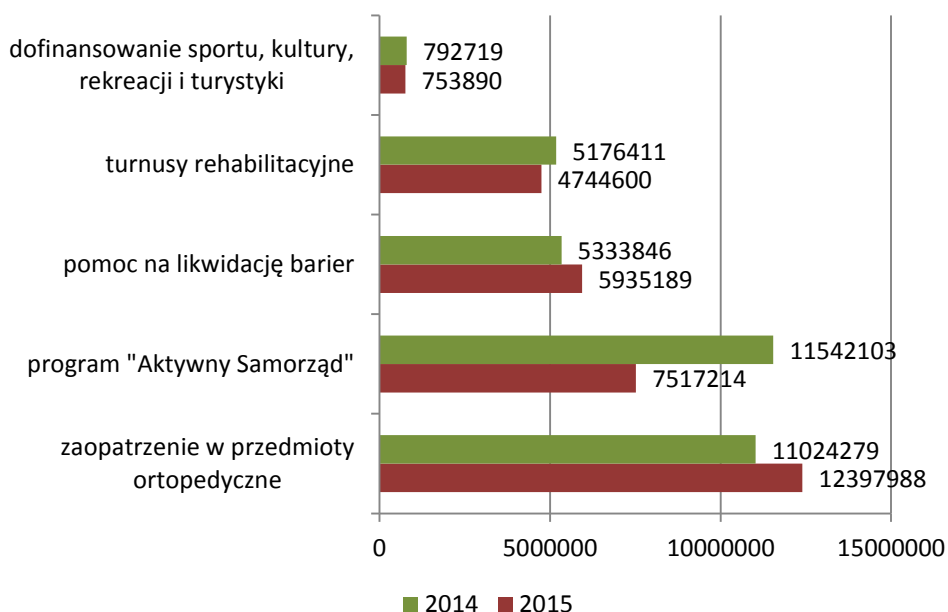
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

²⁴ <https://www.pfron.org.pl/pl/komunikaty/2624,Zarzad-PFRON-przyjal-dokument-pn-Kierunki-dzialan-oraz-warunki-brzegowe-obowiazu.html>, dostęp na 27.05.2016 r.

Ogólna kwota dofinansowania w 2015 r. zadań realizowanych przez wielkopolskie powiaty w ramach rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych wyniosła **74 194 553 zł** (↑ o 2 115 876 zł).

Spośród opisanych powyżej zadań największą część budżetu pochłonęło zaopatrzenie osób tego potrzebujących w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny – w roku 2015 kwota ta wyniosła 12 397 988 zł.

Wykres nr 35 Wartość dofinansowania (w zł) wybranych form wsparcia osób z niepełnosprawnościami w 2014 i 2015 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

Ze sprawozdań nadesłanych przez powiaty wynika, że do tej pory żaden z wielkopolskich powiatów nie skorzystał w roku oceny z możliwości dofinansowania usług tłumacza migowego lub tłumacza-przewodnika.

6. Inne rodzaje pomocy i wsparcia

Zasiłki z pomocy społecznej to nie jedyny system pomocy dla osób potrzebujących wsparcia. System **świadczeń rodzinnych** jest wsparciem dla rodzin gorzej sytuowanych w wychowaniu dziecka (dzieci) oraz w sytuacji, kiedy w rodzinie znajduje się osoba z niepełnosprawnością wymagająca opieki i pomocy. Jego charakter jest mniej selektywny niż systemu świadczeń z pomocy społecznej, o czym świadczą chociażby wyższe kryteria dochodowe określające uprawnienia do świadczeń rodzinnych. **Dodatki mieszkaniowe** to pomoc dla osób mających trudności w utrzymaniu mieszkania (w opłacaniu czynszu, ponoszeniu opłat za energię itp.), a **stypendia socjalne** mają wyrównać szanse edukacyjne dzieci z rodzin o niższych dochodach. Wszystkie te formy pomocy kierują się zasadą, że wsparcie otrzymują osoby/ rodziny o niskich dochodach (jeśli nie przekraczają określonych progów dochodowych). Pomoc zwykle organizowana jest przez gminy, a jej zasady zostały określone w następujących ustawach: ustawie o świadczeniach rodzinnych (Dz.U.2006.139.992), ustawie o dodatkach mieszkaniowych (Dz.U.2001.71.734), stypendia – w ustawie o systemie oświaty (Dz.U.2004.256.2572).²⁵

6.1. Świadczenia rodzinne

6.1.1. Zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego

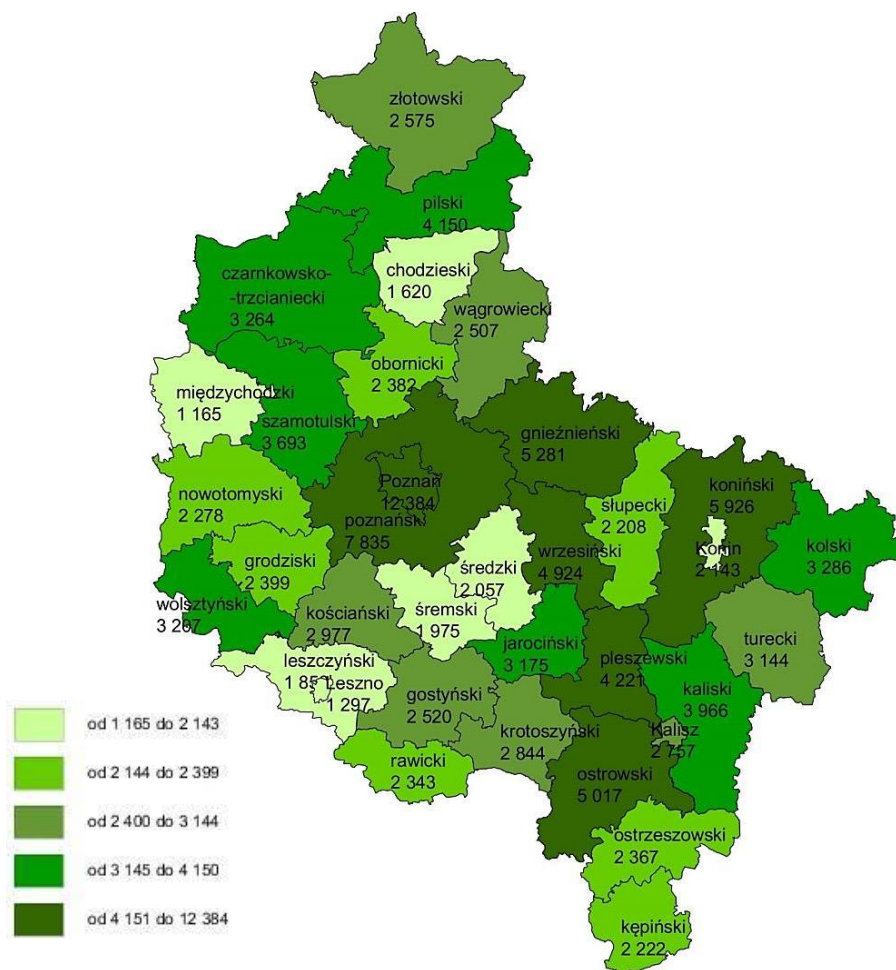
Zasiłek rodzinny ma na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka. Zasiłek rodzinny przysługuje, jeżeli przeciętny miesięczny dochód rodziny w przeliczeniu na osobę w rodzinie albo **dochód osoby uczącej się nie przekracza kwoty 674 zł**. W przypadku, gdy członkiem rodziny jest dziecko legitymujące się **orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o umiarkowanym albo o znacznym stopniu niepełnosprawności**, zasiłek rodzinny przysługuje, jeżeli przeciętny miesięczny dochód rodziny w przeliczeniu na osobę albo dochód osoby uczącej się **nie przekracza kwoty 764 zł**.

Wysokość zasiłku rodzinnego wynosi miesięcznie²⁶:

1. **89,00 zł** na dziecko w wieku do ukończenia 5 roku życia;
2. **118,00 zł** na dziecko w wieku powyżej 5 roku życia do ukończenia 18 roku życia;
3. **129,00 zł** na dziecko w wieku powyżej 18 roku życia do ukończenia 24 roku życia.

²⁵ <http://www.ngo.pl/x/72546>

²⁶ <http://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/swiadczenia-rodzinne/rodzaje-i-wysokosc-swadczen-rodzinnych-kryteria-uzyskania-/test-zasilek-rodzinny-oraz-dodatki/zasilek-rodzinny/>

Mapa nr 41 Liczba rodzin, które w 2015 r. otrzymały zasiłki rodzinne i dodatki do zasiłków rodzinnych

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 rok

W 2015 roku zauważalny był spadek liczby rodzin korzystających z zasiłków rodzinnych i dodatków do nich. W roku 2015 z zasiłków rodzinnych i dodatków skorzystało **117 926 wielkopolskich rodzin**, za łączną kwotę **358 442 692**. Spadek liczby osób objętych zasiłkami rodzinnymi i dodatkami do nich, wynika przede wszystkim z niewielkiej podwyżki kryterium dochodowego uprawniającego do tych świadczeń w stosunku do wzrastającej co roku płacy minimalnej.

W 2014 r. z tej formy pomocy skorzystało o 26 555 rodzin więcej, a na ich wsparcie została przeznaczona kwota o 14 903 885 zł wyższa, aniżeli w 2015 r. Według prognoz ośrodków pomocy społecznej, **w roku 2016 z tego typu zasiłków ma skorzystać o 4 289 rodzin więcej, a do ich wypłaty należy zabezpieczyć dodatkowo 15 628 625 zł.**

6.1.2. Świadczenia opiekuńcze

Świadczenie pielęgnacyjne i zasiłek pielęgnacyjny to świadczenia opiekuńcze wypłacane na podstawie ustawy o świadczeniach rodzinnych. Główna różnica polega na ich wysokości oraz kręgu osób uprawnionych. Z kolei dodatek pielęgnacyjny przyznawany jest na podstawie przepisów prawa regulujących zasady przyznawania świadczeń emerytalnych i rentowych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Świadczenie pielęgnacyjne z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, przysługuje: matce albo ojcu,

- ❖ opiekunowi faktycznemu dziecka,
- ❖ osobie będącej rodziną zastępczą spokrewnioną, w rozumieniu ustawy z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej,
- ❖ innym osobom, na których zgodnie z przepisami ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy ciąży obowiązek alimentacyjny, z wyjątkiem osób o znacznym stopniu niepełnosprawności – jeżeli nie podejmują lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji, albo osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności.

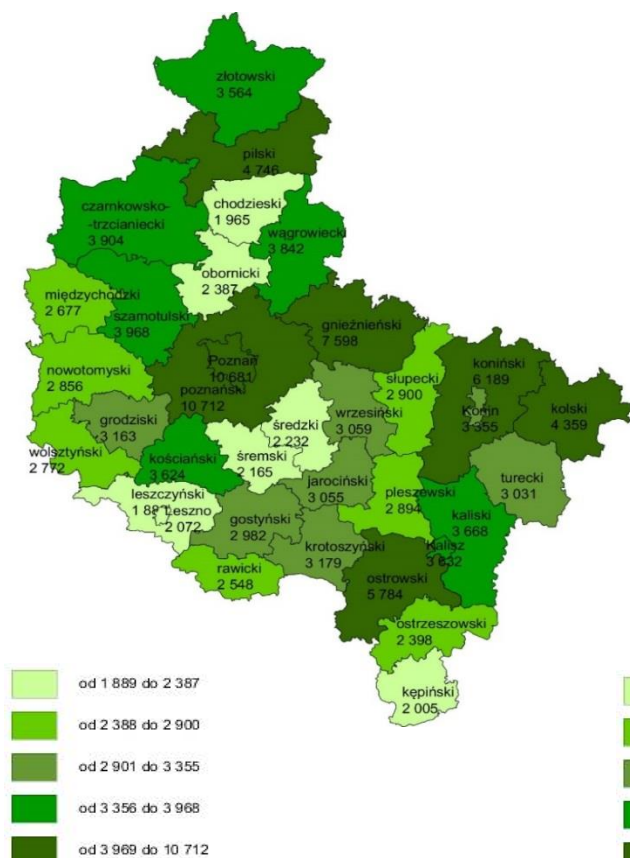
Świadczenie pielęgnacyjne przysługuje, jeżeli niepełnosprawność osoby wymagającej opieki powstała:

- ❖ nie później niż do ukończenia 18. roku życia lub
- ❖ w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej, jednak nie później niż do ukończenia 25. roku życia.

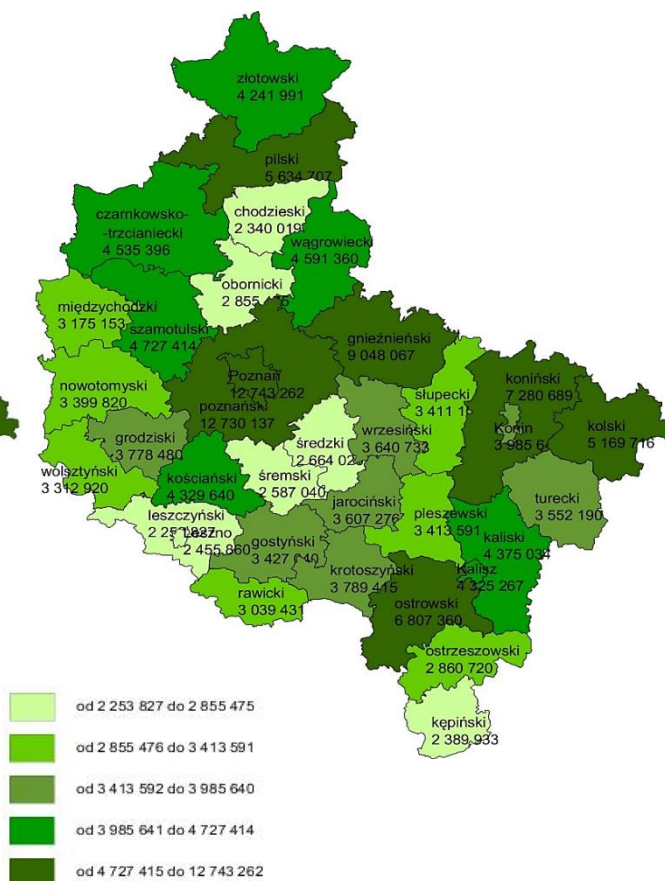
Od 1 stycznia do 31 grudnia 2015 r. świadczenie pielęgnacyjne wynosiło 1200 zł miesięcznie, natomiast od 1 stycznia 2016 r. wzrosło do 1300 zł miesięcznie (równowartość kwoty najniższego wynagrodzenia netto). Od 2017 r. przeprowadzana ma być coroczna waloryzacja wysokości świadczenia – o procentowy wskaźnik, o który zwiększać się będzie minimalne wynagrodzenie za pracę.

W 2015 roku w porównaniu do 2014 liczba świadczeń pielęgnacyjnych wzrosła o 8 592 i wyniosła w roku oceny 131 855 świadczeń. Największą liczbę świadczeń pobierano w powiatach: pilskim, m. Poznań, poznańskim, gnieźnieńskim, konińskim, kolskim i ostrowskim. Kwota świadczeń w 2015 roku wyniosła 156 479 736 zł i była wyższa od kwoty wypłaconej w 2014 roku o 13 109 559 zł.

Mapa nr 42 Liczba świadczeń pielęgnacyjnych (2015)

Mapa nr 43 Kwota świadczeń pielęgnacyjnych (2015)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 rok

Zasilek pielęgnacyjny przysługuje:

- 1) niepełnosprawnemu dziecku;
- 2) osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16 roku życia, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
- 3) osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16 roku życia legitymującej się orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, jeżeli niepełnosprawność powstała w wieku do ukończenia 21 roku życia;
- 4) osobie, która ukończyła 75 lat.

Zasiłek pielęgnacyjny przyznaje się w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Wysokość zasiłku pielęgnacyjnego wynosi **153,00 zł miesięcznie**.

W roku 2015 zasiłki pielęgnacyjne zostały wypłacone w kwocie **163 936 272 zł** (↑ o 1 985 125 zł). W 2015 r. **wypłacono 1 071 460 świadczeń** (↑ 13 702 świadczeń). Prognozuje się dalszy wzrost liczby pobieranych świadczeń i kwoty wydatkowanej na zaspokojenie potrzeb w tym zakresie.

Specjalny zasiłek opiekuńczy – Zasiłek dla opiekuna

Tabela nr 4 Specjalny zasiłek opiekuńczy, zasiłek dla opiekuna – najważniejsze informacje.

Rodzaj świadczenia	Dla kogo (w skrócie)	Kwota (na rękę)	Od kiedy	Kryterium dochodowe
Specjalny zasiłek opiekuńczy	Opiekunowie dorosłych osób z niepełnosprawnością	520 zł	Od 1 lipca 2013 r.	764 zł
Zasiłek dla opiekunów	Opiekunowie dorosłych osób z niepełnosprawnością, którzy z dniem 1 lipca 2013 r. stracili świadczenie pielęgnacyjne	520 zł	Od 15 maja 2014 r.	Nie

Źródło: <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/182264>

W 2015 r. wypłacono **26 415 świadczeń specjalnego zasiłku opiekuńczego w kwocie 13 226 309 zł**. W porównaniu do 2014 r. wypłacono o 148% więcej świadczeń, w kwocie o 128% większej. Coraz więcej osób korzysta z pomocy w formie **specjalnego zasiłku opiekuńczego (SZO)**, które jest świadczeniem przysługującym osobie sprawującej opiekę nad dorosłą osobą z niepełnosprawnością. Z uwagi na zmiany w ustawie od stycznia 2015 roku, z tej formy wsparcia mogą korzystać również małżonkowie, ponadto nie ma wymogu rezygnacji z zatrudnienia przez opiekuna, przez co większa liczba osób spełnia wymogi uzyskania świadczenia.

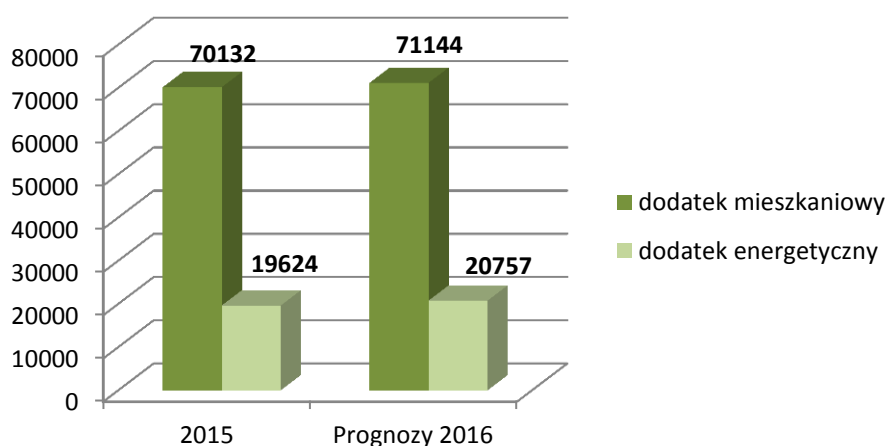
Zasiłek dla opiekuna (ZDO) jest to kolejna forma wsparcia z tytułu opieki nad dorosłą osobą z niepełnosprawnością, jednak mogą z niej skorzystać jedynie osoby, które pobierały świadczenie pielęgnacyjne z tytułu opieki nad dorosłą osobą niepełnosprawną do czerwca 2013 roku. ZDO wprowadzono od maja 2014 roku. Świadczeniobiorcy spełniający warunki określone przez ustawodawcę uzyskali spłatę za okres od lipca 2013 roku i prawo do dalszego pobierania świadczenia. **W 2015 r. wypłacono 55 565 świadczeń zasiłku dla opiekuna w kwocie 30 031 701 zł.**

6.2. Inne rodzaje pomocy i świadczeń

Dodatek mieszkaniowy – to świadczenie pieniężne wypłacane przez gminę osobom o niskich dochodach, które posiadają tytuł prawny do zajmowanego lokalu. Dodatek ten ma umożliwić opłacenie czynszu oraz innych wydatków mieszkaniowych (opłaty dodatkowe, eksploatacyjne oraz niektóre koszty związane z zamieszkiwaniem w lokalu).

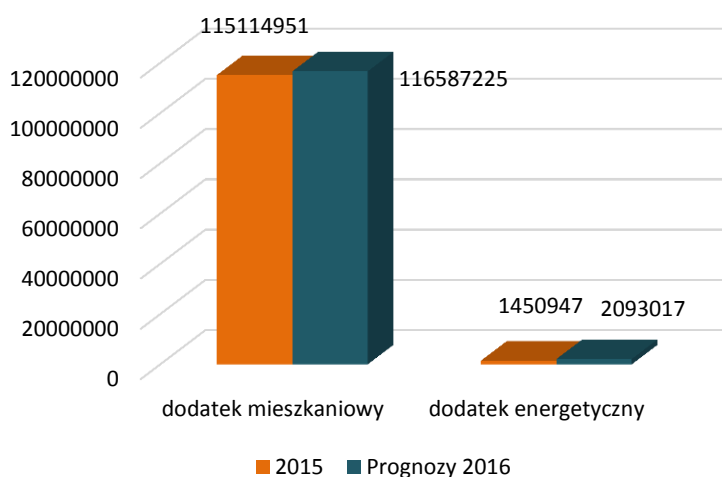
Dodatek energetyczny przysługuje odbiorcy wrażliwemu energii elektrycznej. Odbiorca wrażliwy energii elektrycznej – to osoba, której przyznano dodatek mieszkaniowy w rozumieniu art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (Dz. U. z 2013r. poz. 966 z późn. zm.), która jest stroną umowy kompleksowej lub umowy sprzedaży energii elektrycznej zawartej z przedsiębiorstwem energetycznym i zamieszkuje w miejscu dostarczania energii elektrycznej.

Wykres nr 36 Liczba gospodarstw domowych korzystających z dodatków mieszkaniowych i dodatków energetycznych w 2015 r. wraz z prognozami na 2016 r.

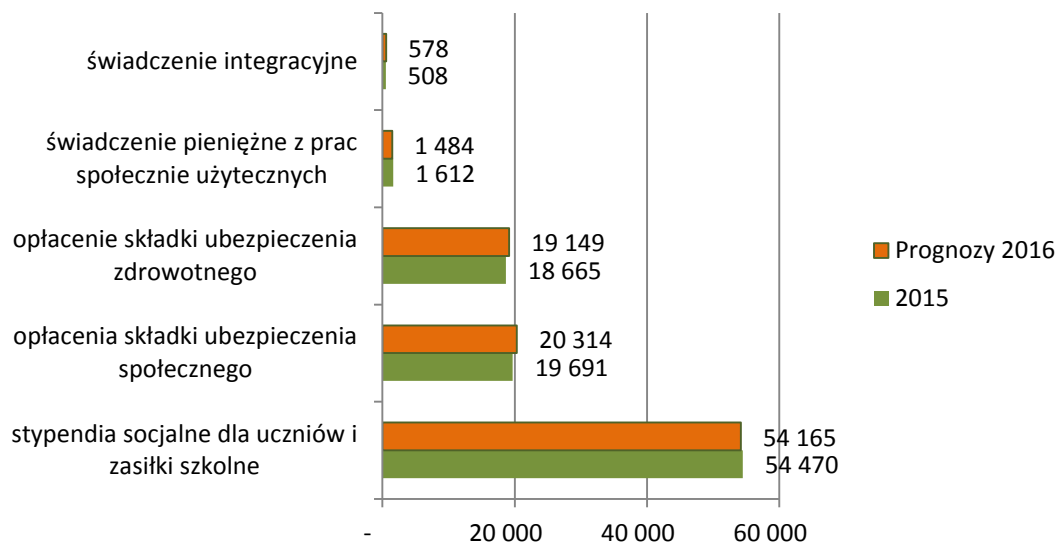
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania OZPS za 2015 r.

Wykres nr 37 Kwota świadczeń wypłacona w ramach dodatków mieszkaniowych i dodatków energetycznych w 2015 r. wraz z prognozami na 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania OZPS za 2015 r.

Wykres nr 38 Liczba osób korzystająca ze świadczeń z kategorii „inne rodzaje pomocy i świadczeń” wypłaconych w 2015 r. wraz z prognozami na 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania OZPS za 2015 r.

Najliczniej udzielanym świadczeniem z tej grupy były dodatki mieszkaniowe, które w 2015 r. wypłacono **70 132 gospodarstwom domowym**, w kwocie **115 114 951 zł**.

Świadczenie z funduszu alimentacyjnego

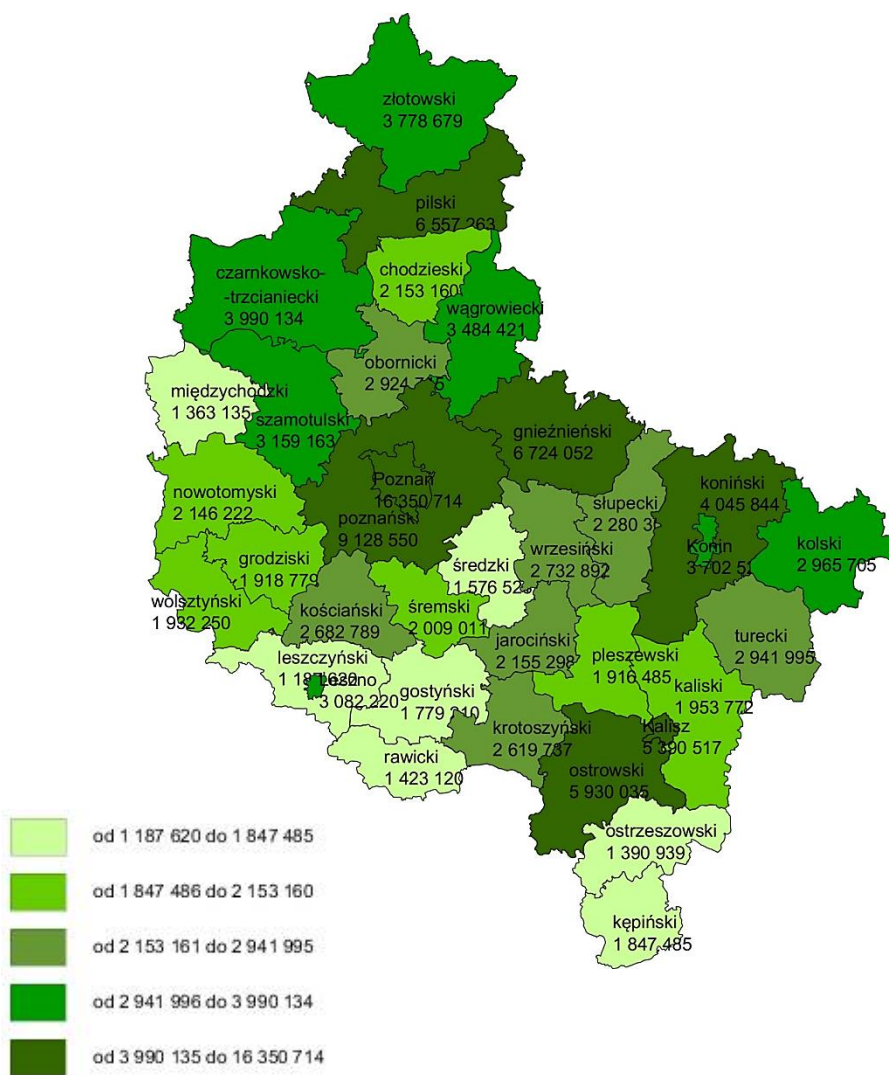
Świadczenie z funduszu alimentacyjnego przysługuje osobie uprawnionej w przypadku bezskuteczności egzekucji zasądzonych przez komornika alimentów. Bezskuteczność egzekucji ma miejsce wówczas, gdy w okresie dwóch ostatnich miesięcy nie wyegzekwowano pełnej kwoty należności z tytułu zaległych i bieżących zobowiązań alimentacyjnych. Za bezskuteczność egzekucji uznaje się również niemożność wszczęcia lub prowadzenia egzekucji alimentów przeciwko dłużnikowi przebywającemu poza granicami Polski, w szczególności z powodu braku podstawy prawnej do podjęcia czynności zmierzających do wykonania tytułu wykonawczego w miejscu zamieszkania dłużnika albo w sytuacji braku możliwości wskazania przez osobę uprawnioną miejsca zamieszkania dłużnika.

Świadczenie alimentacyjne przysługuje do ukończenia 18 roku życia lub do ukończenia 25 roku życia, jeżeli dziecko uczy się w szkole lub szkole wyższej. W przypadku posiadania przez osobę uprawnioną orzeczenia o znacznym stopniu niepełnosprawności, świadczenie z funduszu alimentacyjnego przysługuje bez względu na jej wiek. Świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługują w wysokości bieżąco ustalonych alimentów, jednakże nie wyższej niż 500 zł miesięcznie. Przyznanie prawa do świadczenia z funduszu alimentacyjnego uzależnione jest od spełnienia kryterium

dochodowego – jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę w rodzinie nie przekracza kwoty 725 zł.

W 2015 r. w województwie wielkopolskim wypłacono **świadczenia z funduszu alimentacyjnego 17 238 rodzinom, na łączną kwotę 121 225 303 zł.**

Mapa nr 44 Kwota wypłaconych świadczeń z funduszu alimentacyjnego w 2015 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

7. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia

Zasób instytucjonalny oznacza łączną liczbę instytucji i placówek działających w danym roku kalendarzowym na obszarze jednostki samorządu terytorialnego, utworzonych i finansowanych tylko przez tę jednostkę samorządu terytorialnego (gminę, powiat ziemski, miasto na prawach powiatu). Do zasobu instytucjonalnego na terenie danej jednostki samorządu terytorialnego wlicza się także te instytucje i placówki, które zostały utworzone przez inne podmioty (np. organizacje pozarządowe) i są prowadzone na zasadach zlecenia zadania publicznego (także zlecenia wykonywania usług na rzecz jednostki samorządu terytorialnego).

Katalog placówek funkcjonujących w ramach zasobów instytucjonalnych pomocy społecznej w wielkopolskich gminach i powiatach przedstawić można w podziale na odbiorców oferowanego wsparcia jako:

- a) placówki oferujące wsparcie seniorom,
- b) placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym,
- c) placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej),
- d) placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego.

Należy zaznaczyć, że przedstawiony poniżej opis dotyczy wyłącznie placówek prowadzonych przez gminę lub powiat lub też placówek prowadzonych przez inne podmioty na zlecenie samorządów.

7.1. Placówki oferujące wsparcie seniorom

Zasób instytucjonalny oferujący wsparcie seniorów tworzą w szczególności:

- **Domy pomocy społecznej (DPS)** – służące przede wszystkim osobom wymagającym całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogącym samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, którym nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych.
- **Rodzinne Domy Pomocy (RDP)** - stanowią formę usług opiekuńczych i bytowych świadczonych całodobowo przez osobę fizyczną lub organizację pożytku publicznego dla nie mniej niż trzech i nie więcej niż ośmiu zamieszkujących wspólnie osób wymagających z powodu wieku lub niepełnosprawności wsparcia w tej formie.
- **Dzienne domy pomocy społecznej (DDP)** – jak wyżej, ale oferowana opieka nie jest całodobowa, choć może w niektórych przypadkach przybierać formę całodobowego, okresowego wsparcia.

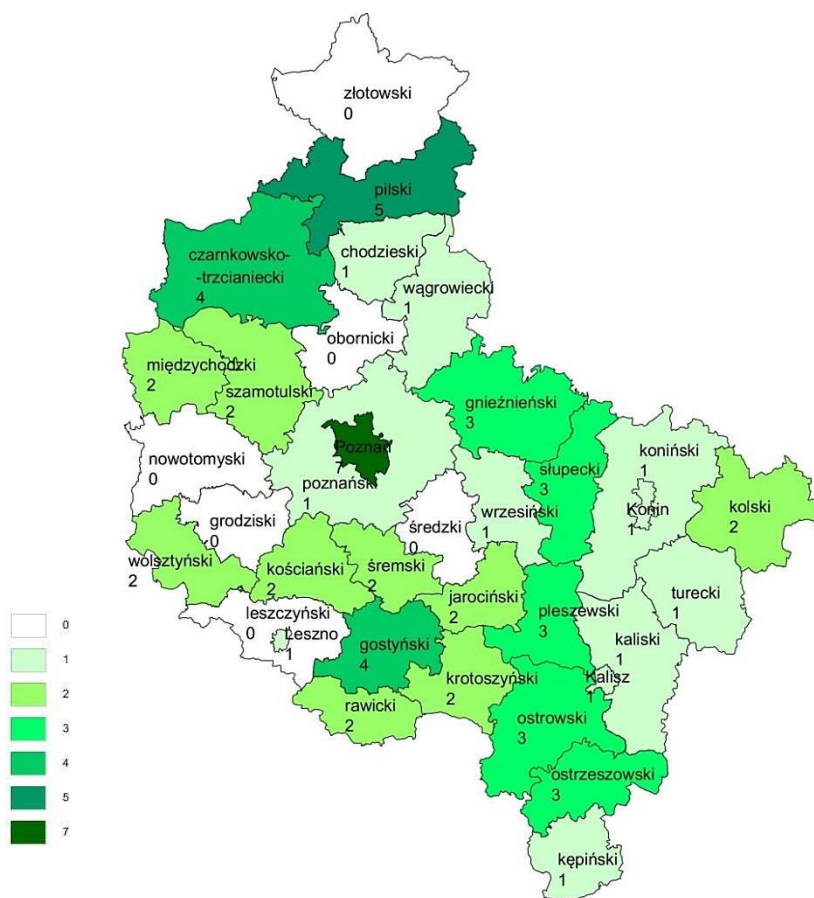
- **Mieszkania chronione** – będące formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę.

Zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej **domy pomocy społecznej** zapewniają całodobową opiekę osobom, które z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności nie mogą samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, w przypadku, gdy niemożliwe jest zapewnienie niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania seniora. Domy pomocy społecznej świadczą usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne na poziomie obowiązującego standardu, w zakresie i formach wynikających z indywidualnych potrzeb osób w nich przebywających. Organizacja tych podmiotów, zakres i poziom usług świadczonych przez nie powinna uwzględniać w szczególności wolność, intymność, godność i poczucie bezpieczeństwa ich mieszkańców oraz stopień ich fizycznej i psychicznej sprawności (osoba wymagająca wzmożonej opieki medycznej kierowana jest przez starostę do zakładu opiekuńczo-leczniczego lub placówki pielęgnacyjno-opiekuńczej). Domy pomocy społecznej mogą również świadczyć usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób w nich niezamieszkujących.

Typy domów pomocy społecznej są zróżnicowane ze względu na typ odbiorców. Osobne podmioty oferują usługi przeznaczone dla:

- ❖ osób w podeszłym wieku,
- ❖ osób przewlekłe somatycznie chorych,
- ❖ osób przewlekłe psychicznie chorych,
- ❖ dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną,
- ❖ dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną,
- ❖ osób z niepełnosprawnością fizyczną.

W roku 2015 w województwie wielkopolskim działały **64 domy pomocy społecznej**, w tym 53 prowadzone przez JST, oferujące **6 322 miejsc**. Z ich usług w roku oceny skorzystało łącznie **6 946 osób** (↓ o 11 os.), a umieszczonych w tym roku zostało 1 859 os. (↓ 156 os.)

Mapa nr 45 Domy pomocy społecznej w województwie wielkopolskim

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Wizualizacja liczby osób korzystających z usług domów pomocy społecznej oraz oczekujących na miejsce w tych placówkach została przedstawiona na mapach nr 46 i 47. Pamiętać należy, że gminy i powiaty, które nie dysponują na swoim terenie danym typem placówki kierują swoich mieszkańców zgłaszających zapotrzebowanie na skorzystanie z tej formy pomocy do instytucji zlokalizowanych na terenie sąsiednich jednostek samorządu terytorialnego.

Najwięcej placówek zlokalizowanych jest na terenie powiatów: miasta Poznań (7), pilskiego (5), czarnkowsko-trzcianeckiego (4) i gostyńskiego (4). Ich brak na swoim terenie zgłosiły jednostki zlokalizowane w powiatach: złotowskim, obornickim, nowotomyskim, grodzkim, leszczyńskim i średzkim.

Maleje wskaźnik zaspokojenia potrzeb miejsc w domach pomocy społecznej – wyniósł on w roku 2015 – **0,73%** (stosunek liczby osób umieszczonych w stosunku do sumy osób oczekujących i umieszczonych). W ubiegłym roku wartość tego wskaźnika wyniosła 0,77 %. Na skorzystanie z tej formy pomocy nadal oczekują 693 osoby. (↑ o 78 os.).

Dobrym rozwiązaniem problemu niewystarczającej podaży usług wsparcia w opiece nad osobami starszymi wydaje się być również tworzenie rodzinnych domów pomocy²⁷. Są one alternatywną formą wsparcia dla dużych domów pomocy społecznej. W doskonały sposób mogą one również uzupełniać system opieki długoterminowej. Obecnie na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonują jedynie dwa rodzinne domy pomocy, oba w mieście Poznaniu. Rodzinne domy pomocy społecznej przeznaczone są dla nie mniej niż 3 osób i nie więcej niż 8 osób, w związku z czym mogą odpowiedzieć na zapotrzebowanie na opiekę całodobową występujące na terenie poszczególnych powiatów. Co istotne, to rodzinne domy pomocy prowadzone są przez osoby fizyczne w ramach działalności gospodarczej, co oznacza, że nie są to placówki organizacyjne pomocy społecznej²⁸.

Wsparcie osobom starszym w miejscu zamieszkania oferują **dzienne domy pomocy**. Są to ośrodki wsparcia przeznaczone dla osób samotnych lub osób w rodzinach, które z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy, a są jej pozbawione lub rodzina takiej pomocy nie może zapewnić.

Ich celem jest zorganizowanie czasu wolnego pensjonariuszom – osobom w wieku poprodukcyjnym z danego terenu. Może być to pomoc w zaspokojeniu ich potrzeb, a także wsparcie w samodzielnym egzystowaniu w środowisku lokalnym.

Oferta placówek jest zróżnicowana, m.in. obejmuje: codzienne obiady, terapie zajęciowe – plastyczne, informatyczne, teatralne czy muzyczne. W ośrodkach wsparcia odbywają się rozmaite imprezy kulturalne, uroczystości oraz spotkania okolicznościowe, np. z okazji świąt. Dzielne domy pomocy społecznej bardzo często korzystają z usług pielęgniarek, lekarzy czy też rehabilitantów.

W roku 2015 działało w Wielkopolsce **26** tego typu placówek, z czego 22 prowadzonych było przez JST. Skorzystało z nich łącznie **2 838 os.** (↑ o 46 os.). Rozmieszczenie dziennych domów pomocy społecznej wraz z informacją o liczbie osób z nich korzystających obrazuje mapa nr 48. Placówki są zlokalizowane na terenie powiatów: m. Poznań (2), pilskiego (2), szamotulskiego (2), złotowskiego (2), nowotomyskiego (2), pleszewskiego (2), m. Konin (2), chodzieskiego (1), wągrowieckiego (1), obornickiego (1), kościańskiego (1), m. Leszno (1), poznańskiego (1), gostyńskiego (1), jarocińskiego (1), rawickiego (1), ostrowskiego (1), m. Kalisz (1), i ostrzeszowskiego (1).

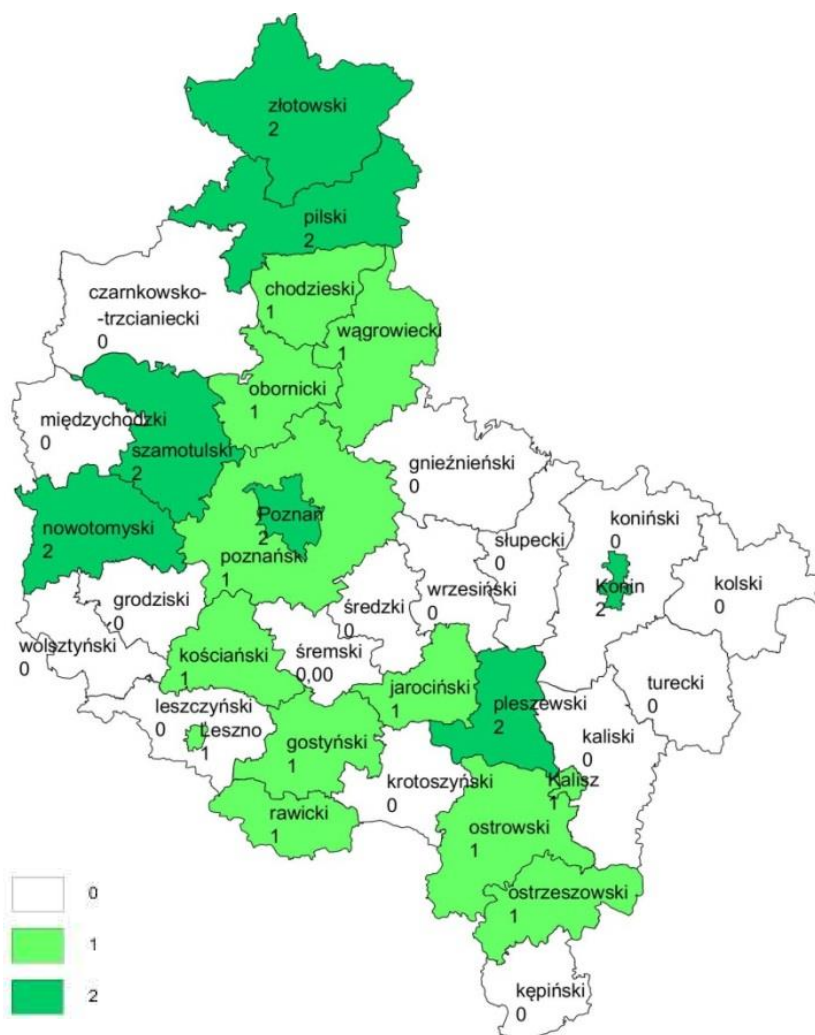
Tej formy wsparcia brakuje zwłaszcza w zasobach instytucjonalnych gmin i powiatów wielkopolskich zlokalizowanych na wschodnich i zachodnich krańcach województwa (powiaty: czarnkowsko-

²⁷ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 31 maja 2012 r. w sprawie rodzinnych domów pomocy.

²⁸ Program Umożliwiający Utworzenie Rodzinnych Domów Pomocy W Koninie, *Jeśli masz czyjeś serce masz dom na każdym miejscu*, Program opracowany przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Koninie, Grudzień 2009.

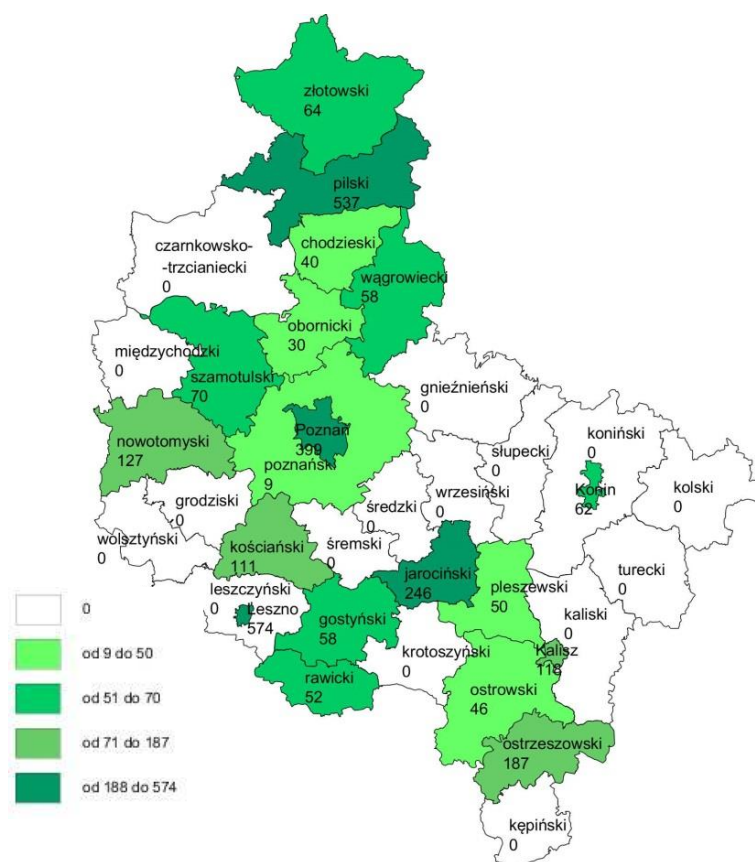
trzcianecki, międzychodzki, grodziski, wolsztyński i leszczyński, krotoszyński, kępiński, kaliski, turecki, kolski, koniński, słupecki, wrzesiński, średzki, śremski i gnieźniński).

Mapa nr 48 Dzielne domy pomocy w 2015 r.

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Najliczniej z oferty dziennych domów pomocy skorzystali w 2015 roku mieszkańcy powiatów: m. Leszno, piłskiego, m. Poznań, i jarocińskiego (patrz mapa nr 49).

Mapa nr 49 Liczba osób korzystających z dziennych domów pomocy w 2015 r.

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

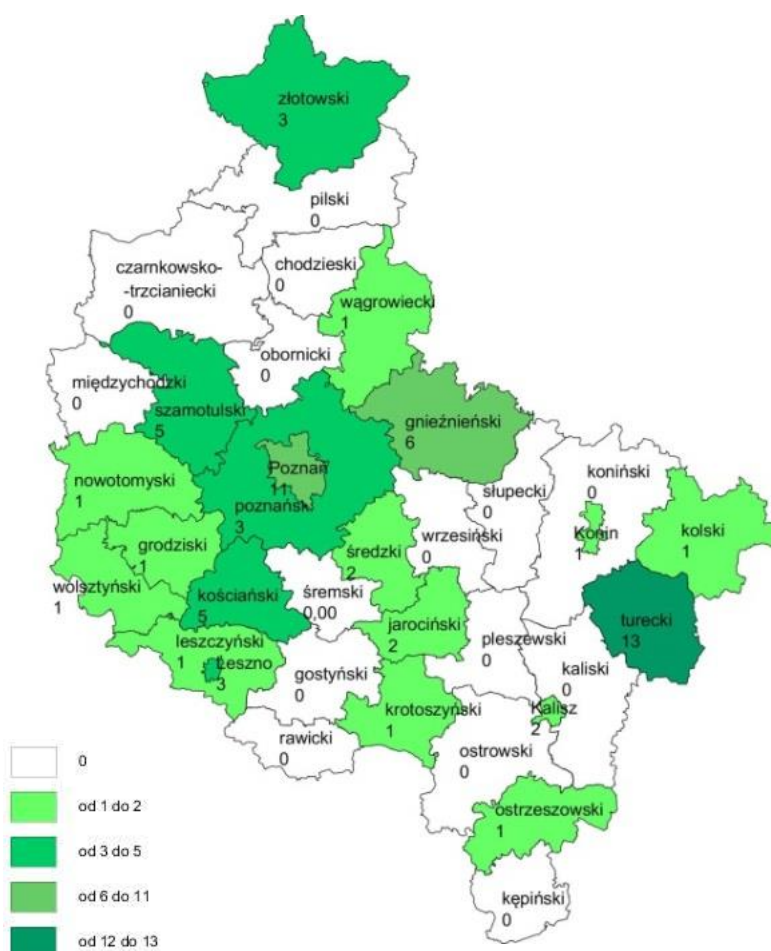
Atrakcyjną formą pomocy skierowaną do osób, które wymagają częściowego wsparcia są **mieszkania chronione**. Dzięki temu, że łączą funkcję pobytu w samodzielny (własny) mieszkaniu z funkcją pobytu w placówce opiekuńczo-rehabilitacyjnej, przy niewielkich kosztach dla mieszkańca, osoba przebywająca w mieszkaniu chronionym z jednej strony uczy się samodzielności w naturalnych warunkach, a z drugiej – otrzymuje niezbędne wsparcie, które umożliwia jej codzienne funkcjonowanie i zapewnia poczucie bezpieczeństwa.

Taka forma pomocy osobom niesamodzielnym jest korzystniejsza pod wieloma względami dla JST niż tworzenie i utrzymywanie całodobowych jednostek, takich jak np. domy pomocy społecznej, czy placówki opiekuńczo-wychowawcze (o ile, oczywiście, jest to adekwatna forma wsparcia w konkretnym przypadku).

W roku 2015 na terenie województwa wielkopolskiego w zasobach gmin i powiatów znajdowały się **64 mieszkania chronione** (↓ o 1 mieszkanie chronione). Skorzystało z nich **337 osób** (↑ o 7 os.). Rozmieszczenie mieszkań chronionych na terenie Wielkopolski przedstawiono na mapie nr 50 – widoczna jest ich koncentracja w centralnej części województwa. Funkcjonują one najliczniej

na terenie powiatów: tureckiego (13), m. Poznań (11), gnieźnińskiego (6), szamotulskiego (5), kościańskiego (5), poznańskiego (3), m. Leszno (3) złotowskiego (3), średzkiego (2), jarocińskiego (2) i m. Kalisz (2). Brakuje ich na terenie powiatów: pilskiego, chodzieskiego, obornickiego, czarnkowsko-trzcianeckiego, międzychodzkiego, śremskiego, gostyńskiego, rawickiego, wrzesińskiego, słupeckiego, konińskiego, pleszewskiego, kaliskiego, ostrowskiego i kępińskiego. **Wskaźnik zaspokojenia potrzeb miejsc w mieszkaniach chronionych** wyniósł w roku 2015 – **0,89**. Na skorzystanie z tej formy pomocy nadal oczekuje 30 osób. Biorąc pod uwagę osoby, które potencjalnie mogą korzystać z mieszkań chronionych, liczba mieszkań i miejsc jest niewystarczająca. Tę formę wsparcia należałoby przede wszystkim **rozwijać w tych powiatach, w których nie ma mieszkań chronionych oraz odsetek osób z niepełnosprawnością, osób w wieku poprodukcyjnym oraz liczba usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej jest największa**. Te grupy są bowiem potencjalnymi adresatami usługi w formie mieszkania chronionego²⁹.

Mapa nr 50 Mieszkania chronione w województwie wielkopolskim

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

²⁹ Diagnoza sektora usług społecznych wraz z rekomendacjami, ROPS Poznań, 2015 r., str.33

7.2. Placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym

Placówki oferujące wsparcie osobom z niepełnosprawnościami to przede wszystkim:

- **Domy Pomocy Społecznej (DPS)** – Typy domów pomocy społecznej objęte analizą z uwagi na specyfikę odbiorców – osób z niepełnosprawnością, to w szczególności domy dla:
 - osób przewlekłe psychicznie chorych,
 - dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie,
 - dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie,
 - osób niepełnosprawnych fizycznie.
- **Środowiskowe Domy Samopomocy (ŚDS)** to rodzaj ośrodka wsparcia, będący jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu dla osób przewlekłe psychicznie chorych oraz upośledzonych umysłowo, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także ich integracji społecznej.
- **Kluby Samopomocy (KS)** – Działanie grup samopomocowych nie jest ściśle uregulowane w ustawodawstwie. Zgodnie z art. 15 ustawy o pomocy społecznej, pomoc społeczna polega między innymi na rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb. Dalej art. 51a określa, że zakres usług świadczonych w klubach samopomocy ustala właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego prowadzącej klub samopomocy w uzgodnieniu z wojewodą.
- Placówki aktywizacji społeczno-zawodowej typu:
 - **Centra Integracji Społecznej (CIS)** Działalność centrum integracji społecznej regulowana jest Ustawą o zatrudnieniu socjalnym. Jest to jedna z form zatrudnienia socjalnego, znajdująca się pomiędzy instytucjami pomocy społecznej a instytucjami rynku pracy. W centrum uczestniczyć mogą osoby w najtrudniejszej sytuacji, zwykle otrzymujące pomoc społeczną. Celem zajęć jest podjęcie zatrudnienia.
 - **Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ)** WTZ jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką, stwarzającą osobom z niepełnosprawnością i niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.
 - **Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ)** jest podmiotem tworzonym w celu zatrudniania osób o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, niepełnosprawność intelektualną lub chorobę

psychiczną. Do statutowych celów tego typu podmiotów należy rehabilitacja zawodowa i społeczna zatrudnianych osób.

W świetle danych uzyskanych podczas analizy statystyki resortowej, stacjonarna opieka całodobowa, dedykowana osobom z niepełnosprawnością oraz przewlekłe psychicznie chorym dostępna jest w 54% wielkopolskich powiatów. Zgodnie z danymi sprawozdawczymi (MPIPS-05) za 2015 r. w województwie wielkopolskim **funkcjonowały 64 DPS, z czego 22 przeznaczone były dla osób z niepełnosprawnością oraz 11 dla osób przewlekłe psychicznie chorych**³⁰ (bez zmian w stosunku do roku ubiegłego), **które łącznie dysponowały 3 264 miejscami** (↑ o 92 miejsca).

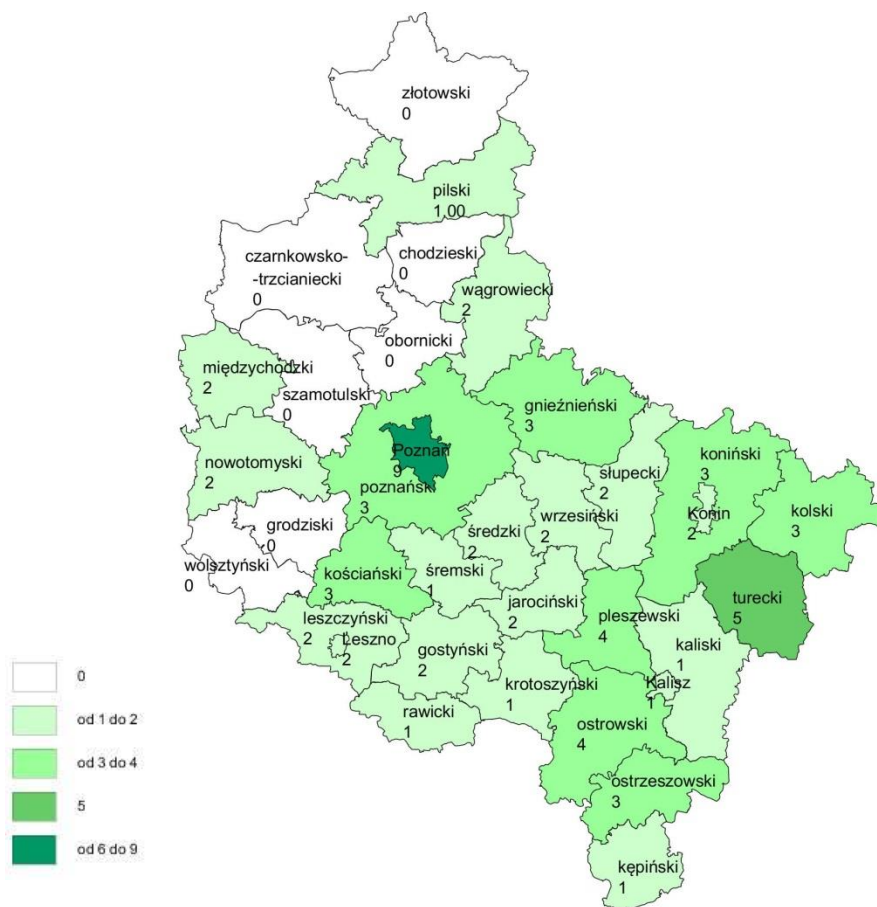
Powiaty, na terenie których znajdują się placówki całodobowe dla osób z niepełnosprawnością, to: koniński, kościański, czarnkowsko-trzcianecki, gostyński, ostrzeszowski, pleszewski, rawicki, słupecki, jarociński, pilski, szamotulski, gnieźnieński, krotoszyński, m. Poznań, wolsztyński.

Infrastruktura DPS dla osób przewlekłe psychicznie chorych zlokalizowana jest głównie w południowej części województwa, w subregionie kaliskim i leszczyńskim.

Placówki dla osób przewlekłe psychicznie chorych zlokalizowane są w dziewięciu powiatach: czarnkowsko-trzcianeckim, gostyńskim, jarocińskim, kościańskim, ostrowskim, ostrzeszowskim, pleszewskim, rawickim, słupeckim, tureckim.

Wsparcie dla osób przewlekłe psychicznie chorych oraz z niepełnosprawnością intelektualną zapewniają **środowiskowe domy samopomocy**. W roku oceny województwo wielkopolskie dysponowało **69** takimi placówkami (w tym 44 placówki prowadzone były przez JST), w których wsparcie uzyskało **2 347 os.** (↓ o 113 os.).

³⁰ 32 DPS dedykowane wyłącznie osobom z niepełnosprawnością, natomiast 1 DPS jest adresowany dla osób w podeszłym wieku i osób niepełnosprawnych fizycznie.

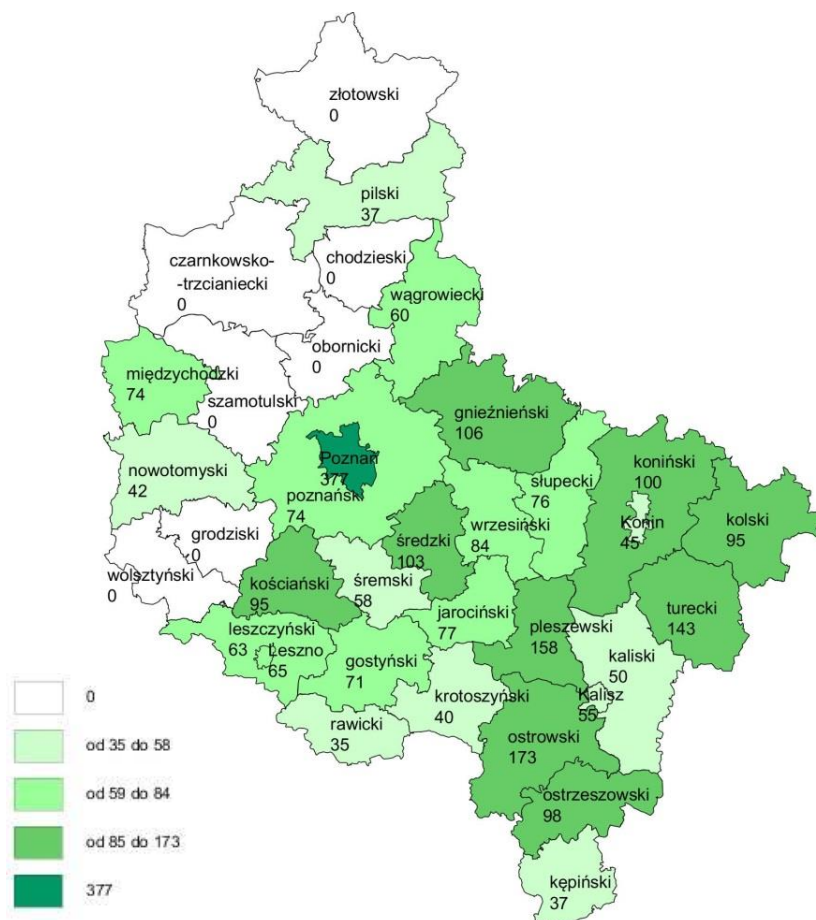
Mapa nr 51 Środowiskowe domy samopomocy w województwie wielkopolskim.

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Najwięcej środowiskowych domów samopomocy znajduje się w powiatach: m. Poznań (9), tureckim (5), pleszewskim (4), ostrowskim (4), ostrzeszowskim (3), konińskim (3), kolskim (3), gnieźnińskim (3) i poznańskim (3). Placówek brakuje w powiatach: złotowskim, czarnkowsko-trzcianieckim, chodzieskim, obornickim, szamotulskim, grodziskim i wolsztyńskim.

Z oferty ŚDS najliczniej korzystają mieszkańcy powiatów: m. Poznań, ostrowskiego, pleszewskiego, tureckiego, średzkiego, gnieźnińskiego, konińskiego, ostrzeszowskiego.

Mapa nr 52 Liczba osób korzystających ze wsparcia środowiskowych domów samopomocy w województwie wielkopolskim

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Wskaźnik zaspokojenia potrzeb miejsc w środowiskowych domach samopomocy wyniósł w roku 2014 – **0,93%**. Na skorzystanie z tej formy pomocy nadal oczekuje 118 osób.

Komplementarną formę wsparcia dla tej kategorii beneficjentów oferują **kluby samopomocy**. Działania klubów opierają się na samopomocy, czyli wzajemnym wspieraniu się uczestników. Liczebność ich kadry jest bardzo ograniczona i finansowanie tych jednostek jest na dużo niższym poziomie niż środowiskowych domów samopomocy. Tworzone są najczęściej dla osób psychicznie chorych. Osoby uczestniczą w takich spotkaniach dobrowolnie (nie wydaje się decyzji kierującej do takiej jednostki). W roku 2015 na terenie Wielkopolski funkcjonowało **11** takich placówek, a z ich usług skorzystało **926 os.** Najwięcej KS było zlokalizowanych w gminach leżących wokół m. Poznania oraz powiatach: międzychodzkiem oraz m. Kalisz.

Wsparcie osób z niepełnosprawnościami niezdolnych do podjęcia pracy poprzez możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności

niezbędnych do podjęcia zatrudnienia oferują **warsztaty terapii zajęciowej**. W **83 WTZ** w roku oceny udzielono wsparcia **2 826 os.**

Rehabilitacją zawodową i społeczną osób z niepełnosprawnościami zajmują się również **zakłady aktywności zawodowej** – są one wyodrębnione organizacyjnie i finansowo przez powiat, gminę, stowarzyszenie lub inną organizację społeczną. W Wielkopolsce funkcjonuje **9 ZAZ**: w Żerkowie, Pile, Liskowie, Koźminie Wlkp., Książenicach, Gołaszewie, Słupcy, Leonowie i Posadzie. Zatrudniają one łącznie 602 os, w tym **456 osób z niepełnosprawnościami**.

7.3. Placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej)

Placówki oferujące wsparcie rodzinom, w tym pieczy zastępczej to przede wszystkim:

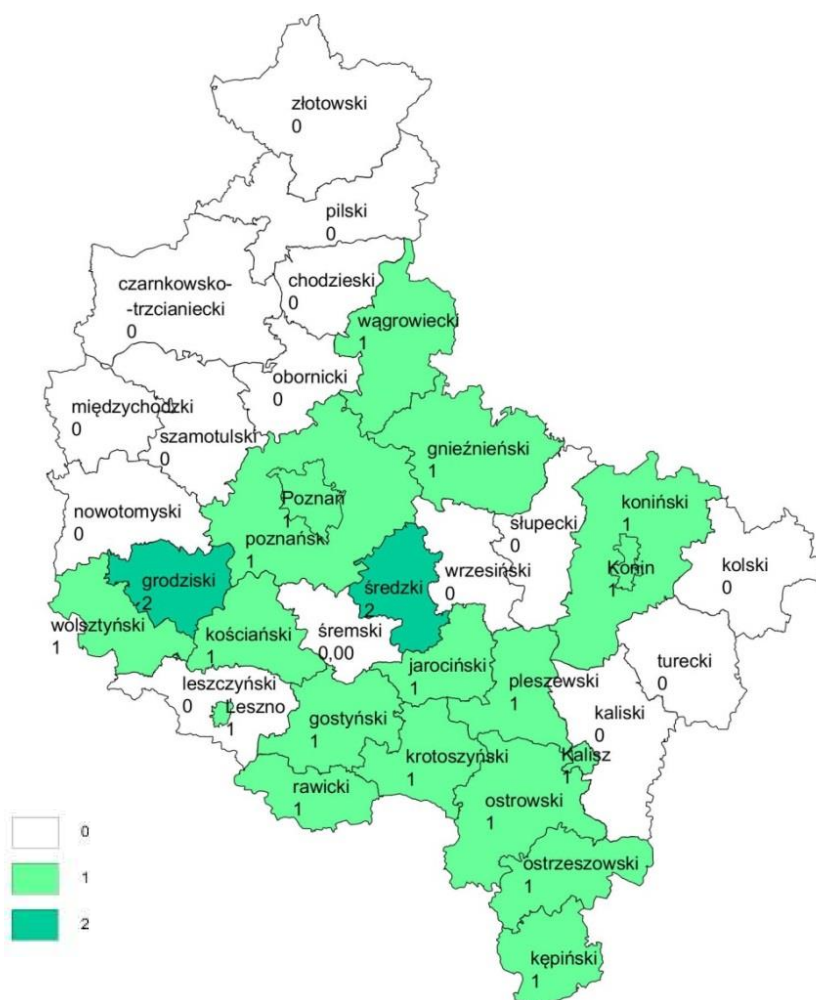
- Ośrodki interwencji kryzysowej (OIK) – Podstawowym celem działalności ośrodka jest świadczenie poradnictwa specjalistycznego oraz podejmowanie działań z zakresu interwencji kryzysowej osobom pełnoletnim oraz rodzinom mającym trudności w rozwiązywaniu własnych problemów życiowych, doznających jakichkolwiek form przemocy w rodzinie lub będących w innych kryzysach życiowych.
- Jednostki specjalistycznego poradnictwa – to jednostki, w których realizowane są zadania specjalistycznego poradnictwa. Specjalistyczne poradnictwo, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód.
- Placówki wsparcia dziennego W celu wsparcia rodziny dziecko może zostać objęte opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego. Mogą być prowadzone w formie:
 - opiekuńczej – zapewniają dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.
 - specjalistycznej – organizują zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne, realizują indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.
 - pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę – prowadzą działania animacyjne i socjoterapeutyczne³¹.
- Instytucjonalny zasób pieczy zastępczej, do którego należą:

^{31 31} Art. 18. Ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej.

- Placówki opiekuńczo-wychowawcze
- Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne
- Interwencyjne ośrodki preadopcyjne.

Osobom dotkniętym problemem przemocy w rodzinie wsparcie oferują **ośrodki interwencji kryzysowej**. Świadczą one nieodpłatnie, dostępne całą dobę specjalistyczne usługi psychologiczne w formie interwencji kryzysowej, w celu przywrócenia równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie. W roku 2015 w województwie wielkopolskim funkcjonowały **22** takie ośrodki, z których usług skorzystało **3 254 os.** (↓ o 1 244 os.).

Mapa nr 53 Ośrodki interwencji kryzysowej w województwie wielkopolskim

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Placówki te funkcjonują głównie w centralnej części naszego województwa, natomiast brakuje ich na północnym i wschodnim jego krańcu w powiatach: złotowskim, pilskim, chodzieckim,

czarnkowsko-trzcieńskim, obornickim, szamotulskim, międzychodzkiem, nowotomyskim, śremskim, leszczyńskim, słupeckim, wrzesińskim, kolskim, tureckim i kaliskim. Zaznaczyć jednak należy, iż powyższe statystyki nie ujmują danych dotyczących funkcjonowania Specjalistycznych Ośrodków Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie (zadanie zlecone powiatom z zakresu administracji rządowej). Takie ośrodki znajdują się w Pile, Zdunach (powiat krotoszyński) i Poznaniu.

Osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód świadczone może być poradnictwo specjalistyczne, które zgodnie z art. 46 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (tekst jednolity: Dz. U. Nr 175, poz. 1362 z 2009 r. ze zm.) obejmuje w szczególności poradnictwo prawne, psychologiczne i rodzinne. W województwie wielkopolskim funkcjonują **44 jednostki specjalistycznego poradnictwa**. Wzrasta zapotrzebowanie na tego typu usługi – w roku 2015 z poradnictwa skorzystało **9 246 os.** (↑ o 2 680 os.).

Placówki wsparcia dziennego wspierają rodzinę w sprawowaniu jej podstawowych funkcji. Współpracują z rodzicami lub opiekunami dziecka, a także placówkami oświatowymi i podmiotami leczniczymi.

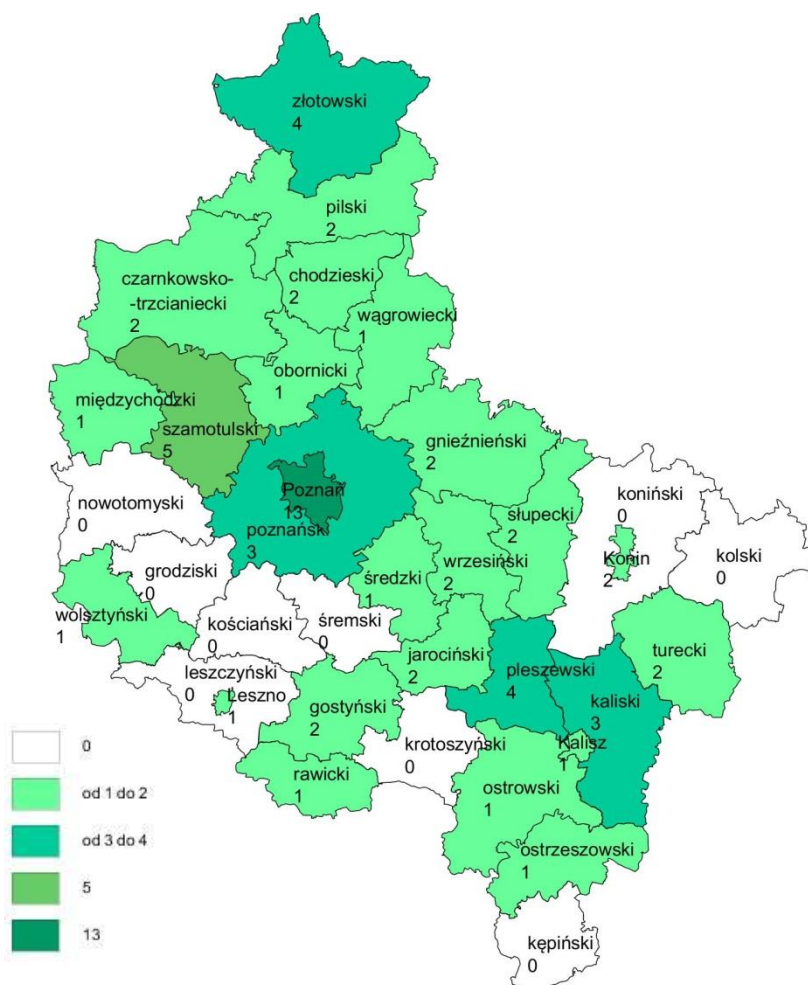
W 2015 roku funkcjonowały **94 placówki wsparcia dziennego** (↑ o 14 placówek) – 5 placówek prowadzonych było przez powiaty, a 89 przez gminy. Skorzystało z nich łącznie **2 689 dzieci** (↑ o 633 dzieci). W Wielkopolsce funkcjonuje: 59 placówek prowadzonych w formie opiekuńczej, 32 w specjalistycznej oraz 7 w formie pracy podwórkowej prowadzonej przez wychowawcę (zadania placówek mogą być łączone).

Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej może być umieszczone w **placówce opiekuńczo-wychowawczej** następującego typu:

- a) interwencyjnego (pogotowie opiekuńcze),
- b) rodzinnego (rodzinny dom dziecka),
- c) socjalizacyjnego (dom dziecka).

Placówka opiekuńczo-wychowawcza zapewnia dziecku całodobową ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby bytowe, rozwojowe, w tym emocjonalne, społeczne, religijne, a także zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych i kształcenia.

W województwie wielkopolskim na koniec 2015 roku działały **62 placówki opiekuńczo-wychowawcze**, w tym 15 placówek typu rodzinnego, które dysponowały łącznie **1 153 miejscami**. Z ich wsparcia skorzystało łącznie **1 345 dzieci** (↓ o 16 dzieci).

Mapa nr 54 Placówki opiekuńczo-wychowawcze w województwie wielkopolskim

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Placówek opiekuńczo-wychowawczych nie posiadają powiaty: nowotomyski, grodziski, kościański, śremski, leszczyński, krotoszyński, koniński, kolski. Zaznaczyć jednak należy, że dzieci pochodzące z tych powiatów i potrzebujące wsparcia systemu pieczy zastępczej, (o ile nie uda ich się umieścić w pieczy rodzinnej), trafiają do powiatów ościennych, w których zlokalizowane są takie placówki.

Obecnie na terenie Wielkopolski nie funkcjonuje ani jedna regionalna placówka terapeutyczna oraz ośrodek preadopcyjny. W związku z powyższym brakuje możliwości zapewnienia specjalistycznej opieki i wsparcia dzieciom znajdującym się w szczególnej sytuacji zdrowotnej i społecznej, a które nie mogą być umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej, placówce opiekuńczo-wychowawczej lub oczekują na przysposobienie. W placówkach tych świadczona być powinna specjalistyczna opieka medyczna i rehabilitacyjna dostosowana do potrzeb dzieci.

7.4. Placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego

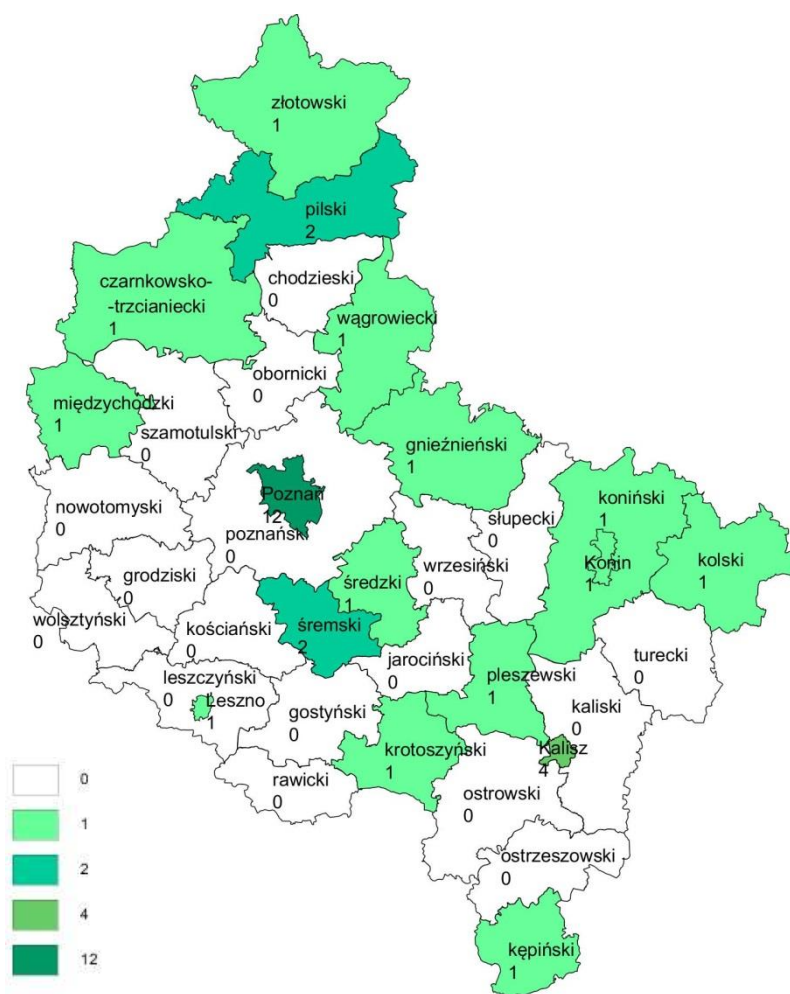
Do placówek oferujących wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego zaliczyć możemy:

- Centra integracji społecznej
- Kluby integracji społecznej
- Noclegownie, schroniska i domy dla osób bezdomnych

Pracę z osobami wykluczonymi społecznie lub zagrożonymi wykluczeniem podejmują między innymi **centra integracji społecznej**. Proponowane w CIS rozwiązania powinny posiadać wielotorowy charakter i obejmować zarówno oddziaływania w zakresie nabycia umiejętności aktywnego poruszania się na rynku pracy, przekazu kompetencji zawodowych, jak i zajęcia wspomagające osobistą zmianę³². W 2015 roku w Wielkopolsce działało **17 CIS**, które swymi działaniami objęły **778 osób** (↓ o 139 os.). Pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych udzielają także **kluby integracji społecznej**. W roku oceny działało **12 KIS**, które udzieliły wsparcia **1 332 os.**

Ze sprawozdań nadesłanych przez wielkopolskie gminy i powiaty wynika, że na terenie województwa wielkopolskiego pod koniec roku 2014 funkcjonowały **33 noclegownie, schroniska i domy dla osób bezdomnych**, z których 6 prowadziły JST. Z 1 199 dostępnych miejsc skorzystało ogółem **3 865 os.**

³² Marek Borowski, Małgorzata Kowalska, Małgorzata Półtorak, Joanna Tomaszczyk, Iwona Żukiert „Model centrum integracji społecznej”, str. 5 http://www.wrzos.org.pl/projekt1.18/download/Model%20CIS_7.03.pdf

Mapa nr 55 Noclegownie i schroniska i domy dla bezdomnych w województwie wielkopolskim

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Najwięcej – bo aż 12 placówek zlokalizowanych jest na terenie m. Poznań, gdzie liczba osób potrzebujących tej formy wsparcia jest również największa. Tego typu placówki nie są prowadzone w powiatach: chodzieskim, gostyńskim, jarocińskim, obornickim, szamotulskim, poznańskim, grodziskim, wolsztyńskim, kościańskim, leszczyńskim, gostyńskim, rawickim, wrzesińskim, ślupcekim, tureckim, kaliskim, ostrzeszowskim i ostrowskim.

Oprócz wymienionych powyżej zasobów pomocy i wsparcia na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonują ponadto inne placówki, zabezpieczające potrzeby społeczne w tym zakresie, np.: kluby seniora, uniwersytety III wieku, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, świetlice środowiskowe oraz socjoterapeutyczne.

Jak wynika ze sprawozdania OZPS – **łącznie, ze wsparcia w ramach zasobów instytucjonalnych zlokalizowanych na terenie województwa wielkopolskiego skorzystało w 2015 r. 42 256 osób (↑ o 758 os.).**

Z powyższego zestawienia wynika, że istniejące zasoby pomocy i wsparcia w dużej mierze zaspokajają potrzeby mieszkańców Wielkopolski. W większości prognoz na 2015 r. przedstawiciele JST wskazywali jednak na dalszy **przewidywany wzrost liczby osób z nich korzystających**, więc **zapotrzebowanie na wybrane formy wsparcia stale będzie wzrastać** – zwłaszcza w odniesieniu do osób starszych (w wieku poprodukcyjnym), których liczebność w populacji ogólnej sukcesywnie rośnie. Coraz częściej zwraca się też uwagę na konieczność wzmacniania i rozwijania usług społecznych zlokalizowanych w środowisku osoby korzystającej, zgodnie z ideą deinstytucjonalizacji. Ten sposób organizacji usług jest również tożsamy z wytycznymi do przyszłych programów nowej perspektywy finansowej 2014-2020. Zwraca również uwagę **nierównomierne rozlokowanie istniejących zasobów pomocy i wsparcia** – najczęściej w pobliżu centrum województwa, a więc głównie w stolicy województwa – mieście Poznań i w jego okolicach, a także innych większych miast (Konin, Kalisz, Leszno, Piła), natomiast gminy położone na obrzeżach województwa, zwłaszcza północnym oraz wschodnim nie dysponują ofertą tak zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb mieszkańców. Warto byłoby uwzględnić ten fakt przy planowaniu kolejnych inwestycji w tym obszarze.

8. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego

Opisując część sprawozdania dotyczącą środków finansowych należy podkreślić, iż zawarte w niej dane pochodzą ze sprawozdań budżetowych gmin i powiatów (Rb-28) (Sprawozdanie z wykonania planu wydatków budżetowych jednostki samorządu terytorialnego), a wydatki wyszczególnione w sprawozdaniu OZPS stanowią jedynie część wydatków ponoszonych przez JST w obszarze pomocy społecznej, czy ochrony zdrowia.

W tabeli budżetowej sprawozdania OZPS uwzględniono tylko niektóre wydatki z następujących działów klasyfikacji budżetowej: 851 – Ochrona Zdrowia, 852 – Pomoc Społeczna, 853 – Pozostałe Zadania w Zakresie Polityki Społecznej oraz 854 – Edukacyjna Opieka Wychowawcza.

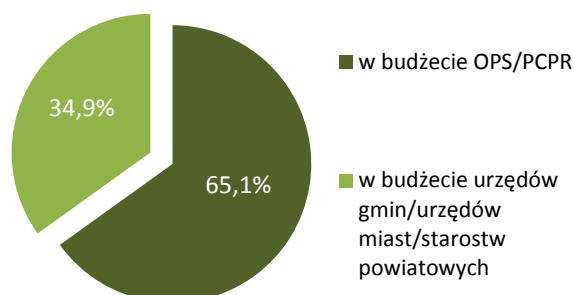
Przystępując do analizy danych w niniejszym podrozdziale należy mieć na uwadze powyższe uwagi autorów raportu.

Z danych przedstawionych przez GUS, dotyczących wydatków poniesionych przez JST gminnych, powiatowych oraz Samorządu Województwa w 2014 roku wynika, że zsumowane środki finansowe w działach: **852 – Pomoc Społeczna i 853 – Pozostałe Zadania w zakresie Polityki Społecznej w przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa wyniosły 697 zł.**

Środki finansowe przedstawione w Banku Danych Lokalnych GUS, jako wydatki w działach 852 – Pomoc Społeczna i 853 – Pozostałe Zadania w zakresie Polityki Społecznej stanowiły **14,72% wszystkich wydatków ponoszonych przez JST** (gminne, powiatowe i Samorząd Województwa Wielkopolskiego).

Kwota na realizację wybranych działań w zakresie pomocy społecznej i polityki społecznej wydatkowana w 2015 roku wyniosła 2 380 141 436 zł. W 2014 roku na analogiczne zadania wydatkowano **2 320 431 543 zł.** W kolejnych latach prognozowany jest wzrost wydatków w tych obszarach z uwagi na środki finansowe zaplanowane w ramach Programu Rodzina 500 plus. **Zarówno w 2014, jak i 2015 roku, w budżetach OPS/PCPR znajdowała się znaczna część kwoty wydatkowanej w zakresie wybranych zadań w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej.**

Wykres nr 39 Procentowy rozkład środków finansowych przeznaczonych na pomoc społeczną w budżetach OPS/PCPR oraz budżetach urzędów gmin/starostw powiatowych w 2015 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

Środki finansowe wydatkowane w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej, wykazane w 2015 r. przez OPS/PCPR w sprawozdaniu OZPS w **65% znajdują się w budżetach jednostek organizacyjnych pomocy społecznej**. W latach 2013 i 2014 rozkład ten wyglądał bardzo podobnie.

Potrzeby finansowe określone w Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej na kolejne dwa lata, wskazują na konieczność zwiększenia wydatków w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej w porównaniu do 2015 roku, o 23% w 2016 roku i 30% w 2017 roku.

Ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie podczas wypełniania tabeli finansowej sprawozdania, zwracały się do urzędów gmin oraz starostw powiatowych o jej uzupełnienie w części w której jednostki organizacyjne pomocy społecznej nie dysponowały odpowiednimi danymi. Poniżej znajduje się prezentacja wysokości środków finansowych wydatkowanych w Wielkopolsce na realizację wybranych zadań z zakresu pomocy społecznej i polityki społecznej.

Tabela nr 5 Środki finansowe przeznaczone w latach 2013-2015 na wybrane wydatki w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej oraz potrzeby dotyczące 2016 roku (zł).

WYSZCZEGÓLNIENIE		Lata poprzednie		Rok 2015 (rok oceny)	Rok 2016
		Rok 2013	Rok 2014		
OGÓŁEM					
OGÓŁEM (działy)	1	2 243 259 974	2 320 431 543	2 380 141 436	2 935 076 827
W tym: w budżecie OPS/PCPR	2	1 465 872 572	1 512 814 201	1 549 137 487	2 071 530 388
852 - POMOC SPOŁECZNA					
85201 - Placówki opiekuńczo-wychowawcze	3	63 033 221	71 662 534	69 787 737	76 951 846
w tym: w budżecie OPS / PCPR	4	10 727 446	14 375 539	16 269 414	18 539 786
85202 - Domy pomocy społecznej	5	261 872 846	283 363 982	299 327 493	309 382 192
w tym: w budżecie OPS / PCPR	6	63 756 899	69 506 782	75 463 059	83 406 051
85203 - Ośrodki Wsparcia	7	42 219 441	42 856 417	41 797 630	43 470 306
w tym: w budżecie OPS / PCPR	8	16 237 089	15 299 975	13 653 523	15 506 309
85204 - Rodziny zastępcze	9	72 973 342	79 345 113	88 716 405	97 041 210
w tym: w budżecie OPS / PCPR	10	65 639 789	72 061 408	81 334 768	92 059 358
85205 - Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	11	2 752 164	2 698 844	2 787 113	3 199 048
w tym: w budżecie OPS / PCPR	12	1 930 815	1 805 199	2 022 629	2 428 340
85206 - Wspieranie rodziny (m.in. asystenci rodziny i rodziny wspierające)	13	9 489 932	9 365 823	12 205 993	13 661 897
w tym: w budżecie OPS / PCPR	14	5 844 966	9 071 705	11 691 639	13 143 881
85212 - Świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego	15	877 781 225	903 788 530	950 505 823	986 323 567
w tym: w budżecie OPS / PCPR	16	684 488 216	706 862 077	748 115 358	794 996 795
85213 - Składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia z pomocy społecznej, niektóre świadczenia rodzinne oraz za osoby uczestniczące w zajęciach centrum integracji społecznej	17	8 001 725	8 964 952	12 158 130	12 074 510
w tym: w budżecie OPS / PCPR	18	7 163 130	7 944 173	10 640 708	11 104 741
85214 - Zasiłki i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe	19	128 597 257	123 054 443	118 166 634	122 091 179
w tym: w budżecie OPS / PCPR	20	125 367 354	120 372 930	116 261 121	120 666 552
85215 - Dodatki mieszkaniowe	21	93 605 324	93 968 563	87 311 910	91 075 693
w tym: w budżecie OPS / PCPR	22	37 361 943	39 302 006	37 394 174	41 174 927
85216 - Zasiłki stałe	23	52 744 193	56 685 017	60 677 292	65 905 498
w tym: w budżecie OPS / PCPR	24	51 418 951	54 884 262	58 852 725	64 749 834
85218 - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	25	21 765 012	23 628 680	25 569 463	27 465 416
w tym: w budżecie OPS/PCPR	26	21 765 012	23 628 680	25 569 463	27 465 416

85219 - Ośrodek Pomocy Społecznej	27	180 474 151	191 712 003	203 042 055	210 157 651
w tym: w budżecie OPS/PCPR	28	177 741 472	189 717 845	202 229 621	208 617 904
85220 - Specjalistyczne poradnictwo, mieszkania chronione i ośrodki interwencji kryzysowej	29	5 864 728	6 925 080	7 391 149	7 273 059
w tym: w budżecie OPS / PCPR	30	2 508 978	2 795 195	2 924 853	3 264 714
85228 - Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze	31	44 254 521	47 005 357	50 862 267	54 111 453
w tym: w budżecie OPS / PCPR	32	21 347 691	23 106 421	25 091 912	28 164 353
85231 - Pomoc dla cudzoziemców	33	9 230	54 418	74 999	81 379
w tym: w budżecie OPS / PCPR	34	9 230	37 418	34 998	64 072
W tym (z wiersza 37): Wydatki na pomoc dla cudzoziemców w celu integracji ze środowiskiem (cudzoziemcy, którzy uzyskali status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą)	35	2 230	37 418	34 998	64 072
w tym: w budżecie OPS / PCPR	36	2 230	37 418	34 998	64 072
85232 - Centra Integracji Społecznej	37	872 367	1 402 741	2 111 084	2 285 547
w tym: w budżecie OPS / PCPR	38	166 372	716 653	1 026 208	1 026 208
85278 - Usuwanie skutków klęsk żywiołowych	39	251 598	389 532	473 008	358 908
w tym: w budżecie OPS / PCPR	40	171 598	58 937	405 100	208 000
85295 - Pozostała działalność	41	110 090 284	112 119 759	94 788 539	514 649 474
w tym: w budżecie OPS / PCPR	42	86 926 929	86 674 415	71 480 790	478 719 103
853 - POZOSTAŁE ZADANIA W ZAKRESIE POLITYKI SPOŁECZNEJ					
85305 - Żłobki	43	38 276 183	41 717 900	50 789 203	64 659 219
w tym: w budżecie OPS / PCPR	44	0	0	0	0
85306 - Kluby dziecięce	45	101 900	136 404	240 168	312 687
w tym: w budżecie OPS / PCPR	46	0	0	0	0
85311 - Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych	47	15 102 207	18 111 164	16 956 692	17 533 471
w tym: w budżecie OPS / PCPR	48	8 392 980	9 595 613	7 970 027	8 482 471
85321 - Zespoły orzekania o niepełnosprawności	49	8 828 032	10 293 799	11 810 703	10 998 157
w tym: w budżecie dyspozycji OPS / PCPR	50	2 658 210	3 014 557	3 184 084	3 214 141
85324 - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	51	45 241 875	51 058 470	46 669 004	47 558 689
w tym: w budżecie OPS / PCPR	52	15 397 761	18 979 594	15 515 881	20 065 743
85395 - Pozostała działalność w zakresie polityki społecznej	53	68 714 831	43 467 587	10 637 560	21 943 504
w tym: w budżecie OPS / PCPR	54	40 293 868	23 251 004	1 502 245	12 412 392
854 - EDUKACYJNA OPIEKA WYCHOWAWCZA					
85415 - Pomoc materialna dla uczniów	55	33 878 121	38 415 517	33 354 708	32 931 312
w tym: w budżecie OPS / PCPR	56	11 282 020	12 205 881	12 025 797	12 954 741

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

- ❖ **Środki finansowe w dziale 852 - Pomoc Społeczna, rozdziale 85295 - Pozostała działalność JST najczęściej wydatkowały na:** realizację Programu "Pomoc państwa w zakresie dożywiania" jako wkład własny, świadczenie wychowawcze, stypendia szkolne, wydatki związane z realizacją i obsługą programu Karta Dużej Rodziny, pomoc (dodatek) dla osób mających ustalone prawo do świadczenia pielęgnacyjnego, finansowanie klubu seniora, dotację celową dla organizacji prowadzącej działalność pożytku publicznego dotyczącą zadań publicznych z zakresu pomocy społecznej.
- ❖ **Należy zwrócić uwagę na wzrastające wydatki związane z pieczą zastępczą.** Na przestrzeni trzech ostatnich lat środki finansowe wykazane przez JST w rozdziale budżetowym 85204 – Rodziny zastępcze **zwiększyły się o 15 743 063 zł.**
- ❖ **Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem wsparcia w domach pomocy społecznej.** Środki finansowe ujęte w rozdziale budżetowym 85202 – Domy pomocy społecznej w latach 2013-2015 **zwiększyły się o 37 454 647 zł.**
- ❖ **Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych.** W rozdziale budżetowym 85228 – usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze w porównaniu z 2013 rokiem w 2015 wydatkowano o 6 607 746 zł więcej.

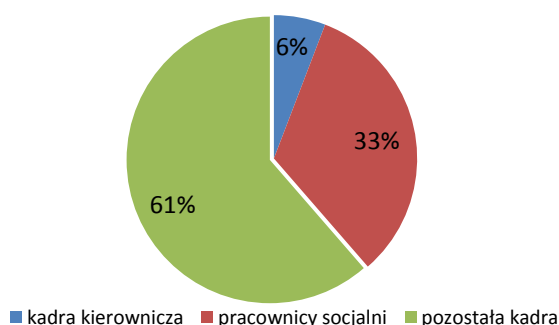
Potrzeby finansowe związane z zapewnieniem wyżej wspomnianych usług społecznych wskazują na konieczność zwiększenia środków finansowych przeznaczonych na ich realizację w 2016 i 2017 roku.

9. Kadra jednostek organizacyjnych pomocy społecznej

9.1. Struktura kadry socjalnej

Kadrę wielkopolskich OPS, PCPR i MOPR w 2015 roku stanowiło **5 425 pracowników** (↑ o 95 os.), z czego **33% to pracownicy socjalni** (1 779 os.; ↓ o 60 os.). Podkreślić należy, że w sprawozdaniu OZPS zostały ujęte wyłącznie osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę (w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy), nie wykazano natomiast osób, które podjęły pracę na podstawie umów cywilno-prawnych.

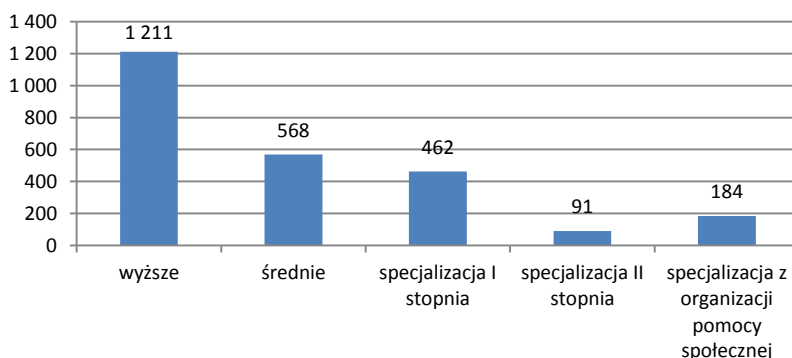
Wykres nr 40 Struktura zatrudnienia w OPS i PCPR

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

Spośród 1 779 pracowników socjalnych wyższe wykształcenie posiadało 68%. W porównaniu z 2014 rokiem wzrósł udział pracowników socjalnych z wyższym wykształceniem (o 1%), spadła natomiast liczba pracowników socjalnych z wykształceniem średnim (↓ o 19 os.). Blisko 26% pracowników socjalnych posiadało specjalizację I stopnia w zawodzie, około 5% miało specjalizację II stopnia, a ponad 10% – specjalizację z organizacji pomocy społecznej. Od 2013 roku zaobserwować można nieznaczny, ale systematyczny wzrost liczby pracowników socjalnych, którzy podnoszą swoje kwalifikacje poprzez uzyskanie specjalizacji w zawodzie.

Wykres nr 41 Struktura wykształcenia pracowników socjalnych

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015r.

W skład kadry jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej wchodzi dodatkowo pracownicy: służb wojewody realizujący zadania z zakresu pomocy społecznej, regionalnego ośrodka polityki społecznej, klubów integracji społecznej, domów pomocy społecznej, placówek specjalistycznego poradnictwa, ośrodków interwencji kryzysowej, ośrodków wsparcia.

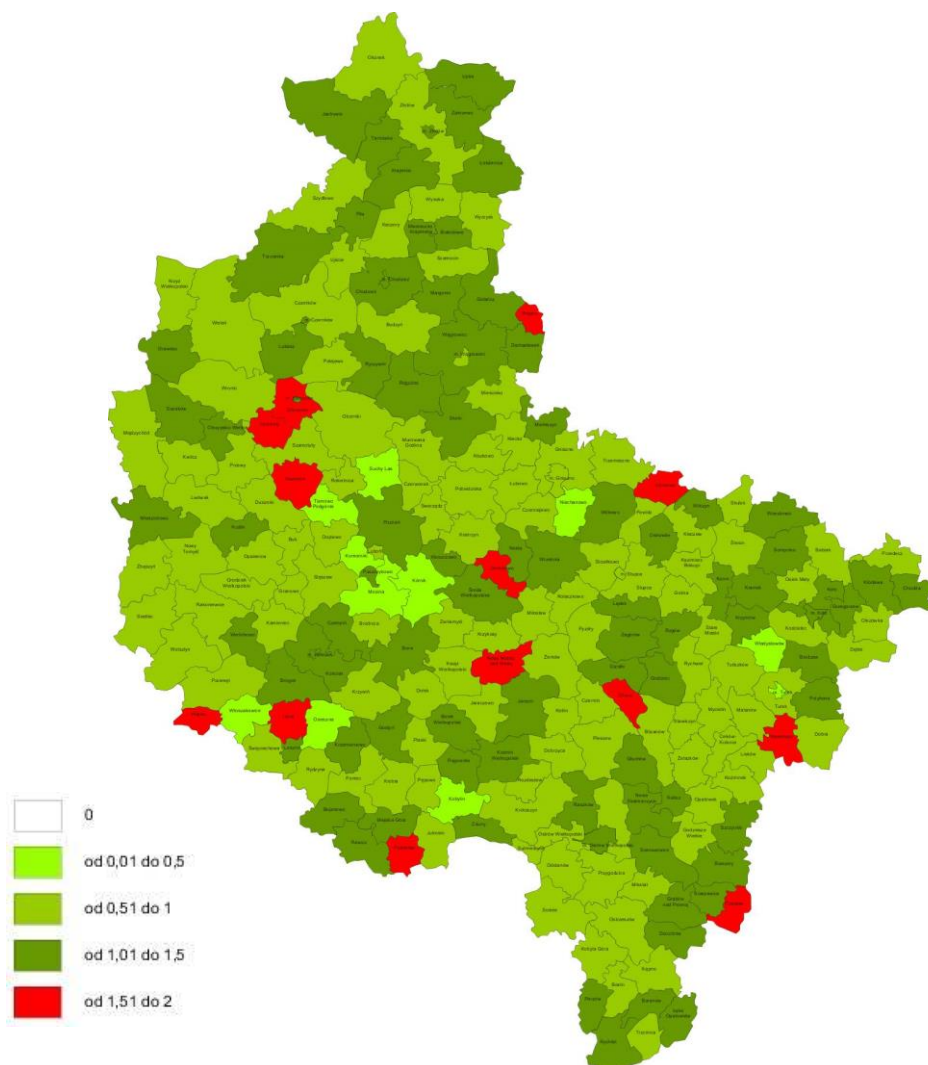
Łącznie, kadrę jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej w 2015 r. tworzyło **10 177 os. (↓ o 75 os.) zatrudnionych w ramach 9 617,87 etatów.**

9.2. Dostępność kadry socjalnej

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej nakłada na ośrodki pomocy społecznej obowiązek zatrudniania pracowników socjalnych proporcjonalnie do liczby mieszkańców (1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 2000 mieszkańców gminy) lub do liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną (1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 środowisk). Ponadto ośrodek powinien zatrudniać **nie mniej niż 3 pracowników socjalnych**, nawet w przypadku, gdy wcześniej wymienione wskaźniki są przez gminę osiągnięte. **Ten wymóg ustawowy nie jest spełniony w 35 gminach województwa wielkopolskiego.**

Według danych zawartych w OZPS w 2015 roku aż 119 z 226 wielkopolskich gmin (włączając w to miasta na prawach powiatu) nie spełniło warunku zatrudnienia 1 pracownika socjalnego w przeliczeniu na 2000 mieszkańców. Sytuacja ta uległa nieznacznemu pogorszeniu, ponieważ w 2014 roku gmin, które nie spełniały tego kryterium było o 11 mniej. **Średnia wartość wskaźnika „1 pracownik socjalny na 2000 mieszkańców” osiągnęła w 2015 roku w województwie wielkopolskim poziom 0,97** (na podstawie danych z gmin i miast na prawach powiatu). Najniższy wskaźnik zatrudnienia pracowników socjalnych w 2015 r. osiągnęły następujące gminy: Niechanowo (0,35), Komorniki (0,41), Tarnowo Podgórne (0,42), Kórnik (0,42), Włoszakowice (0,43), Turek gm. wiejska (0,43), natomiast najwyższy: Dominowo (2,0), Wapno (1,97), Kaźmierz (1,73).

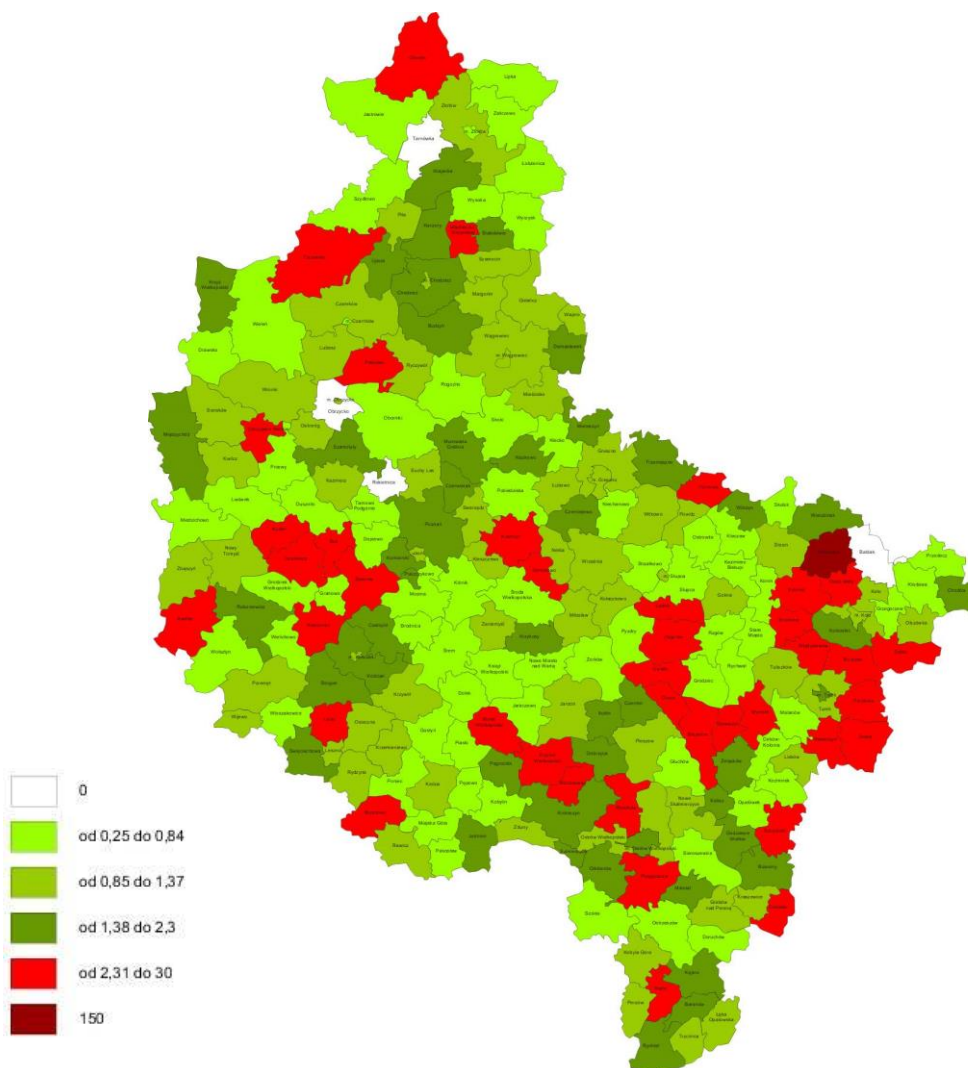
Mapa nr 56 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2015 r. (Liczba pracowników socjalnych w przeliczeniu na pełen etat x 2000/liczba mieszkańców gminy i miasta na prawach powiatu)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015r.

W związku z tym, że wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 2000 mieszkańców gminy” nie do końca oddaje rzeczywistą dostępność pracowników socjalnych, ze względu na występujące między gminami różnice w faktycznej liczbie osób objętych pomocą społeczną, gminy zamiennie stosują wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną”. **Średni wskaźnik dostępności kadry socjalnej dla rodzin i osób korzystających z pracy socjalnej w wielkopolskich gminach i miastach na prawach powiatu w 2015 roku wynosił 1,11.** Nie oznacza to jednak, że wymóg ustawowy we wszystkich gminach jest spełniony (99 gmin nie spełnia tego wymogu).

Mapa nr 57 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2015 r. (Liczba pracowników socjalnych w przeliczeniu na pełen etat/liczba rodzin objętych pracą socjalną gminy i miasta na prawach powiatu x 50)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

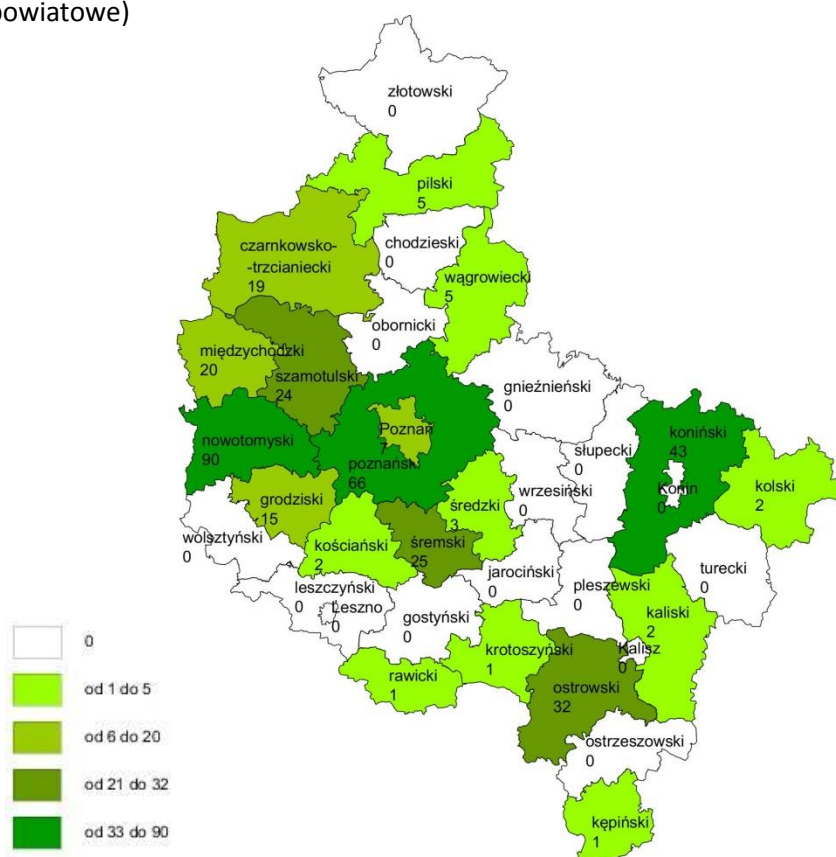
Podkreślić jednak należy, że i ten wskaźnik nie oddaje rzeczywistego obciążenia pracą pracowników socjalnych, ponieważ nie ujmuje się w nim tych osób, które nie zostały objęte pracą socjalną, a otrzymały świadczenie z pomocy społecznej (stąd bardzo wysoki lub bardzo niski wskaźnik w przypadku niektórych gmin). Z każdą osobą, która zgłasza się do gminy w celu otrzymania pomocy, pracownik socjalny przeprowadza wywiad środowiskowy, aby ustalić sytuację życiową osoby (rodziny) i zakres niezbędnego wsparcia. Często pomoc ogranicza się jedynie do przyznania świadczeń z pomocy społecznej, co wiąże się z pracą administracyjno-biurową, którą niejednokrotnie wykonuje pracownik socjalny. **W związku z tym, aby wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną” rzeczywiście dostarczał informacji nt. dostępności pracownika socjalnego i pracy socjalnej, niezbędne jest oddzielenie pracy socjalnej od udzielanych świadczeń.**

W związku z powyższym do czasu zmiany systemowej w pomocy społecznej analizę dostępności kadry socjalnej należy prowadzić w oparciu o oba wskaźniki oraz dane obejmujące korzystających z różnych form pomocy i wsparcia.

9.3. *Zatrudnienie pomocnicze*

Zatrudnienie pomocnicze wykazane przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej w sprawozdaniu za 2015 r. stanowiło: **363 wolontariuszy** (↓ o 141 os.), **173 osoby** (↓ o 1 os.), zatrudnione w ramach zatrudnienia subsydiowanego (robót publicznych, prac interwencyjnych) oraz **240 osoby** (↓ o 9 os.) zatrudnione w ramach staży .

Mapa nr 58 Wolontariusze pracujący w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej w 2015 r. (ujęcie powiatowe)

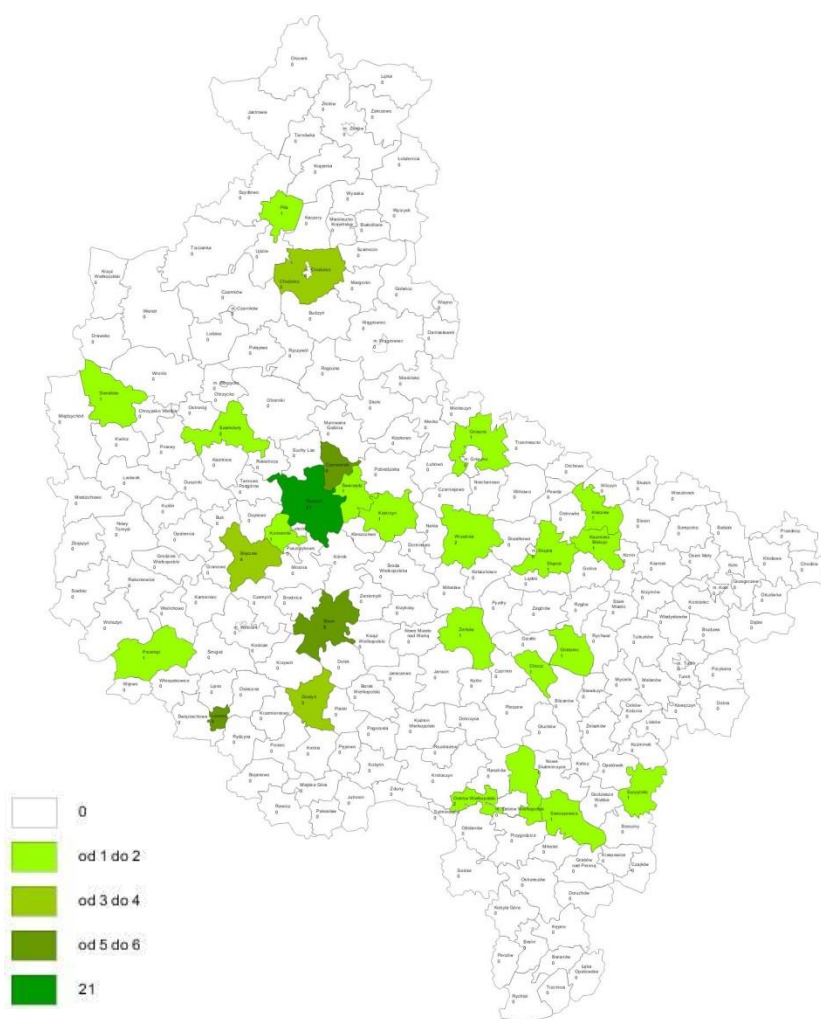
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

W 2015 r. jedynie 12% spośród wszystkich 257 wielkopolskich jednostek organizacyjnych pomocy społecznej korzystało z pracy wolontariuszy. W kolejnych latach ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie prognozują spadek liczby wolontariuszy.

9.4. Zespoły pracy socjalnej

W myśl art. 110a ustawy o pomocy społecznej, w ramach struktury organizacyjnej ośrodka pomocy społecznej może zostać wyodrębniony zespół realizujący zadania tego ośrodka w zakresie pracy socjalnej i integracji społecznej³³. W 2015 roku w województwie funkcjonowało **68 zespołów**, w których skład wchodziło **556 osób, w tym 433 pracowników socjalnych**. Zespoły pracy socjalnej wyodrębnione zostały w 25 wielkopolskich gminach, przy czym najwięcej zespołów, tak jak w roku ubiegłym funkcjonowało w Poznaniu (21), Czerwonaku (6 zespołów), Śremie (5 zespołów) oraz Lesznie (5 zespołów).

Mapa nr 59 Liczba zespołów pracy socjalnej w 2015 r.

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

Zespoły pracy socjalnej z reguły powoływane są w większych wielopolskich jednostkach, gdzie możliwa jest specjalizacja pracowników socjalnych w zakresie danego problemu, a zespół może składać się z różnego rodzaju specjalistów.

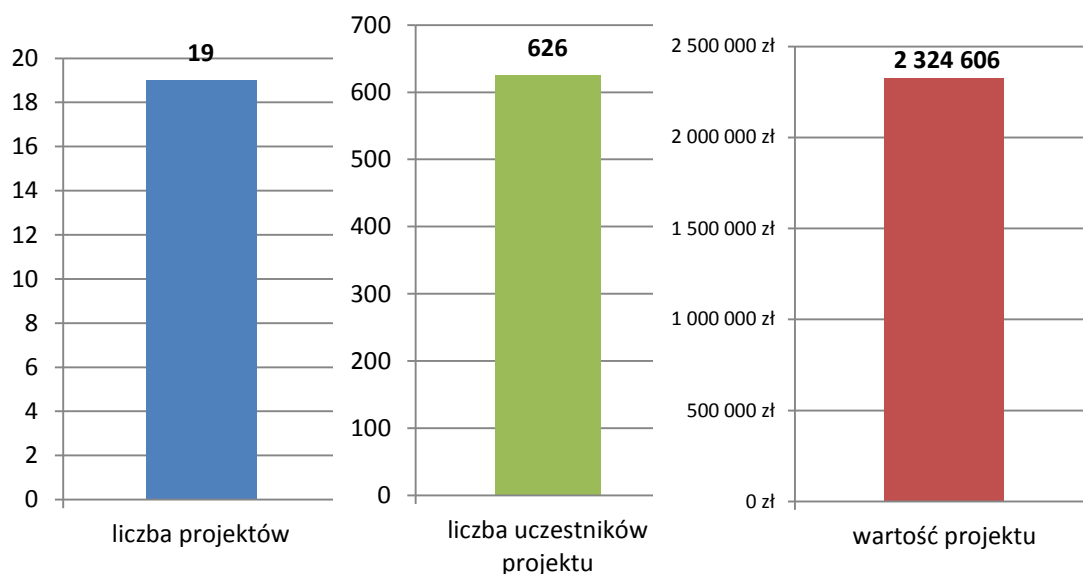
³³ Art. 110a ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej.

10. Aktywność projektowo-konkursowa jednostki organizacyjnej pomocy społecznej

10.1. Udział w projektach współfinansowanych z EFS

W 2015 roku tylko 15 wielkopolskich jednostek organizacyjnych pomocy społecznej realizowało 19 projektów, które były współfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Oznacza to, że w porównaniu z rokiem poprzednim, aż o 87% zmniejszyła się liczba JOPS (↓ o 92 jednostki), które korzystały ze wsparcia Unii Europejskiej.

Wykres nr 42 Stan realizacji projektów współfinansowanych z EFS przez wielkopolskie JOPS w 2015 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania OZPS za 2015 r.

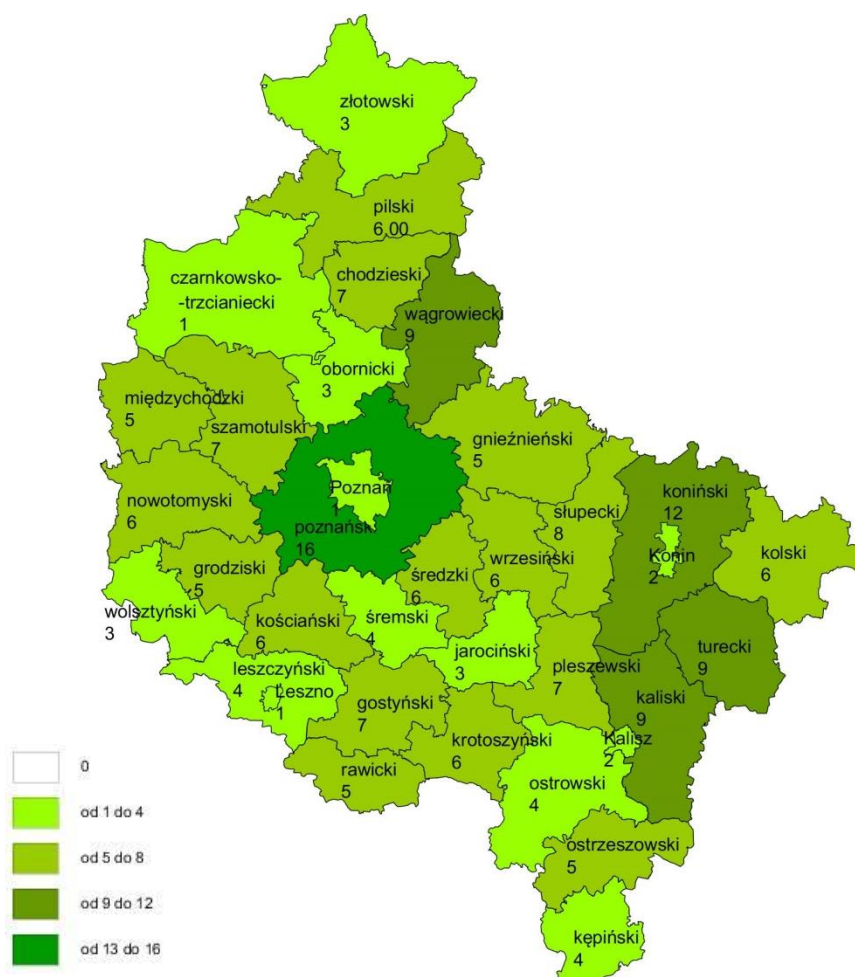
Podkreślić jednak należy, że spadek liczby projektów oraz liczby jednostek je realizujących nie jest konsekwencją niskiej aktywności OPS i PCPR w tym zakresie, tylko wynikiem zakończenia dotychczas realizowanych projektów (przede wszystkim systemowych w zakresie aktywnej integracji) oraz przejściem pomiędzy kolejnymi okresami finansowania Unii Europejskiej i oczekiwaniem na nowe możliwości z perspektywy finansowej na lata 2014-2020. Na przełomie roku 2015/2016 zostały ogłoszone pierwsze, regionalne konkursy, w ramach których samorządy mogą otrzymać dofinansowanie projektów z zakresu aktywnej integracji. W 2016 roku przeprowadzono również nabór projektów, których celem było zwiększanie dostępności do niedrogich i trwałych usług społecznych. Zgodnie z zapisami Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2014+ powiaty w partnerstwie z gminami miały szansę otrzymać środki na realizację projektów z puli środków na tzw. projekty pozakonkursowe oraz konkursowe. W tegorocznym sprawozdaniu 72 samorządy zadeklarowały chęć realizacji, w przyszłym roku, 90 projektów współfinansowanych ze środków EFS na łączną wartość 47 053 767 zł. Efekty podjętych starań o dodatkowe środki

finansowe na pracę z klientem pomocy społecznej możliwe będą do opisanie w kolejnej Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej.

10.2. *Udział w konkursach ogłaszanych przez MPiPS*

Zgodnie z art. 18 ust. 6 Ustawy o pomocy społecznej do zadań zleconych przez administrację rządową gminom, oraz w myśl art. 20 ust. 3 tejże Ustawy – zleconych powiatom, należy realizacja rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych. Z deklaracji gminnych i powiatowych jednostek wynika, że do ministerialnych programów (konkursów) w 2015 roku przystąpiły **193** gminy (**↑** o 19 JOPS).

Mapa nr 60 Udział w konkursach ogłaszanych przez MPiPS w 2015 roku (ujęcie powiatowe)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2015 r.

W części dotyczącej konkursów ogłaszanych przez MPiPS gminy i powiaty powinny wykazywać realizację projektów w ramach następujących konkursów:

- ❖ Program „Oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi”;
- ❖ Program „Aktywne Formy Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu”;
- ❖ Program „Świetlica – Dzieci – Praca na rzecz wsparcia dziecka i rodziny w gminie”;
- ❖ „Program Wspierający Powrót Osób Bezdomnych do Społeczności”;
- ❖ Program Ośłonowy „Wspieranie Jednostek Samorządu Terytorialnego w Tworzeniu Systemu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie”;
- ❖ „Program asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej na rok 2015”;
- ❖ Finansowe wspieranie zadań z zakresu rozwoju instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 „MALUCH – edycja 2015”.

Tak jak w poprzednim roku wielkopolskie gminy wykazały przede wszystkim udział w programie **„Asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej”**. Założeniem Programu było stymulowanie podejmowania przez samorządy terytorialne odpowiednich szczebli (gmin i powiatów) takich działań, które służyły:

- wsparciu rodzin przeżywających trudności opiekuńczo–wychowawcze, które umożliwiłoby zatrzymanie w rodzinie dzieci zagrożonych umieszczeniem w pieczy zastępczej lub powrót do rodziny dzieci umieszczonych wcześniej w pieczy zastępczej, poprzez rozwój sieci asystentów rodziny zatrudnianych w gminach.
- wsparciu rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka poprzez rozwój sieci koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej zatrudnianych w powiatach³⁴.

Z danych zamieszczonych na stronie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wynika, że w 2015 roku w województwie wielkopolskim 210 gmin uzyskało akceptację Ministra w sprawie otrzymania dofinansowania i pokrycia całości lub części wydatków na wynagrodzenia asystentów rodziny. Natomiast w przypadku dofinansowania wynagrodzeń koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej dotację uzyskało 31 powiatów (w tym grodzkie i ziemskie).

Inne programy, w który brały udział wielkopolskie samorządy i wykazały ten fakt w OZPS to: Program Ośłonowy „Wspieranie Jednostek Samorządu Terytorialnego w Tworzeniu Systemu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie” (4 JOPS) oraz Program „Świetlica – Dzieci – Praca na rzecz wsparcia dziecka i rodziny w gminie” (2 JOPS).

³⁴ <http://www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/swiadczenia-rodzinne/art,6595,program-asystent-rodziny-i-koordynator-rodzinnej-pieczy-zastepczej-na-rok-2014.html>

10.3. *Udział w programach osłonowych*

Oprócz realizacji projektów współfinansowanych z EFS czy programów rządowych w gminach i powiatach mogą być prowadzone programy osłonowe, których celem jest, m.in. polepszanie sytuacji osób i grup społecznych, które według rozeznaczonych potrzeb są zagrożone wykluczeniem społecznym lub wymagają wsparcia, pomocy (Art.17 p.2, pp.4 Ustawy o pomocy społecznej – gminy, Art. 19 p.16 Ustawy o pomocy społecznej – powiaty). W przeważającej części, jednostki samorządu terytorialnego realizują takie programy w ramach projektów współfinansowanych z EFS lub też programów rządowych, stąd w sprawozdaniu za 2014 r. poza realizacją wieloletniego programu rządowego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” nieliczne JOPS wskazały na ich prowadzenie. W szczególności programy te dotyczą aktywizacji zdrowotnej i społecznej mieszkańców gmin i powiatów, wykazywano też tutaj udział w programach mających na celu ochronę rodzin wielodzietnych.

Natomiast wszystkie wielkopolskie gminy biorą udział w Programie „**Pomoc państwa w zakresie dożywiania**”. Strategicznym celem Programu jest ograniczenie zjawiska niedożywienia dzieci i młodzieży z rodzin o niskich dochodach lub znajdujących się w trudnej sytuacji, ze szczególnym uwzględnieniem uczniów z terenów objętych wysokim poziomem bezrobocia i ze środowisk wiejskich oraz osób dorosłych, w szczególności osób samotnych, w podeszłym wieku, chorych lub osób niepełnosprawnych³⁵.

Program przewiduje otrzymanie przez osoby uprawnione pomocy w formach:

- ❖ posiłku,
- ❖ świadczenia pieniężnego w postaci zasiłku celowego na zakup posiłku lub żywności,
- ❖ świadczenia rzeczowego w postaci produktów żywnościowych.

³⁵ <http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/programy/program-wieloletni-pomoc-panstwa-w-zakresie-dozywiania/>

Tabela nr 6 Realizacja programu rządowego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” przez wielkopolskie JOPS w 2015 roku.

WYSZCZEGÓLNIENIE	OGÓŁEM	w tym: na wsi	w tym:					
			dzieci do czasu rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej		uczniowie do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej		pozostałe osoby otrzymujące pomoc na podstawie art. 7 ustawy o pomocy społecznej	
			OGÓŁEM	w tym na wsi	OGÓŁEM	w tym na wsi	OGÓŁEM	w tym na wsi
RZECZYWISTA LICZBA OSÓB OBJĘTYCH PROGRAMEM OGÓŁEM	122 282	56 673	22 700	11 131	45 356	25 222	56 854	21 667
w tym liczba osób korzystających z: posiłku	55 016	28 740	12 756	7 183	36 928	21 289	6 431	889
w tym: liczba osób, którym dowieziono posiłek	5 929	4 632	1 185	988	4 314	3 526	522	191
zasiłku celowego	81 861	34 000	13 363	5 285	19 587	9 258	49 424	19 709
świadczenia rzeczowego	9 677	4 370	1 635	678	2 627	1 325	5 427	2 378
w tym: liczba osób, którym dowieziono świadczenie rzeczowe	19	19	2	2	7	7	10	10
KOSZT PROGRAMU OGÓŁEM (w zł)	65 084 290	24 139 919	X	X	X	X	X	X
z tego: środki własne	26 768 922	10 287 036	X	X	X	X	X	X
dotacja	38 315 368	13 852 883	X	X	X	X	X	X

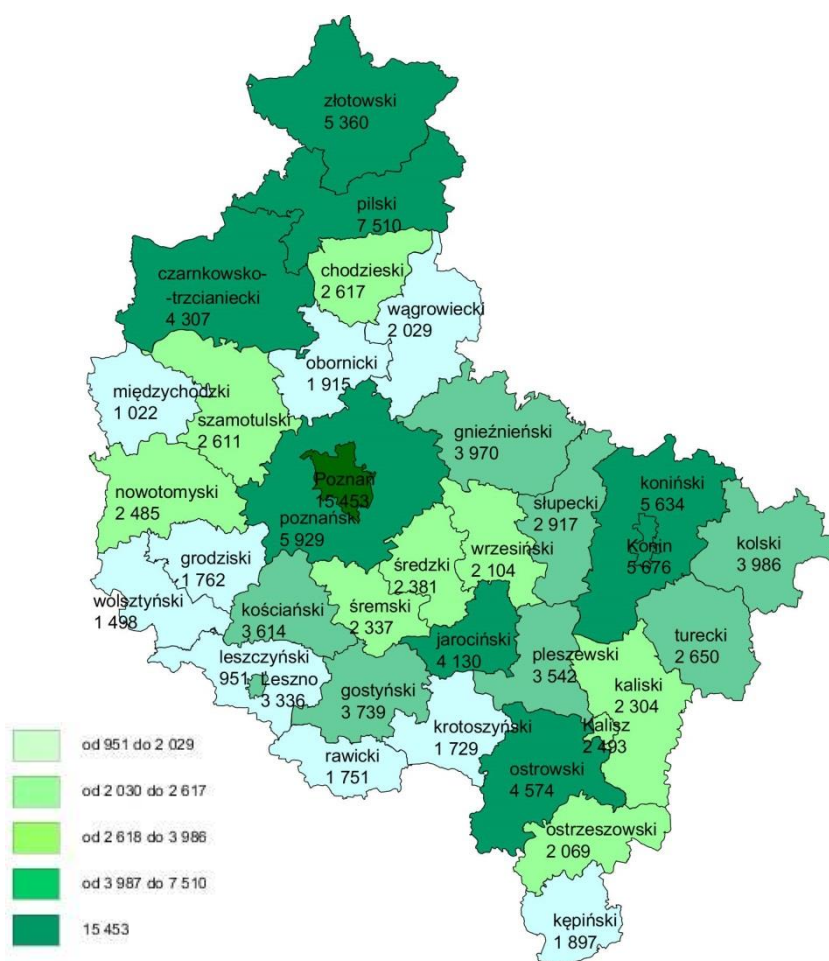
Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania Dożywianie za IV kwartał 2015 r.

Ogółem, z pomocy w dożywianiu skorzystało **122 282** mieszkańców (↓ o 11 681 os.) wszystkich gmin województwa wielkopolskiego, z czego 46,3% to mieszkańcy wsi. Programem objęto **45 356** dzieci do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej. **Z posiłku** w ramach programu skorzystało **55 016** osób (45,0% z liczby objętych programem), w tym **12 756** dzieci do czasu rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej i **36 928** uczniów do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej. Pomoc w formie zasiłku celowego otrzymało **81 861** osób (66,9 % z liczby osób objętych programem).

Koszt realizacji programu na terenie województwa wielkopolskiego wyniósł w 2015 roku ogółem **65 084 290 zł** (↓ o 950 275 zł), z czego **26 768 922 zł** (41,1 %) to środki własne gmin, a **38 315 368 zł** stanowiła dotacja z budżetu państwa (58,9 %).

Najliczniej z „Pomocy państwa w zakresie dożywiania” skorzystali mieszkańcy gmin zlokalizowanych na terenie powiatów: złotowskiego, czarnkowsko-trzcianeckiego, pilskiego, m. Konin, konińskiego, jarocińskiego i ostrowskiego i m. Poznania (mapa nr 61).

Mapa nr 61 Liczba osób objętych programem „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” w 2015 r.

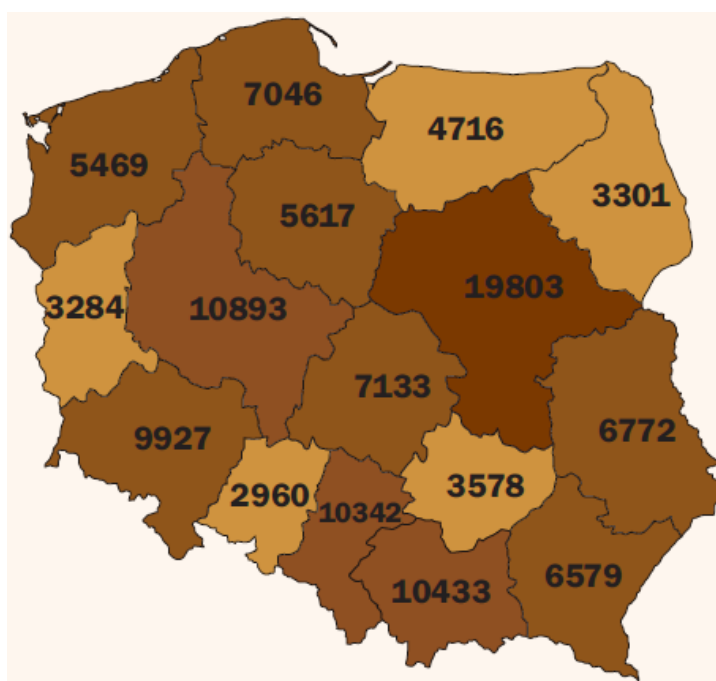

Źródło: Sprawozdanie Dożywianie za IV kwartał 2015 r.

11. Działalność organizacji pozarządowych na terenie województwa wielkopolskiego

Jak wynika z raportu Stowarzyszenia Klon/Jawor „Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015”, na terenie kraju zarejestrowanych jest **17 tys. fundacji oraz 86 tys. stowarzyszeń** (nie licząc Ochotniczych Straży Pożarnych). Aktywnych jest około 70 tys. z nich. Usługami socjalnymi, ochroną zdrowia oraz rozwojem lokalnym, zajmuje się około 6–8% wszystkich organizacji. W opinii autorów raportu, bardzo pozytywnym trendem zauważanym od roku 2002 jest wzrost odsetka najdłużej istniejących stowarzyszeń i fundacji. W 2015 roku organizacje działające 11 lub więcej lat stanowiły 43% sektora pozarządowego³⁶. Jak wynika z raportu Stowarzyszenia Klon/Jawor około **16% (10 893) ze wszystkich NGO działających w kraju, działa w Wielkopolsce.**

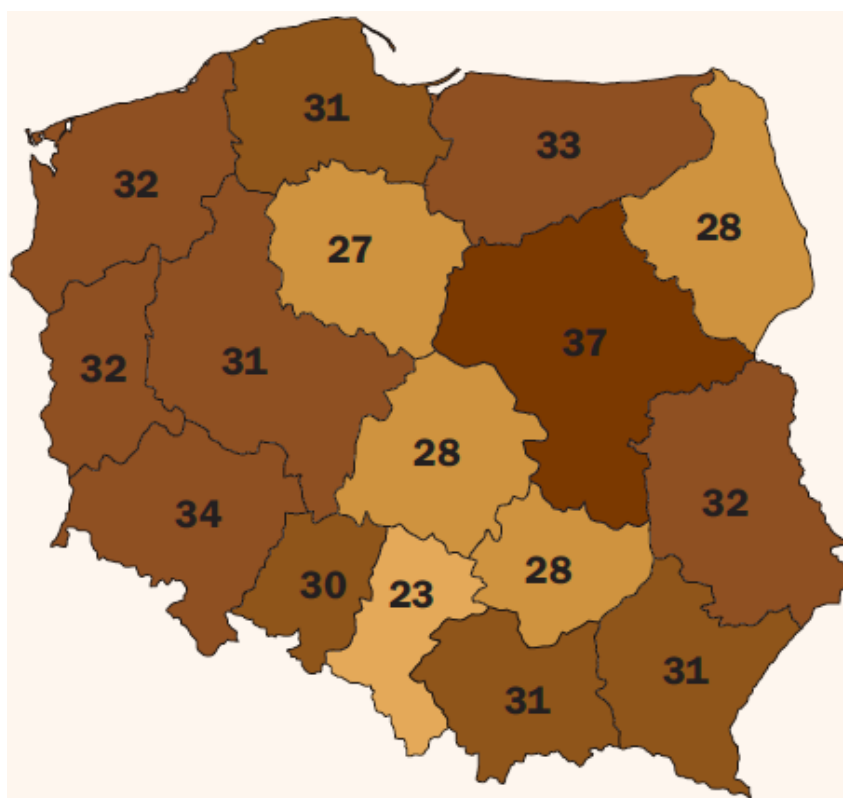
Mapa nr 62 Liczba stowarzyszeń i fundacji (stan na grudzień 2014 r.)

Źródło: „Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015” Raport z badań, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2016, s. 28

Analizując wartość wskaźnika liczby stowarzyszeń i fundacji przypadających na 10 tys. mieszkańców na mapie Polski (Patrz mapa nr 62) jego największą wartość osiągnęło województwo mazowieckie (działa tam 28% NGO).

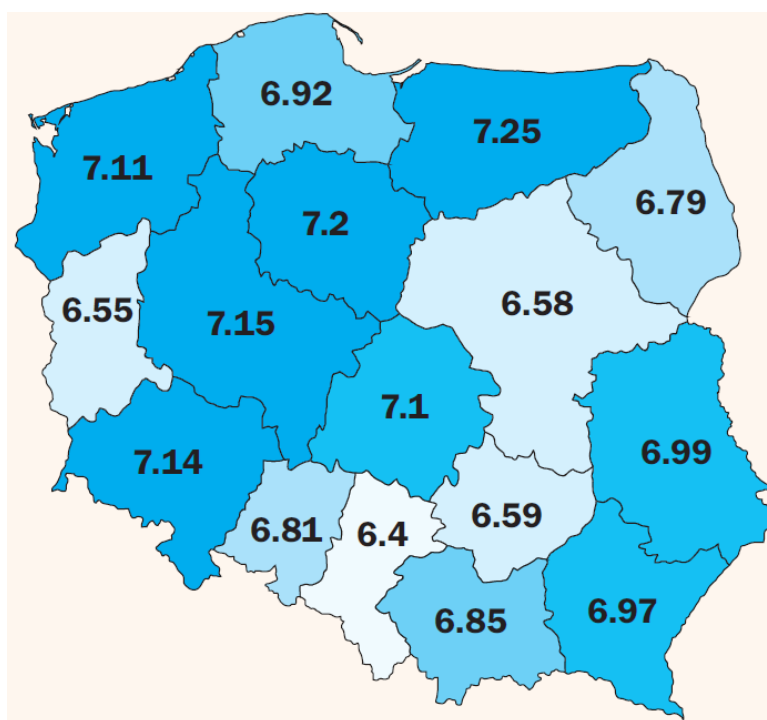
³⁶ „Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015” Raport z badań, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2016, s. 9.

Mapa nr 63 Liczba stowarzyszeń i fundacji na 10 tys. mieszkańców (stan na grudzień 2014 r.)

Źródło: „Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015” Raport z badań, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2016, s. 29

W raporcie z badań Stowarzyszenia Klon/Jawor reprezentatywna próba 3 800 NGO (poza OSP) dobrana została w taki sposób aby odzwierciedlić formy prawne, wielkość miejscowości oraz województwo w którym działają NGO na terenie Polski. W badaniu podjęto próbę opisu sektora pozarządowego pod kątem m.in.: zatrudnienia, wolontariatu, kondycji finansowej NGO, źródeł dochodów, otoczenia społecznego NGO, zdiagnozowania głównych problemów funkcjonowania trzeciego sektora. Szczególnie ciekawe z punktu JST jest regionalne zróżnicowanie sektora pozarządowego, zwłaszcza pod względem współpracy z lokalnymi samorządami.

W omawianym badaniu, organizacje pozarządowe zostały poproszone o ocenę jakości współpracy z JST w skali od 1 do 10, gdzie 1 oznaczało zdecydowanie negatywną ocenę, 10 – zdecydowanie pozytywną. Analiza ocen na poziomie wojewódzkim nie wskazuje na drastyczne różnice w jakości współpracy NGO z JST oraz na województwa, na terenie których JST oceniane byłyby w sposób jednoznacznie negatywny. Warto jednak nadmienić, że najlepsze opinie o współpracy ze swoimi lokalnymi samorządami mają organizacje z województw: warmińsko-mazurskiego, kujawsko-pomorskiego, wielkopolskiego, dolnośląskiego, zachodniopomorskiego oraz łódzkiego.

Mapa nr 64 Ocena współpracy z lokalnym samorządem (skala 1-10)

Źródło: „Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015” Raport z badań, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2016, s. 168

Najciekawsze zmiany w sektorze pozarządowym w Polsce w roku 2015.

10 najważniejszych wniosków³⁷

- ❖ **Okrzepnięcie sektora pozarządowego** – Sektor dojrzewa – struktura wieku organizacji nie zmieniła się gwałtownie, ale z roku na rok odsetek organizacji najmłodszych (istniejących krócej niż 5 lat) maleje, a rośnie procent tych z ponad dziesięcioletnim stażem.
- ❖ **Wzrost liczby fundacji wśród nowo powstałych organizacji** – Ta zmiana może mieć kilka przyczyn. Po pierwsze, założenie fundacji jest znacznie prostsze – zarówno jeśli chodzi o formalności, których należy dopełnić, jak i kwestie związane z liczbą założycieli. Spadek popularności stowarzyszeń, a więc formy prawnej wymagającej koordynacji pracy wielu osób, ich współdziałania, dochodzenia do konsensusu, może być też świadectwem pogłębiającego się indywidualizmu i malejącej umiejętności współpracy.
- ❖ **Zmiany w obszarach działalności** – Od lat nie zmieniają się główne dziedziny, w których działa sektor pozarządowy w Polsce. Niezmiennie najwięcej organizacji zajmuje się sportem,

³⁷ „Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015” Raport z badań, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2016, s. 17.

edukacją, kulturą, pomocą społeczną, ochroną zdrowia i rozwojem lokalnym. Obserwujemy jednak zmiany wielkości tych segmentów sektora.

- ❖ **Mała zmienność i „osamotnienie” zarządów** – W ponad połowie (63%) organizacji większość obecnego zarządu stanowią te same osoby, które zostały wybrane na kadencję poprzednią. Wydaje się, że wzrasta świadomość tego, że zarządzanie organizacją to nie tylko możliwość wpływu na bieżące kierunki jej działań, ale też szereg obowiązków i duża odpowiedzialność.
- ❖ **Wzrost popularności wolontariatu i spadek liczby członków** – Perspektywa wejścia w struktury organizacji może odstraszać w związku z bardziej długotrwałym zobowiązaniem, a członkostwo widziane z perspektywy organizacji niekoniecznie oznacza wsparcie jej konkretnych działań lub projektów (spora część osób zrzeszonych w stowarzyszeniach jest bierna, co nie wyklucza ich z grona członków).
- ❖ **Więcej płatnej pracy, ale bez stabilnego zatrudnienia** – Przez ostatnich 5 lat przybyło organizacji zatrudniających płatny personel, powoli rośnie też liczba ich pracowników. W 2015 roku ponad połowa organizacji (55%) płaciła za pracę, jednak stałym zespołem pracowników, pracujących na rzecz organizacji co najmniej raz w tygodniu niezależnie od formy zatrudnienia, dysponowała co trzecia organizacja.
- ❖ **Wzrost przychodów i zmiany w źródłach finansowania** – Jedną z przyczyn poprawy kondycji finansowej organizacji jest coraz większy udział w sektorze stowarzyszeń i fundacji z długim stażem działania. Z punktu widzenia powszechności wykorzystania oraz znaczenia dla poszczególnych organizacji, ale też dla budżetu całego sektora, najważniejszym źródłem przychodów były w 2014 roku krajowe i zagraniczne środki publiczne (np. środki samorządowe, rządowe, a także fundusze Unii Europejskiej).
- ❖ **Dobra ocena współpracy z samorządem** – Niezmiennie najważniejszym partnerem organizacji pozarządowych (obok innych fundacji i stowarzyszeń) pozostaje lokalny samorząd. Kontakty utrzymuje z nim aż 92% fundacji i stowarzyszeń, przy czym dla 46% są to relacje o trwałym i regularnym charakterze.
- ❖ **Więcej kontaktów z biznesem** – Organizacje coraz częściej nawiązują kontakty z firmami. Jeszcze pięć lat temu kontaktowało się z nimi 53% organizacji, obecnie robi to 75%. Oznacza to, że po okresie załamania w 2010 roku międzysektorowe kontakty się zacieśniają. Dla części organizacji sektor biznesu wciąż pozostaje przede wszystkim źródłem (często nieosiągalnym) zasobów finansowych czy rzeczowych, nie zaś faktycznym partnerem działań.
- ❖ **Więcej kontaktów między organizacjami i słaba tożsamość sektora pozarządowego** – Już od kilku lat jesteśmy świadkami wzrostu liczby i intensywności takich kontaktów, zarówno sporadycznych, jak i trwałych. Obok lokalnego samorządu to właśnie inne stowarzyszenia i fundacje są najważniejszymi partnerami dla organizacji pozarządowych. Jednak wraz

ze wzrostem liczby takich kontaktów pojawiają się też trudności, m.in. związane z konfliktami i rywalizacją. Uderzające są też opinie liderów organizacji na ten temat: większość z nich zgadza się ze stwierdzeniem, że „w Polsce trudno mówić o istnieniu sektora pozarządowego jako wspólnoty organizacji – istnieją wyłącznie poszczególne organizacje realizujące swoje cele”.

12. Wnioski i rekomendacje

12.1. Infrastruktura społeczna

1. Zdecydowana większość przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej zgłaszała potrzebę **rozwoju budownictwa komunalnego i socjalnego** lub adaptację istniejących pomieszczeń w zasobie gminy na pomieszczenia mieszkalne. **W latach 2013-2015 widać stopniowy spadek liczby mieszkań komunalnych w wielkopolskich gminach, w przeciągu trzech lat ubyło w Wielkopolsce 1 045 mieszkań komunalnych. Wzrasta natomiast liczba wniosków złożonych na mieszkanie komunalne** – w latach 2013-2015 odnotowano prawie **10% wzrost**. Spadek liczby mieszkań komunalnych może być związany z wykupem lokali przez najemców. Samorządy gminne, które chcą rozbudowywać infrastrukturę mieszkań komunalnych mogą korzystać z programu wsparcia **Funduszu Dopłat Banku Gospodarstwa Krajowego**. Niestety, wiele gmin nie może jednak skorzystać z tego wsparcia, bowiem aby partycypować w tym programie, należy wnieść 60-procentowy udział własny, co jest istotną barierą dla wielu samorządów gminnych. NIK w 2013 roku skontrolowała gospodarowanie lokalami komunalnymi i stwierdziła, że gminy nie są w stanie zaspokoić potrzeb mieszkaniowych większości rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej. Każdego roku mieszkania od gmin otrzymuje tylko około 16% spośród rodzin oczekujących na lokal. W najbliższym czasie sytuacja raczej się nie poprawi – brakuje nowych inwestycji, za to rośnie liczba pustostanów. NIK zauważa, że niezaspokojenie potrzeb mieszkaniowych osób o niskich dochodach jest spowodowane nie tylko brakiem pieniędzy, ale również brakiem odpowiednich uregulowań prawnych. Nie opracowano np. systemu wspierającego budownictwo socjalne i rewitalizującego istniejące zasoby³⁸.
2. Chociaż **liczba lokali socjalnych wykazanych przez gminy w roku oceny wzrosła w latach 2013-2015 o nieco ponad 5%**, w dalszym ciągu nie jest ona wystarczająca. **W 2015 roku wzrosła również liczba osób oczekujących na lokal socjalny o 18%, w porównaniu do 2014 roku.** Dodatkowo, realizacja przez gminy zapisów ustawy o ochronie praw lokatorów i zasobie mieszkaniowym, nakładających na gminę obowiązek zabezpieczenia pomieszczeń tymczasowych dla osób i rodzin eksmitowanych, wymaga zwiększenia zasobu lokali socjalnych.
3. Istotnym problemem większości gmin są **niewystarczające zasoby infrastruktury społecznej w zakresie opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 oraz w wieku przedszkolnym**. Szczególnie dotkliwe są deficyty w opiece żłobkowej. Pomimo stałego wzrostu dostępności różnych form opieki nad najmłodszymi nadal występują powiaty, na terenie których nie funkcjonuje żadna z form instytucjonalnej opieki nad dziećmi do lat 3. Pomimo znaczącej podaży usług

³⁸ Raport NIK „O gospodarowaniu lokalami komunalnymi” <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-gospodarowaniu-lokalami-komunalnymi-w-budynkach-mieszkalnych.html> (Dostęp: 21.05.2016)

oferowanych przez żłobki (↑ o 17%), w powiatach posiadających na swoim terenie takie instytucje, w roku 2015 r. nie zapewniono miejsc 847 dzieciom (↓ o 629 dzieci). Spadek liczby dzieci, którym nie przyznano miejsc w żłobku wskazuje na pozytywne zmiany w związku ze zwiększeniem liczby miejsc w żłobkach w 2015 r. o 1 216, w porównaniu do 2014 r., jednak w dalszym ciągu niezaspokojone potrzeby w tym zakresie są bardzo duże. **W Wielkopolsce w 2015 roku tylko 6,1% dzieci w wieku do lat trzech było objętych opieką żłobkową, na obszarach wiejskich wskaźnik ten był niższy od wojewódzkiego i wyniósł – 2,5%.** Dla porównania wskaźnik **dzieci objętych opieką przedszkolną w Wielkopolsce kształtował się w 2014 roku na poziomie 85%.** Na 226 gmin opiekę żłobkową świadczyło 60 z nich (26,5% wszystkich samorządów gminnych). Z danych zawartych w sprawozdaniu OZPS wynika, że w 2015 roku opieka żłobkowa³⁹ była dostępna w: 14 gminach miejskich (na 19 takich gmin w województwie), 34 gminach miejsko-wiejskich (na 91 takich gmin w województwie) i 12 gminach wiejskich (na 116 takich w województwie). W świetle danych z OZPS za 2015 r. wynika, że na terenie powiatów: kaliskiego (11 gmin), leszczyńskiego (7 gmin) i rawickiego (5 gmin) nie występuje żadna z form instytucjonalnej opieki nad dziećmi do lat 3. W sytuacji niewystarczających środków finansowych na realizację zadań własnych gmin, rozbudowa infrastruktury mogłaby odbyć się w oparciu o partnerstwo publiczno-prywatne lub wykorzystanie możliwości poszerzenia infrastruktury w ramach środków będących do dyspozycji Wielkopolskim Regionalnym Programie Operacyjnym. Rekomenduje się również zwiększenie środków z budżetu Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej na upowszechnianie alternatywnych form opieki nad małym dzieckiem, takich jak klub dziecięcy oraz dzienny opiekun, których celem jest pomoc rodzicom w godzeniu pracy zawodowej z obowiązkami rodzinnymi (opieką nad dziećmi).

4. W wielu gminach województwa wielkopolskiego konieczne jest **zwiększenie nakładów na utrzymanie dzieci w świetlicach przyszkolnych w związku ze zwiększoną liczbą uczniów przyjmowanych do klas pierwszych szkół podstawowych.** Należy zwrócić również uwagę na niedostateczną liczbę świetlic w na terenach wiejskich.
5. W roku 2015 w porównaniu do 2014 wzrosła liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów, jednak **nadal ponad połowa wielkopolskich gmin (56%) nie posiadała na swoim terenie oferty klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów.** Wśród JST, które dysponowały taką ofertą dla seniorów było 15 gmin miejskich (103 miejsca spotkań dla seniorów), 48 gmin miejsko-wiejskich (151) i 34 gminy wiejskie (77). Samorządy powinny zwrócić uwagę na rozbudowę tego rodzaju infrastruktury. Działania wspierające seniorów i poprawiające jakość ich życia są możliwe do

³⁹ W sprawozdaniu OZPS wykazano żłobki działające na zlecenie bądź prowadzone przez samorząd.

sfinansowania w ramach WRPO 2014+ Osi priorytetowej nr 7 Włączenie Społeczne, priorytetu inwestycyjnego 9iv „Ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym”.

12.2. *Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia*

1. W Polsce, w ostatnich latach, zaobserwować można znaczącą poprawę długości życia. **Nasz kraj należy do państw o najwyższym oczekiwanym trwaniu życia w Europie Środkowo-Wschodniej** (w 2015 roku dla ludności Wielkopolski wynosiło ono: dla mężczyzn 73,7 lat, zaś dla kobiet 81,2 lat⁴⁰). W konsekwencji zwiększa się w strukturze demograficznej udział osób starszych, co wymaga zintensyfikowania działań w zakresie pomocy i wsparcia dla tej kategorii wiekowej. Starzejące się społeczeństwo, a co za tym idzie wzrastająca liczba osób z niepełnosprawnościami, często też opiekuńcza niewydolność rodzin wobec dorosłych osób niesamodzielnych wymagać będzie wysokich nakładów finansowych na zapewnienie im opieki i całodobowego lub dziennego wsparcia. Pracownicy socjalni zgłaszali zatem konieczność **powstawania nowych bądź rozbudowy już istniejących placówek całodobowej pomocy, którą realizują domy pomocy społecznej**. Mimo wysokich kosztów utrzymania tych instytucji, w przypadku całkowitej niesamodzielności osoby starszej i braku wsparcia rodziny, są one jednak najefektywniejszą formą wsparcia.
2. Większość pracowników socjalnych rekomendowała również inne formy wsparcia poza ofertą domów pomocy społecznej. Istotna jest zatem dywersyfikacja form wsparcia instytucjonalnego oferowanego osobom starszym tak, aby w najlepszy sposób odpowiadały na ich zróżnicowane potrzeby. Zaleca się zatem utworzenie **większej liczby ośrodków wsparcia dziennego i mieszkań chronionych, dla osób, które są na tyle samodzielne, aby funkcjonować przy umiarkowanym wsparciu i nie są obłożnie chore**. Plusem powyższych rozwiązań są ich koszty relatywnie niższe niż opieka w domach pomocy społecznej. Po drugie, osoba starsza pozostaje w swoim naturalnym środowisku społecznym, co gwarantuje poczucie ontologicznego bezpieczeństwa. W 2015 roku na terenie całego województwa wielkopolskiego funkcjonowały tylko 64 mieszkania chronione, z których skorzystało 337 osób oraz 26 Dziennych Domów Pomocy Społecznej, z których oferty skorzystało 2 838 osób. Jak wynika z rekomendacji wielkopolskich JOPS – zasoby te, pomimo poprawy ich dostępności ze względu na wdrożenie rządowego programu „Senior-Wigor” są nadal niewystarczające w porównaniu ze zgłaszanymi lokalnymi potrzebami.
3. Z uwagi na znaczne obciążenie opiekunów osób niesamodzielnych należy propagować tworzenie **instytucji opieki „wytnieniowej”** (takich jak Dom Krótkiego Pobytu) na terenie całego

⁴⁰ GUS „Przeciętne trwanie życia w 2015 r. według województw”, 2016

województwa, które pomogłyby odciążyć opiekunów zamieszkujących również gminy odległe od m. Poznania.

4. Istotne znaczenie ma również szereg rekomendacji związanych z problemem przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Zwracano uwagę na konieczność utworzenia większej liczby **Ośrodków Interwencji Kryzysowej (OIK)** – jako formy pomocy dla ofiar przemocy, **rozszerzenie zakresu pracy z tymi rodzinami o specjalistyczne poradnictwo, tworzenie grup samopomocowych, uruchomienie szkół dla rodziców, organizowanie szkoleń i warsztatów związanych z funkcjonowaniem rodziny i prowadzeniem gospodarstwa domowego**. Z danych OZPS wynika, że sukcesywnie wzrasta liczba osób korzystająca ze wsparcia OIK i jest prognozowany dalszy jej wzrost (3 254 rodzin w 2015 r., 3 524 w 2016 r.). W tym kontekście istotne jest również **zintensyfikowanie działań Zespołów Interdyscyplinarnych ds. Przeciwdziałania Przemocy** chociażby poprzez inicjowanie działań informacyjnych w środowisku o możliwościach uzyskania pomocy dla ofiar przemocy. Zasadne jest również zwiększenie środków finansowych na szkolenia członków Zespołów Interdyscyplinarnych.
5. Zgłaszano potrzebę kontynuowania działań w zakresie **aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami**. Niniejsze wsparcie uwzględniać ma trzyetapowy proces aktywizacji zawodowej szczególnie dedykowany osobom z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym i znacznym. W pierwszym etapie zakłada się uczestnictwo w warsztatach terapii zajęciowej, następnie osoby, które są w stanie pracować, mogą podjąć zatrudnienie w zakładach aktywności zawodowej i tym samym uzyskać niezbędne umiejętności i doświadczenie przed wejściem na otwarty rynek pracy. Wsparciem powinny być zatem objęte nie tylko zakłady aktywności zawodowej oraz warsztaty terapii zajęciowej, ale pomoc finansowa powinna być również dedykowana osobom z niepełnosprawnościami chcącym podjąć zatrudnienie na otwartym rynku pracy. Istotny w zakresie aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami jest monitoring obecności na rynku pracy byłych uczestników warsztatów aktywności zawodowej oraz zakładów aktywności zawodowej.
6. W wielu wnioskach końcowych formułowanych w OZPS pojawił się problem niezaradności opiekuńczo-wychowawczej rodzin. Gospodarstwa domowe przeżywające trudności w wypełnianiu swoich podstawowych mogą liczyć na wieloaspektowe wsparcie. Formy pomocy wobec tego typu rodzin zostały zapisane w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Wzrasta liczba dzieci umieszczanych w systemie pieczy zastępczej, co przyczyniło się do **zwiększenia wydatków na utrzymanie rodzin zastępczych**. Przedstawiciele JOPS rekomendują zwiększenie nakładów finansowych na realizację przywołanych wyżej ustawowych zapisów. Konieczne jest zatem zabezpieczenie środków finansowych na dalszy rozwój rodzin zastępczych niezawodowych, zawodowych i rodzinnych domów dziecka. Zadania z tym związane to: diagnozowanie, szkolenie

- i kwalifikowanie kandydatów zgłaszających chęć stworzenia rodziny zastępczej, wypłata pełnego zakresu świadczeń obligatoryjnych i fakultatywnych na rzecz tych rodzin.
7. Należy dążyć do usprawnienia systemu wsparcia rodzin zastępczych przez **rodziny pomocowe** poprzez wprowadzenie zmian ustawowych regulujących kwestię zdobywania uprawnień do pełnienia tej funkcji.
 8. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej dopuszcza funkcjonowanie instytucjonalnej pieczy zastępczej (placówki opiekuńczo-wychowawcze) z miejscami dla 30 dzieci do końca roku 2020. Po tym okresie w każdej placówce opiekuńczo-wychowawczej będzie mogło przebywać tylko 14 dzieci. Mając świadomość konsekwencji nadchodzących zmian systemowych **pracownicy socjalni zgłaszali konieczność podejmowanie dalszych działań na rzecz tworzenia rodzinnych domów dziecka oraz rodzin zastępczych zawodowych.**
 9. Rekomenduje się **zwiększenie nakładów na szkolenia dla rodzin zastępczych, osób prowadzących rodzinne domy dziecka i kandydatów na rodziny adopcyjne.** Jak wynika również z rekomendacji eksperckich sformułowanych w ramach raportu „Diagnoza systemu pieczy zastępczej w Wielkopolsce”: „Służby profesjonalne muszą aktywnie zachowywać się w stosunku do rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka sugerując im fachowe wsparcie dla dziecka, czy to medyczne, czy psychologiczno-pedagogiczne czy też inne”.
 10. Wskazane byłoby **prowadzenie mieszkań chronionych dla pełnoletnich wychowanków rodzin zastępczych oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych, jak i dziennych ośrodków wsparcia.** Jednakże należy zaznaczyć, że zwiększenie ww. zasobów pomocy społecznej możliwe jest pod warunkiem posiadania dodatkowych środków finansowych.
 11. Z uwagi na sygnalizowany przez przedstawicieli wielkopolskich PCPR problem rosnącej liczby dzieci wymagających specjalistycznego wsparcia (w rozumieniu art. 183 ustawy o pieczy zastępczej), rekomenduje się utworzenie na terenie województwa wielkopolskiego **regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej** – formy instytucjonalnej pieczy zastępczej.
 12. Pracownicy socjalni zgłaszali również potrzebę podjęcia zintensyfikowanych działań na rzecz opracowania systemowego wsparcia dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. **Tworzenie zintegrowanego systemu wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi** poprzez działalność Zespołu Wczesnego Rozpoznawania i Wczesnej Terapii, którego głównym celem byłaby wszechstronna pomoc dzieciom upośledzonym umysłowo, poprzez zdiagnozowanie i określenie właściwej terapii, jak również pomoc i wsparcie rodziny w długotrwałym procesie terapeutycznym dziecka. We wnioskach końcowych jeden z ośrodków pomocy społecznej podniósł kwestię dzieci z niepełnosprawnością o szczególnych potrzebach opiekuńczych. Mianowicie podkreśla się konieczność uzupełnienia luki w katalogu typów domów pomocy o domy dla dzieci i młodzieży chorych psychicznie lub z zaburzeniami psychicznymi.

13. Rekomenduje się poszerzenie środowiskowego systemu wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez **zwiększenie liczby klubów samopomocy oraz utworzenie dodatkowych miejsc w Środowiskowych Domach Samopomocy**, np. poprzez zlecanie tych zadań w drodze otwartych konkurów ofert organizacjom pozarządowym.
14. Z uwagi na wzrastającą liczbę osób w wieku poprodukcyjnym wielu pracowników socjalnych zgłaszało potrzebę intensyfikacji działań w zakresie rozwoju potencjału, zainteresowań i samorealizacji osób starszych. Możliwości takie dają **kluby seniora, czy uniwersytety trzeciego wieku**.
15. We wnioskach końcowych OZPS zgłaszano brak na terenie wielu gmin **jednostek specjalistycznego poradnictwa** oraz brak specjalistów takich, jak psycholog, terapeuta, mediator, prawnik. Często, wsparcie to świadczą pracownicy socjalni, jednak w wielu przypadkach konieczne jest organizowanie doradztwa/konsultacji o charakterze specjalistycznym.
16. Analizując rozmieszczenie istniejących zasobów pomocy i wsparcia zwraca uwagę **nierównomierne ich rozlokowanie** – w pobliżu centrum województwa, a więc głównie w mieście Poznań i w jego okolicach, a także innych większych miast (Konin, Kalisz, Leszno, Piła), natomiast gminy położone na obrzeżach województwa, zwłaszcza północnym oraz wschodnim nie dysponują już ofertą tak zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb. Warto byłoby uwzględnić ten fakt przy planowaniu kolejnych inwestycji.

12.3. Kadra pomocy społecznej

1. Zmieniające się otoczenie prawne, funkcjonowanie nowych instytucji wsparcia rodziny oraz nowych narzędzi aktywizacji społeczne wymaga od **pracownika socjalnego ciągłego podnoszenia swoich kompetencji**. Konieczna jest stała ewaluacja pracy kadry pomocy społecznej oraz profesjonalna superwizja i specjalistyczne szkolenia. Warto w tym kontekście rozważyć postulat cyklicznego szkolenia pracowników pomocy społecznej w zakresie jakości procedur sprawozdawczych, ze szczególnym uwzględnieniem ich wagi w projektowaniu gminnych strategii rozwiązywania problemów społecznych (w tym przeciwdziałania ubóstwu).
2. Od 2013 roku obserwujemy spadek liczby rodzin korzystających z interwencji kryzysowej. Przypuszczać można, że powodem tego stanu jest coraz częstsze wykorzystywanie przez gminy działań o charakterze profilaktycznym w pracy z rodziną (np. asystentury rodziny oraz zespołów interdyscyplinarnych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie). Zaleca się wzmocnienie działań profilaktycznych prowadzonych przez samorządy, w szczególności poprzez podnoszenie kompetencji osób świadczących usługi poradnictwa, asystenckie oraz członków zespołów interdyscyplinarnych.

3. Rekomenduje się **opracowanie standardu odpowiednich warunków pracy pracownika socjalnego i asystenta rodziny**, w szczególności stworzenie warunków godnego przyjmowania osób korzystających ze wsparcia systemu pomocy społecznej.
4. W 2015 roku wielkopolskie JOPS zatrudniały o 60 pracowników mniej niż w 2014 roku. **Nie wszystkie wielkopolskie gminy spełniają kryteria ustawowe dotyczące zatrudnienia pracowników socjalnych.** 15% (35 na 226) gmin nie spełnia wymogu zatrudnienia nie mniej niż 3 pracowników socjalnych. Natomiast tylko 48% (107 na 226) gmin spełnia wskaźnik zatrudnienia jednego pracownika socjalnego na 2000 mieszkańców, co jest wynikiem gorszym niż w roku poprzednim (spadek o 11 gmin). Trochę lepiej wielkopolskie gminy wypełniają drugi z wymogów, tj. jeden pracownik socjalny na 50 rodzin lub osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną, ponieważ 57% gmin osiąga ten wskaźnik. Zbyt niska dostępność pracowników socjalnych przekłada się na zwiększenie obciążenia pracowników socjalnych pracą administracyjno-biurową, zmniejszeniem liczby korzystających z pomocy społecznej objętych pracą socjalną oraz spadkiem liczby zawartych kontraktów socjalnych. Rekomenduje się zwiększenie zatrudnienia pracowników socjalnych, w szczególności w tych gminach, które nie spełniają wymogów ustawowych.
5. W związku z niską dostępnością kadry pracy socjalnej oraz wysokim obciążeniem pracą administracyjno-sprawozdawczą rekomenduje się **upowszechnienie praktyki wolontariatu w administracji samorządowej**, który mógłby odciążyć pracowników socjalnych, np. w kwestiach technicznych związanych z bieżącym uzupełnianiem dokumentacji oraz ze sprawozdawczością.
6. W województwie wielkopolskim spada liczba zawartych kontraktów socjalnych oraz liczba osób objętych kontraktami. **W 2015 roku podpisano dwukrotnie mniej kontraktów aniżeli w 2013 roku, a liczba osób objętych kontraktami spadła o 42%.** W roku oceny jedynie 32 % gmin i powiatów z terenu województwa wielkopolskiego podjęło się realizacji kontraktu socjalnego z osobami, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej. Oznacza to, że **zaledwie 2% świadczeniobiorców pomocy społecznej było objętych kontraktem socjalnym.** Powodem tego z jednej strony jest dobrowolność stosowania narzędzia, z drugiej zbiurokratyzowanie pracy pracowników socjalnych i ograniczenie się do wypłaty świadczeń z pomocy społecznej. W związku z tym, praca z klientem najczęściej prowadzona jest w oparciu o plan pomocy. W celu wzmocnienia pozycji pracy socjalnej i umożliwienia stosowania kontraktu socjalnego zaleca się rozdzielenie prowadzenia pracy socjalnej od prowadzenia postępowania administracyjnego dotyczącego świadczeń z pomocy społecznej.
7. **W 2015 roku w województwie wielkopolskim liczba asystentów rodziny wyniosła 349 osób,** co oznacza **wzrost o 18% (↑ o 55 os.)** w porównaniu z rokiem 2014. Mimo to, w **2015 roku wsparciem asystentów rodziny objętych zostało zaledwie 21% rodzin (3 692 rodzin)**

otrzymujących pomoc z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (17 213 rodzin). W związku z tym rekomenduje się zwiększenie liczby asystentów rodziny oraz wprowadzenie tej formy wsparcia w gminach, które do tej pory nie realizowały tego zadania.

8. Pracownicy socjalni zgłaszali potrzebę **zwiększenia środków finansowych na działalność asystenta rodziny**, jako skutecznej formy wsparcia rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze. Mimo, iż instytucja asystenta rodziny jest względnie nowa w polskim systemie prawnym, to jednak potrzeby w tym zakresie są bardzo duże. Niestety, wielu asystentów w Wielkopolsce zatrudnionych jest w ramach umów cywilno-prawnych, na części etatów, jest to niepokojące zjawisko szczególnie w sytuacji, kiedy prognozy dotyczące liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej z uwagi na bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, potrzeby ochrony macierzyństwa, wielodzietności oraz przemocy w rodzinie, mówią o wzroście liczby takich rodzin.
9. **W województwie wielkopolskim w zasadzie nie funkcjonuje usługa rodziny wspierającej.** W 2015 roku odnotowano tylko jedną rodzinę wspierającą, która realizowała swoje zadania na terenie miasta Piła. W celu promocji tej formy wsparcia w Wielkopolsce, należy poszukiwać i upowszechniać dobre praktyki z terenu innych województw.
10. W licznych rekomendacjach i wnioskach formułowanych przez OPS w OZPS pojawia się zagadnienie **bezpieczeństwa pracowników socjalnych** w kontekście jego poprawy poprzez stworzenie systemu bezpieczeństwa dla pracowników socjalnych mających kontakt z trudnym klientem. **Ważnym zadaniem, a jednocześnie obowiązkiem staje się podjęcie działań zmierzających do podniesienia poziomu bezpieczeństwa funkcjonowania ośrodka pomocy społecznej oraz zadbanie i zwiększenie poczucia bezpieczeństwa przy wykonywaniu indywidualnych zadań przez pracowników tej instytucji.** Pomimo wprowadzenia w nowelizacji ustawy o pomocy społecznej, która weszła w życie 5 października 2015 r., następujących zapisów w art. 107:

- ❖ Ust. 3a. **Przy przeprowadzaniu rodzinnego wywiadu środowiskowego oraz świadczeniu pracy socjalnej w środowisku może uczestniczyć drugi pracownik socjalny.** Rodzinny wywiad środowiskowy oraz świadczenie pracy socjalnej w środowisku może się odbywać w asyście funkcjonariusza Policji.
- ❖ Ust. 3b. Kierownik ośrodka pomocy społecznej, na wniosek pracownika socjalnego ośrodka pomocy społecznej lub z własnej inicjatywy, może wystąpić z wnioskiem do właściwego miejscowo komendanta Policji o asystę w trakcie przeprowadzania rodzinnego wywiadu środowiskowego lub świadczenia pracy socjalnej w środowisku. **Właściwy miejscowo komendant Policji jest obowiązany do zapewnienia pracownikowi**

socjalnemu asysty Policji przy przeprowadzaniu rodzinnego wywiadu środowiskowego lub świadczeniu pracy socjalnej w środowisku.

Środowisko pracowników pomocy społecznej zauważa konieczność pogłębionej debaty nad zagadnieniem bezpieczeństwa. W ostatnim czasie wzrosła liczba przypadków agresji słownej oraz aktów przemocy fizycznej wobec pracowników socjalnych. Coraz częściej media nagłaśniają nadużycia klientów pomocy społecznej i poszczególne akty przemocy werbalnej i pozawerbalnej wobec pracowników socjalnych.

12.4. Korzystający z pomocy i wsparcia

1. W Wielkopolsce świadczenie z pomocy społecznej w 2015 r. przyznano **144 371** os. (↓ o 14 508 os.), co stanowiło niecałe **51% ogółu osób, którym udzielono pomocy i wsparcia (świadczenie z pomocy społecznej w 2015 r. przyznano 94 709 rodzinom, które liczyły 236 057 os.)**. Wśród 144 371 świadczeniobiorców 47,6% było długotrwale korzystających. **Należy zabezpieczyć środki finansowe** na: pomoc materialną w postaci świadczeń pieniężnych kierowanych do grup zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym, a także na pomoc niematerialną, realizowaną m.in. poprzez działania wykwalifikowanej kadry pomocy społecznej (np. asystenci rodziny), czy rozwój infrastruktury pomocy społecznej adresowanej do tej grupy.
2. **W ciągu ostatnich dwóch lat liczba świadczeniobiorców w województwie wielkopolskim zmalała o 14,2%** (23 951 os.), co może być spowodowane wieloma czynnikami. Wpływ na tę sytuację może mieć dość znaczny spadek bezrobocia w na przestrzeni kilku ostatnich lat oraz systematyczny rozwój gospodarczy, dostrzegalny na poziomie wielu lokalnych samorządów (co wnioskuje one na poziomie rekomendacji dołączonych do oceny zasobów pomocy społecznej). Zauważyć należy, że od roku 2013 liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezrobocia spadła dość znacznie (o 11 252 rodziny). Niektóre z samorządów przyczyn poprawy sytuacji gospodarczej upatrują również w efektach realizowanych projektów unijnych, które wpłynęły, w ich ocenie, na rozwój gmin i powiatów (m.in. poprzez aktywizację zawodową prowadzoną w ramach projektów zewnętrznych, udzielanie wsparcia na rozwój przedsiębiorstw, dopłaty dla rolników, itp.). Być może jednak to właśnie realizacja tych projektów spowodowała przejściowy wzrost liczby osób korzystających z różnego rodzaju usług i świadczeń pomocy społecznej, a obserwowany spadek jest wynikiem zakończenia poprzedniej perspektywy finansowej. Sytuacja ta wymaga dalszych obserwacji, szczególnie w kontekście uruchamiania kolejnych projektów w ramach środków WRPO 2014+. Możliwe też, że do spadku bezwzględnej liczby świadczeniobiorców przyczyniło się także w pewnym stopniu obserwowane od kilku lat na terenie całego kraju zmniejszenie liczby urodzeń. Tylko w latach 2013-2015 liczba dzieci zamieszkujących Wielkopolskę zmalała o 2 208. Wpływa to m.in. na zmniejszenie liczby

osób korzystających z programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” , który adresowany jest do dzieci i młodzieży. W ciągu ostatnich dwóch lat liczba osób korzystających z programu zmalała o 20 223 os. Być może zjawisko zmniejszania się liczby osób korzystających z pomocy społecznej jest wypadkową opisanych wyżej czynników, z pewnością należy się przyglądać tym statystykom w kolejnych latach. Sytuacja ta może ewoluować, zwłaszcza, że dane za kolejny rok uwzględniać już będą świadczeniobiorców korzystających z rządowego programu 500+.

3. W roku 2015 **spadła nieznacznie wartość wskaźnika deprywacji lokalnej** (stopień niezaspokojenia potrzeb mieszkańców wielkopolskich gmin wyrażony liczbą bezwzględną jako stosunek liczby osób w rodzinach, którym przyznano pomoc na każdy 1000 mieszkańców gminy) – z 72,57 do 66,76. Najwyższe wartości tego wskaźnika odnotowano w gm. Kramsk (p. koniński) oraz gm. Malanów (p. turecki). W tym zestawieniu znalazły się również gminy należące do powiatów: złotowskiego, nowotomyskiego, chodzieskiego, pleszewskiego, jarocińskiego i słupeckiego. Zaleca się zintensyfikowanie działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, zwłaszcza na terenie gmin dotkniętych w największym stopniu deprywacją potrzeb.
4. Głównymi powodami korzystania z pomocy społecznej w roku 2015 były: **1. Ubóstwo – 49 162 rodzin** (↓ o 3 802 rodziny), **2. Długotrwała lub ciężka choroba – 39 700 rodzin** (↓ o 22 rodziny), **Bezrobocie – 38 736 rodzin** (↓ o 6 321 rodziny) **3. 4. Niepełnosprawność – 33 191 rodzin** (↓ o 1 499 rodzin). Zaleca się zintensyfikowanie działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, adresowanych do tych grup beneficjentów.
5. Od 2013 roku zauważalna jest ogólna tendencja spadkowa liczby klientów pomocy społecznej, utrzymuje się ona również wśród świadczeniobiorców świadczeń pieniężnych, pobierających zasiłki okresowe i celowe. Jednak w przypadku osób pobierających zasiłek stały, ich liczba systematycznie wzrasta od 2011 roku. Osoby, które pobierały zasiłek stały w 2015 roku stanowiły prawie 17% osób otrzymujących świadczenia pieniężne oraz ponad 9% osób, które skorzystały z pomocy i wsparcia ogółem. Oznacza to, że osoby niezdolne do pracy z uwagi na wiek lub całkowitą niezdolność do pracy są w gorszym położeniu ekonomicznym, aniżeli pozostali świadczeniobiorcy. W związku z tym należy w budżetach JOPS zabezpieczyć środki na świadczenia dla ww. grupy oraz podejmować działania osłonowe na rzecz tej grupy świadczeniobiorców.
6. Podkreślić należy, że **odpłatność ponoszona przez gminy za pobyt mieszkańców w DPS szybko wzrasta** (↑ o 19% pomiędzy rokiem 2013 i 2015), co bardzo obciąża budżety samorządów. Opłacenie pobytu mieszkańca w DPS jest dla samorządów gminnych zdecydowanie droższą formą wsparcia niż realizacja usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania. Dla porównania, w 2015 roku usługami opiekuńczymi w miejscu zamieszkania objęto dwa i pół razy więcej osób

(usługi opiekuńcze: 9 554 os., pobyt w DPS: 3 775 os.), przy czym koszt usług opiekuńczych był o 41% niższy niż w przypadku odpłatności za pobyt w DPS. Biorąc pod uwagę rosnące wydatki gmin związane z finansowaniem usług opiekuńczych nad osobami, które wymagają opieki, a nie mają możliwości sfinansować jej samodzielnie, konieczne będzie (w niedalekiej przyszłości) przyjęcie rozwiązań systemowych w celu zabezpieczenia obywateli przed ryzykiem niesamodzielności lub/i konieczna będzie zmiana systemu finansowania usług opiekuńczych świadczonych w ramach systemu pomocy społecznej.

7. W województwie wielkopolskim **wzrasta liczba osób korzystających z usług opiekuńczych** (↑ o 16% w stosunku do w 2014 r.) oraz wydatki związane z realizacją tego zadania przez gminy (↑ o 9% do 2014 r.). Usługi opiekuńcze świadczone w miejscu zamieszkania są tańszą formą wsparcia osób wymagających opieki aniżeli usługi świadczone w domach pomocy społecznej (DPS). W związku z powyższym, w celu umożliwienia osobom wymagającym opieki pozostania jak najdłużej w miejscu zamieszkania, gminy powinny rozwijać usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, podnosić ich jakość i jak najbardziej dopasowywać do potrzeb ich odbiorców.
8. W 2015 roku **79% wszystkich osób korzystających z usług opiekuńczych stanowiły osoby w wieku poprodukcyjnym**. Mieszkańcy województwa wielkopolskiego (w szczególności osoby w podeszłym wieku) korzystający obecnie z usług opiekuńczych są grupą, która potencjalnie w przyszłości może być najbardziej zainteresowana korzystaniem z usług opiekuńczych świadczonych w formie stacjonarnej (np. DPS). Należy rozwijać usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób w podeszłym wieku.
9. Pracownicy socjalni podkreślali również konieczność **podjęcia zintensyfikowanej współpracy z powiatowymi urzędami pracy w zakresie pomocy wspólnemu klientowi**. Współpraca polegałaby na wymianie informacji na temat możliwych i dostępnych form wsparcia, czy wspólnej próbie rozwiązania trudnej sytuacji socjalnej klienta. Rekomenduje się zatem podpisywanie porozumień pomiędzy JOPS a urzędami pracy w gminach, które ww. porozumień nie posiadają.
10. **Zauważa się wzrost liczby rodzin, których członkowie (w tym dzieci) długotrwale chorują lub są osobami z niepełnosprawnościami**. Oba czynniki wpływają na pogorszenie sytuacji ekonomicznej tych rodzin powodując wzrost liczby świadczeń pomocy społecznej przyznawanych z tego tytułu. Natomiast wzrost liczby osób z niepełnosprawnościami przyczynia się również do wzrostu liczby osób korzystających z zasiłków pielęgnacyjnych i świadczeń pielęgnacyjnych. Z uwagi na powyższe:

❖ należy zabezpieczyć środki w budżecie JOPS na wypłatę ww. świadczeń,

- ❖ istnieje też konieczność podejmowania działań osłonowych na rzecz osób starszych, długotrwale chorujących i osób z niepełnosprawnościami
 - ❖ wskazane jest zwiększenie nakładów na usługi opiekuńcze dla osób, które z powodu wieku, choroby i innych przyczyn wymagają pomocy w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych oraz opiekę higieniczną, czy zaleconą przez lekarza pielęgnację.
11. W roku 2015 zasiłki pielęgnacyjne zostały wypłacone w kwocie 163 936 272 zł (↑ o 1 985 125 zł). W 2015 r. wypłacono 1 071 460 świadczeń (↑ 13 702 świadczeń). **Prognozuje się dalszy wzrost liczby pobieranych świadczeń i kwoty wydatkowanej na zaspokojenie potrzeb w tym zakresie.**
12. **W 2015 roku zauważalny był spadek liczby rodzin korzystających z zasiłków rodzinnych i dodatków do nich.** W latach 2013-2015 odnotowano 36% spadek liczby rodzin korzystających z tej formy wsparcia. **W roku 2015 z zasiłków rodzinnych i dodatków skorzystało 117 926 wielkopolskich rodzin, za łączną kwotę 358 442 692 zł.** Spadek liczby osób objętych zasiłkami rodzinnymi i dodatkami do nich wynika przede wszystkim z niewielkiej podwyżki kryterium dochodowego uprawniającego do tych świadczeń, w stosunku do wzrastającej co roku płacy minimalnej.
13. **O 25% wzrosła liczba osób, którym w latach 2014-2015 wypłacono dodatek energetyczny.** Coraz częściej mówi się o nowym rodzaju ubóstwa – **ubóstwie energetycznym**, wtedy gdy gospodarstwo domowe nie może sobie pozwolić na energię lub usługi energetyczne, w celu zapewnienia sobie podstawowych, codziennych potrzeb: ogrzewanie/chłodzenie, gotowanie, oświetlenie⁴¹. Obecnie w Europie tylko w Wielkiej Brytanii, na potrzeby prowadzenia polityk publicznych, przyjęta została oficjalna definicja ubóstwa energetycznego. Programy skierowane do grupy nim dotkniętej istnieją także w innych krajach europejskich, np. we Francji i Hiszpanii. Jednak tylko w przypadku Wielkiej Brytanii mamy do czynienia z ugruntowaną definicją oraz systematycznym pomiarem tego zjawiska zarówno na poziomie ogólnokrajowym, jak i lokalnym. W tym kraju funkcjonują równoległe dwa komplementarne ujęcia statystyczne tego zjawiska⁴²:
- ❖ definicja oparta o próg 10% wydatków energetycznych (ciepłych i innych) w stosunku do dochodu, którym dysponuje gospodarstwo domowe,
 - ❖ definicja oparta o koniunkcję dwóch kryteriów: niskich dochodów w gospodarstwie domowym (*Low Income*) i wysokich wydatków energetycznych (*High Costs*). Definicji tej nadano nazwę *Low Income High Costs* (LIHC) i jest ona obecnie preferowaną wersją pomiaru zjawiska ubóstwa energetycznego w Wielkiej Brytanii.

⁴¹ <http://www.wnp.pl/wiadomosci/ubostwo-energetyczne-co-to-jest,-6156.html> (Dostęp: 31.05.2016 r.)

⁴² Dominik Owczarek, Agata Miazga, *Ubóstwo energetyczne w Polsce – definicja i charakterystyka społeczna grupy*, Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2015, s. 20